

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ ÇALIŞMALARI**

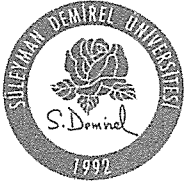
**KIBRIS MESELESİ BAĞLAMINDA KÜRESEL AKTÖRLERİN
POLİTİKALARI VE TÜRKİYE’NİN AB YOLCULUĞU**

**Mehmet BOZTEPE
1230220043**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İREN**

ISPARTA - 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Düzeltilme Sonrası Girecek Öğrenci

Öğrencinin Adı Soyadı	Mehmet BOZTEPE
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler /AB Çalışmaları
Tez Başlığı	1974 Kıbrıs Barış Harekatı Sonrası Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Kıbrıs Meselesi Bağlamında Küresel Aktörlerin Politikaları ve Türkiye'nin AB Yolculuğu

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 2810/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ** kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İREN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Murat Necip ARMAN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Selim KANAT	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9- (7) Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir. (8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

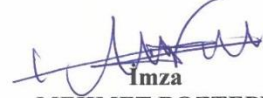

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “KIBRIS MESELESİ BAĞLAMINDA KÜRESEL AKTÖRLERİN POLİTİKALARI VE TÜRKİYE’NİN AB YOLCULUĞU” adlı çalışmamın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza
MEHMET BOZTEPE
Tarih:

(BOZTEPE, Mehmet, *Kıbrıs Meselesi Bağlamında Küresel Aktörlerin Politikaları Ve Türkiye'nin Ab Yolculuğu*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Kıbrıs, tarih boyunca stratejik konumu sebebiyle güçlü devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir. 1950'li yıllardan başlayarak günümüz uluslararası toplumu için de bir mesele haline gelmiştir. Bu yıllarda BM ve ABD gibi küresel aktörlerin de soruna dâhil olması Kıbrıs'ın önemini arttırmıştır. Yüzyıllar boyunca barış ve huzur içinde yaşamış Kıbrıslı Türk ve Rum tarafları bu yıllarda çatışma durumuna girmişlerdir. 1960 yılında büyük çabalar neticesinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, Rum tarafının ENOSIS arzuları sebebiyle uzun ömürlü olmamıştır. Kıbrıslı Türklere karşı sistematik şekilde uygulanan şiddet olaylarının artması, Türk vatandaşlarının katledilmesi Türkiye'yi Ada'ya müdahale etmeye itmiştir. 1960 yılında Türkiye tarafından elde edilen Garantörlük hakları, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı kapsamında da tescil edilmiştir. Fakat uluslararası toplum, BM ve AB'nin hukuksuzluğuna destek olarak 1983 yılında kurulan KKTC'yi devlet olarak tanımamış, Kıbrıs'ın meşru yönetimi olarak GKRY'yi kabul etmiştir.

AB, 1993 yılında GKRY'nin üyelik başvurusunu kabul ettiğini duyurmuştur. Annan Planı'na Türk tarafının büyük çoğunlukla “evet” cevabı vermesine rağmen, AB 2004 yılında GKRY'yi “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak birliğe dâhil etmiştir. Bu tarihten itibaren AB, GKRY vasıtasıyla Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarını elde etme çabalarına girmiştir. GKRY ise, Yunanistan ile beraber Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde ilerlemesine sürekli engel olmuştur. BM öncülüğünde yürütülen müzakere süreci Rumların sürekli olarak siyasal eşitliği, eşit kimliği ve eşit insani hakları kabul etmeyen tutumları sebebiyle sonuca ulaşamamaktadır. Türkiye, AB yolculuğuna devam etmek için Kıbrıs meselesi bağlamında GKRY'e liman ve hava sahalarını açma, mülkiyet ve Doğu Akdeniz enerji kaynakları sorunlarını çözmek durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Enosis, GKRY, Avrupa Birliği, KKTC, Doğu Akdeniz

(BOZTEPE, Mehmet, *Turkey's Journey to Eu and Policies of Global Actors in the Context Of Cyprus Issue*, Master's Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Throughout history, Cyprus has been under the dominance of powerful states due to its strategic position. Starting from the 1950s, it has become an issue for today's international community. During this period, the involvement of global actors such as the UN and the USA increased the importance of Cyprus. The Turkish and Greek Cypriot sides, who have lived in peace and tranquility for centuries, have entered into a conflict situation in these years. The Republic of Cyprus, which was founded in 1960 as a result of great efforts, did not have a long life because of the ENOSIS desires of the Greek Cypriot side. The increase of violence systematically applied against Turkish Cypriots, the murder of Turkish citizens on the island have pushed Turkey to intervene the island. The guarantor rights were obtained in 1960 by Turkey, it has also been registered under the Cyprus Peace Operation in 1974. However, the international community did not recognize the TRNC, which was established in 1983 as a state in support of the lawlessness of the UN and the EU, and accepted the GCASC as the legitimate administration of Cyprus.

In 1993, the EU announced that it accepted the application of the GCASC for membership. Although the Turkish side mostly answered “yes” to the Annan Plan, the EU included the Greek Cypriot Administration in 2004 as the “Republic of Cyprus”. Since then, the EU has made efforts to acquire energy resources in the Eastern Mediterranean through the GCASC. The GASC, together with Greece, has been hampered by continuous progress in Turkey's EU membership process. The negotiation process led by the UN does not come to a conclusion due to the Greek Cypriots' non-acceptance of political equality, equal identity and equal human rights. In the context of Cyprus issue, Turkey has to solve the problems; opening the ports and airspaces to GCASC, property and East Mediterranean energy sources problem to continue the journey to Europe Union.

Keywords: Cyprus, Enosis, GCASC, Europe Union, TRNC, East Mediterranean

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ULUSLARARASI BOYUT KAZANMASI

1.1. İLK ÇAĞLARDA KIBRIS	4
1.2. OSMANLI İDARESİNDE KIBRIS	5
1.3. İNGİLİZ İDARESİNDE KIBRIS.....	8
1.4. MEGALİ IDEA VE ENOSIS.....	11
1.5. KIBRIS'IN TÜRKİYE VE BÖLGE İÇİN ÖNEMİ.....	17
1.6. KIBRIS ADASI İÇİN GÜNDEME GELMİŞ ÇÖZÜM PLANLARI	19
1.6.1. Winster Planı (1947)	19
1.6.2. Radcliffe Planı (1956)	20
1.6.3. Macmillan Planı (1958).....	20
1.7. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU	21
1.7.1. Londra Konferansı ve Zürih Antlaşması.....	21
1.7.2. Garanti Antlaşması	25
1.8. AKRİTAS PLANI	27
1.9. KANLI NOEL	28
1.10. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE KÜRESEL AKTÖRLERİN KIBRIS POLİTİKALARI

2.1. ABD VE KIBRIS.....	34
2.1.1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından Önce ABD'nin Kıbrıs Politikaları.....	34
2.1.2. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından Sonra ABD'nin Kıbrıs Politikaları.....	38
2.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE KIBRIS.....	42
2.2.1. 1977 Doruk Anlaşmaları	45
2.2.2. 1979 Doruk Anlaşması.....	45
2.2.3. BM ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	46
2.2.4. Annan Planı ve Sonrası	50

2.2.5. BM ve Güncel Müzakere Süreci	51
2.3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE KIBRIS.....	53
2.3.1. 1950-1960 Dönemi	53
2.3.2. 1960 – 1980 Dönemi.....	56
2.3.3. 1980-2000 Dönemi	60
2.3.4. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Döneminde Türkiye Cumhuriyeti ve Kıbrıs.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 64

TÜRKİYE’NİN AB ADAYLIK SÜRECİ VE KIBRIS’TA ÇÖZÜME KAVUŞTURMASI GEREKEN SORUNLAR 64

3.1. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ YOLCULUĞU	64
3.1.1. Avrupa Birliği’nin Ortaya Çıkması ve Kısa Tarihi	64
3.1.2. Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Başlamasında Etkili olan Faktörler	66
3.1.3. Ankara Anlaşması	67
3.1.4. Katma Protokol (1970)	69
3.1.5. 1974 ve Sonrasında Türkiye ve AET	70
3.1.6. AET’ye Tam üyelik Başvurusu ve Özal Dönemi	71
3.1.7. Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye – AB İlişkileri.....	74
3.1.7.1. Gümrük Birliği.....	75
3.1.7.2. Lüksemburg Zirvesi	77
3.1.7.3. Helsinki Zirvesi.....	79
3.1.8. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin AB’ye Üye Olması.....	80
3.1.9. GKRY ile KKTC Arasındaki Müzakerelerde Son Durum ve Gelişmeler	84
3.2. TÜRKİYE’NİN KIBRIS’TA ÇÖZÜME KAVUŞTURMASI GEREKEN SORUNLAR.....	86
3.2.1. Avrupa Birliği Müzakere Çerçeve Belgesi	87
3.2.2. Liman ve Havaalanları Sorunu.....	88
3.2.2.1. Doğrudan Ticaret Tüzüğü Sorunu.....	89
3.2.3. Mülkiyet sorunu	90
3.2.3.1. Loizidou Davası	91
3.2.3.2. Xenides-Arestis Davası.....	93
3.2.3.3. Davaların Türkiye’ye Etkisi.....	94
3.2.4. Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları sorunu	95
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA	101
EKLER.....	120
ÖZGEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AB	: Avrupa Birliği
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	: Amerika Bileşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
Bknz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
Ed.	: Editör
EOKA	: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu.
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimi süresince yapmış olduğum uzun ve yorucu bir çalışmanın ürünü olan bu tezin yazım aşamasında bana destek olan önemli kişiler olmuştur. Bu kişiler tez çalışma sürecimi kolaylaştırmanın yanında, bana maddi veya manevi desteklerini esirgememişlerdir. Bu sebeple kendilerine çalışmamın bu sayfasında birer teşekkür etmek isterim.

Tez çalışmam boyunca, çalışmanın geliştirilmesine öneri ve eleştirileriyle yön veren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İREN'e teşekkür ederim. Tez savunma jürimde bulunarak, yeni fikirlerle tezime katkılar sunan Dr. Öğr. Üyesi Selim KANAT ve Doç. Dr. Murat Necip ARMAN hocalarıma ayrıca teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinde benden desteğini esirgemeyen eşim Seher AKÇAKOCA BOZTEPE'ye ve oğlum Göktürk Tarık BOZTEPE'ye şükranlarımı sunarım.

Mehmet BOZTEPE

ISPARTA - 2019

GİRİŞ

Kıbrıs, çağlar boyunca, bulunduğu konum itibariyle bölgenin en önemli stratejik noktalarından biri olmuştur. Tarihsel süreçte güçlü devletlerin hegemonyası altına girerek birçok medeniyete de ev sahipliği yapmıştır. 1571 yılından itibaren Osmanlı hâkimiyeti ile tanışan ada, 1878 yılında İngiltere'ye verilmiştir. I. Dünya Savaşı sonunda ise bir oldubittiyle İngiliz hâkimiyetine giren Kıbrıs, yüzyıllar boyunca Türk ve Rum yerleşimcilerin vatanı olmuştur. Çalışmanın amaçlarından biri; yüzyıllar boyunca bir Türk yurdu haline gelmiş olan Kıbrıs'ın, nasıl Yunanistan ile birleştirilmeye (ENOSIS) çalışıldığını anlatmaya çalışmaktır. Megali Idea'nın bir basamağı olarak görülen ENOSIS'in Yunanistan ve küresel aktörler tarafından günümüz strateji ve hamleleriyle elde edilmeye çalışıldığını ispatlayabilmek çalışmanın amaçlarındandır. KKTC, Türkiye dışında, uluslararası toplum tarafından bir devlet olarak görülmemektedir. Küresel aktörler diğer devletlerin de KKTC'yi tanımalarına müsaade etmemektedir. Devlet olarak görülmemesi sebebiyle, Avrupa Birliği'ne yaptığı üyelik başvurusu kabul görmemektedir. Avrupa Birliği Kıbrıs'ta devlet olarak sadece GKRY'yi tanımaktadır. Oysa 1960 yılında Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında imzalanan Garanti Antlaşmasına göre Kıbrıs'ta iki toplumlu bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Avrupa Birliği Kıbrıs Cumhuriyeti olarak sadece GKRY'yi muhatap aldığı için bir hukuksuzluğa imza atmıştır.

SSCB'nin yıkılmasından sonra Soğuk Savaş'ın sona ermesi Avrupa Birliği'nin genişleme ve ilerlemesine ivme kazandırmıştır. ABD ve AB gibi küresel aktörler, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgelerinde kontrol sağlama amacıyla Kıbrıs'ta söz sahibi olmayı amaçlamışlardır. Dolayısıyla Kıbrıs, bu dönemden itibaren ve günümüzde de mühim bir stratejik konum olmuştur. Türkiye içinde vazgeçilmez bir stratejik nokta olan Kıbrıs, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde de bir sorun haline getirilmiştir. Türkiye'den GKRY'yi tanınması istenmiştir. Türkiye'nin GKRY'yi doğrudan ya da dolaylı yoldan tanımaması demek, ENOSIS'i kabul etmek demektir.

Elbette Kıbrıs üzerinde “plan” adı altında birçok senaryo denenmiştir. Planların çoğu, Ada halkının birleşik bir devlet çatısı altında, nüfus oranına göre

yönetimde söz sahibi olmasına dayanmaktadır. Birçok plan Rum tarafının ya da uzlaşma istemeyen küresel aktörler yüzünden yürürlüğe girmemiştir. ENOSIS iki ada halkının birlikte, huzur ve barış içinde yaşamasına da engel teşkil etmiştir. Annan Planı ile el ele Avrupa Birliği'ne girmeyi kabul eden Kıbrıslı Türkler yine ENOSIS engeline takılmışlardır. Çünkü karşılarında ada hâkimiyetinin tamamını isteyen Rumlar ve KKTC ile birlikte Türkiye'yi zor durumda bırakmak ve yalnızlaştırmak isteyen küresel aktörler vardır.

Türkiye, 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik başvurusuyla birlikte gündeminde bir Kıbrıs meselesi peyda olmuştur. Meselenin çözümü, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine bağlanmış ve günümüze kadar getirilmiştir. Rumların uzlaşmaz tavırları, ENOSIS girişimleri, süreçte ilerleme kaydedilememesinin sebepleri, Türkiye'nin AB yolculuğunda Kıbrıs meselesi bağlamında karşılaştığı sorunlar ve AB'ye tam üyelik sürecinde çözmesi gereken sorunlar tartışılacaktır.

Özellikle son dönemlerde Doğu Akdeniz'de Rum tarafının ve AB'nin doğal gaz arama çalışmaları kapsamında yaptıkları girişimler Türkiye'nin Akdeniz'deki güvenlik endişelerini arttırmakta ve toplumsal çıkarlarını tehlikeye sokmaktadır. Akdeniz'in en büyük kıyı sahibi olarak Türkiye, Kıbrıs ve kıta sahanlığı konularında siyasi ve ekonomik çıkarlarını kontrol altına almak zorundadır. Gündemdeki ve yakın geçmişteki gelişmeler göstermiştir ki, yakın gelecekte Doğu Akdeniz, özellikle Kıbrıs ve çevresi önemli bir ticaret koridoru haline gelecektir. Bu sebeple Türkiye hem Orta Doğu'ya açılan hem de Ege Denizi'ne uzanan kapısı Kıbrıs'ı kontrol altında tutmalıdır. Şüphesiz yakın geçmişte Yunanistan'ın Avrupa Birliği kararlarındaki uzlaşmaz tavrı ve akabinde gelen Güney Kıbrıs Rum Kesimi üyeliği ile Kıbrıs meselesinin çözümü büyük oranda Türkiye'nin sorumluluğuna bırakılmıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi AB karar alma mekanizmalarını, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ve Türkiye'nin tezlerini çürütecek bir kurum olarak görmektedir. Bu sebeple Kıbrıs meselesi Türkiye'nin AB ile müzakeresinde çok mühim bir engel teşkil etmektedir.

ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu'nun araştırmalarına göre, Doğu Akdeniz 1,7 milyar varil petrol ve 122 trilyon fit küp gaz rezervine ev sahipliği yapıyor

olabilir. Bu bilgi, bölge ülkeleri, dünyanın büyük enerji şirketlerinin ve enerji ihtiyacı yüksek miktarlarda olan ülkelerin de dikkatini çekmeye başladı. Bu durum da bölgeyi yeni bir kriz alanı haline getirmiş durumda. Bölge ülkeleri, uluslararası enerji şirketleri ve yeni bir enerji merkezi olma potansiyeline sahip bölgede etkili olmak isteyen tüm aktörler farklı politikalar ve anlaşmalar geliştiriyor. Konu bütün Kıbrıs Adası üzerinden bakıldığında, böyle bir potansiyel varlığının adanın bütün olarak ekonomisini rahatlatacağı göz önüne alındığında, meselenin çözümüne katkıda bulunabileceğini söylemek mümkündür. Ancak GKRY'nin davranışları kapsamında bakıldığında, Kıbrıs meselesine başka bir boyut ve çözümsüzlük eklendiği izlenmektedir. GKRY, AB, İsrail ve Yunanistan'ın, KKTC'nin uluslararası antlaşmalardan doğan haklarını görmezden gelerek hareket etmeleri, bölgedeki en mühim güvenlik meselelerinden biri olarak gözükmektedir. Yunanistan ve GKRY'nin Avrupa Birliği üyesi olması, meseleye birliğin de dâhil olmasına sebep olmaktadır. Avrupa Birliği, 2004'te Annan Planı da dâhil olmak üzere tüm barış gayretlerine her defasında olumsuz tavır takınan Rum tarafını, hukuksuz bir şekilde, tüm Kıbrıs adına üye olarak aldığını duyurmuştu. Rum tarafının hukuksuz tavırlarına destek veren AB yakın zamanda *“Türkiye'nin Kıbrıs'ın egemenlik haklarına saygı duyması gerektiği”* gibi tuhaf bir açıklamada bulunmuştur. Bu tür söylemler GKRY ve Yunanistan'ı cesaretlendirmekte ve Doğu Akdeniz'de Türkiye ve KKTC aleyhine girişimlerde bulunmalarına sebep olmaktadır.¹ Bu tür girişimlerle Türkiye, AB üyelik hedefinden uzaklaştırılmaya çalışılmakta ve Kıbrıs meselesinin barışçıl yollardan çözüme kavuşturulması zorlaştırılmaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs meselesi bağlamında AB üyeliği doğrultusunda karşısına çıkarılan, GKRY'yi tanıma, liman ve hava sahalarını GKRY'ye açma, mülkiyet sorunları çerçevesinde Rumlar tarafından AIHM nezdinde açılan davalar, Doğu Akdeniz enerji kaynakları sorunu incelenecektir.

¹ İlhan Sağsen, “Yeni Bir Kriz ve Mücadele Alanı: Doğu Akdeniz”, <https://tr.euronews.com/2019/05/23/gorus-yeni-bir-kriz-ve-mucadele-alan-dogu-akdeniz>, (29.06.2019).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ULUSLARARASI BOYUT KAZANMASI

1.1. İLK ÇAĞLARDA KIBRIS

Kıbrıs isminin zikredilmesi M.Ö. 4000 yıllarına kadar gider. M.Ö. 2000’li yıllarda Girit ve Aka yerleşimcileri Kıbrıs’a geçmeye başladılar. Kıbrıs’ın Anadolu’da en fazla bilinen isimleri “Alasya” veya “Alaşıya” olmakla beraber Yunanlıların Kıbrıs’a verdiği isim “Kopher” dir. Dor medeniyeti, ilk olarak Yunanistan’a, daha sonra da Ege adalarına yayılmışlar, göç etmişlerdir. Dor medeniyetinin Antalya ve Kıbrıs’a ulaştığı, bu yerleşim yerlerindeki lehçelerden çıkarılmaktadır. Bu iki yerleşim yerindeki lehçenin bir benzeri Yunanistan’ın Arkadya kentinde konuşulduğu anlaşılmıştır.² Yüzyıllar boyunca adada birçok doğu ve batı medeniyeti hüküm sürdü. Bunlardan bazıları; Asurlular, Fenikeliler, Persler, Yunanlılar, Mısırlılar, Romalılar, Bizanslılar, Venedikliler, Osmanlılar idi. Şimdi günümüzde bile tek bir ulusun hâkimiyetinden söz edilemez.³

Adadaki ilk insan hareketi M.Ö. 10 bin yıl öncesine dayanmaktadır. M.Ö.1800’lü yıllarda Miken medeniyeti ile Yunan medeniyetinin bakır ticareti yaptığı bilinmektedir. M.Ö. 800’lü yıllarda adada Lurnaca ve Salamis kolonileri yaşamıştır. M.Ö.545 yılında Perslerin saldırısına uğrayan Kıbrıs adası, M.Ö.499 yılında Yunan şehirlerinin arasına girmiştir. Bu dönemde adada Yunan sanat ve edebiyatı gelişmiştir. M.S.45 yılında Roma İmparatorluğu’nun hâkimiyetine girmiştir.⁴

395 yılında Roma İmparatorluğu, doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılınca, Kıbrıs, Doğu Roma İmparatorluğu hâkimiyetine girdi. 632 yılında adayı Araplar fethettiysen de ellerinde tutamadılar. 1191 yılında Haçlı Seferi sırasında, İngiliz Kral Richard (Aslan Yürekli Richard) tarafından geri alındı. Sonrasında Tapınak

² Remziye Okkar, “İlk Çağlardan Venediklilere Kıbrıs Adası”, *Tarihte Kıbrıs*, ed. Osman Köse, Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık, İstanbul, 2017, c. 1, ss. 29-31.

³ “A Brief History of Cyprus Early History Before 325”, http://www.whatson-northcyprus.com/history/early_history.htm, (10.02.2019).

⁴ Nick Van Der Bijl, *The Cyprus Emergency The Divided Island 1955-1974*, Pen&Sword Military Books, S.Yorkshire, 2010, s. 20.

Şövalyelerine verilen ada, son olarak Guy de Lusignan'a bırakıldı. Adanın bir kısmında Cenevizliler de hüküm sürmekteydi. Hatta küçük bir kısmında da Memluklerin etkili olduğu, bırakılan İslami eserlerden anlaşılmıştır. 1432'den itibaren Venediklilerin etkisi ada üzerinde artmış ve onların hâkimiyeti başlamıştır. Venedik idaresi boyunca adada, Katolik dini hâkim oldu. Ortodoks halk baskı hissediyordu ve rahat değildi. Ada tarih boyunca birçok toplumun hâkimiyeti altına girdiğinden dolayı çok karışık bir yapısı vardı.⁵

1517 yılında Mısır ve 1521 yılında da Rodos Adası'nın alınmasıyla, Doğu Akdeniz'in tam ortasında kalan Kıbrıs, Osmanlı ticaret gemileri için bir tehdit haline gelmişti. Venedikliler hem Osmanlı ile iyi ilişkiler kuruyor gibi gözüküyor, hem de Avrupa devletlerinin oluşturduğu Haçlı Seferlerine de destek oluyorlardı. Ayrıca Kıbrıs'ın Osmanlı topraklarına herhangi bir saldırı söz konusu olduğunda bir üs olarak kullanılma ihtimali vardı.⁶ 1571 yılında Kıbrıs'taki Venedikli idaresi son buldu. Adanın Türklerin hâkimiyetine girmesi neredeyse kaçınılmazdı. Çünkü Osmanlı Devleti zaten tüm Doğu Akdeniz'i elinin altına almıştı.⁷ Kıbrıs, 1878 yılında İngilizlerin idaresine verilene kadar, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kalmıştır.⁸

1.2.OSMANLI İDARESİNDE KIBRIS

Lala Mustafa Paşa idaresindeki 60 bin kişilik Osmanlı ordusu, savaşımsızın Limasol'a gelmiştir. 3 Temmuz'da Tuzla alınmış, 9 Eylül 1570 yılında da Lefkoşa fethedilmiştir. Ada halkı Osmanlı'nın seferine büyük destek vermiştir. Yıllardır Venedik hâkimiyetinde ada halkı birçok sıkıntılar çekmiştir. Halkın bu yardımını karşılıksız bırakmayan Osmanlı, ada fethedildikten sonra ada halkına belli başlı konularda özerklik tanımıştır. Mağusa'da bir direnişle karşılaştıysa da, Osmanlılar

⁵ Erol Manisalı, *a.g.e.*, ss. 3-4.

⁶ Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", *Akademik Bakış*, 2012, c. 6, S. 11, s. 86.

⁷ Johann Strauss, "How Cyprus Came Under Turkish Rule: A Conquest And The Historians", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Department of Oriental Studies, University of Vienna, 1992, c. 82, s. 25.

⁸ Siriol Davies – Jack L. Davis, "Greeks, Venice, And the Ottoman Empire", *Hesperia Supplements*, 2007, c. 40, s. 29.

Ağustos 1571’de ada tamamen Türk egemenliği altına girmiştir.⁹ Kıbrıs 1571’de Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra, adaya fetihle görev almış 30 bin kadar asker ve onların aileleri yerleştirilmiştir.¹⁰ Kıbrıs Adası Osmanlı idaresinde bir eyalet olarak değerlendirilmiştir. Eyalet yönetici olarak Avlonya Sancak Beyi Muzaffer Paşa gönderilmiştir. Muzaffer Paşa Kıbrıs’ın Osmanlı adına ilk beylerbeyi yöneticisidir.¹¹ Osmanlı döneminde Kıbrıs’ta barış hâkim olmuştu. Ada yerleşimcileri etnik, dil, dini ve kültürel farklılıklara rağmen refah içinde yaşadılar.¹² Osmanlı’nın idare sistemini yansıtan fermanla şöyle diyordu; *“Yasaların uygulanmasında, vergilerin alınmasında, davaların görülmesinde, vesaire hallerde, ada halkına zulmedilmeyip adaletle işlem yapılmalı ve onlar korunmalıdır. Yerli halk bize Allah’ın emanetidir. Onlara kimsenin zulmetmesine izin vermeyeceksiniz.”*¹³

Osmanlılar, Kıbrıs’ı fethederek adadaki Rum Ortodokslara iyilik yapmışlardı. Onları Katolik Venediklilerin elinden kurtarmışlardı. Üstelik mezheplerine geniş bir özerklik vermişlerdi. Rumlarda vergi başpiskopos aracılığıyla alınıyordu. Fakat başpiskoposlar bazen Rumlardan kilise için daha fazla vergi alıyorlardı. Bu durum da kiliseler büyük arazileri satın alabiliyorlardı. Günümüzde dahi kilisenin Kıbrıs’taki bazı büyük otel ve manastırların sahibi olmasının altında bu vergi gerçeği yatmaktadır.¹⁴ Osmanlı, Ortodoks ada halkına bazı özerklikler vermekten kaçınmadı. Çünkü İstanbul’un fethinden sonra Ortodoks halk ile iyi ilişkiler kurulmuştu. Bunun amaçlarından biri Roma Katolik Kilisesi ile mücadele etmektir. Ortodoks kilisesi bu yönde Osmanlı’ya büyük destek veriyordu.¹⁵ Kıbrıs Osmanlı idaresi geçmesinin hemen ardından, adaya çiftçi, terzi, aşçı, tellak, nalbant, demirci, marangoz gibi meslek sahibi vatandaşlar yerleştirilmiştir. Adanın hemen hemen tamamında tahıl

⁹ Cezmi Tezcan, “1848-55 Yıllarında Mağusa, Tuzla ve Girne’de Osmanlı Askeri Gücü”, *Kuzey Kıbrıs Geleceğin Planlanması*, ed. Soyalp Tamçelik, Eko Avrasya Yayınları, Ankara, 2014, s. 307.

¹⁰ Hamza Eroğlu, *a.g.m.*, s. 739.

¹¹ Recep Dünder, “Kıbrıs Eyaletinin 15 Haziran 1608 – 4 Şubat 1609 Tarihleri Arasındaki Gelir Ve Giderleri”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2017, S. 29, s. 50.

¹² “Cyprus in the Period 1571-1959”, <http://www.mfa.gov.tr/cyprus-in-the-period-1571---1959.en.mfa>, (08.02.2019)

¹³ Erol Mütercimler, *a.g.e.*, ss. 71-72.

¹⁴ Gölge Özacar, “Kıbrıs Türk Toplumu’nun Eski Ve Yeni Düşün Gelenekleri”, Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Lefkoşa 2005, ss. 9-10.

¹⁵ Jan-Erik Smilden, “Histories of Cyprus”, Universitet I Oslo, Department of Archaeology, Conservation and History, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Oslo 2007, s. 41.

ürünleri, en çok da buğday ve arpa üretiliyordu. Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetindeki ekonomisi tarım ve hayvan yetiştiriciliğine dayanıyordu. Kıbrıs'taki eğitim din ağırlıklı idi. Adada sanat ve meslek ile ilgili herhangi bir eğitim yoktu. İş dalları ve meslek öğrenimi usta-çırak yöntemiyle hallediliyordu.¹⁶

Kıbrıs Adası Osmanlı hâkimiyetinde yaklaşık 300 yıl kaldı. Diğer medeniyetlerin aksine, Osmanlılar adanın demografik ve etnik yapısını değiştirmeyi başardılar. Ada üzerinde irade sahibi olmuş devletler Osmanlılar kadar kalıcı olmadılar.¹⁷ 1660 yılında Başpiskopos, Kıbrıslı Rumların tek temsilcisi haline geldi. Başpiskoposlar vergileri toplama işini de üstleniyordu. İstanbul'daki Sultan'ın sarayına girebilme hakları bile vardı. 19.yüzyılın başlarında ise validen bile fazla yetkilerle donatılmış hale geldi. 1814 yılında Rumlar gizli bir organizasyon kurdular. Organizasyonun adı “Filiki Eteryia” idi. Bu örgütün kuruluşunda zengin Britanyalı Rumlar büyük rol oynamıştı. Bu örgüt, Osmanlı'ya isyan ederek bağımsızlık ilan etmek istiyordu. Fakat daha sonra Başpiskopos ve piskoposların örgütle bağlantıları ortaya çıkınca, bazıları öldürülerek cezalandırıldılar, bazıları ise Avrupa'ya kaçmayı başardılar.¹⁸

Kıbrıs'taki Rum isyanının temelleri 1796 yılında ilk “Megali Idea” haritasının çizimiyle atılmıştır. Megali Idea “büyük Yunanistan'ı” kurma ülküsü olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüş kapsamında yeşeren ve şekillenen Yunan milliyetçiliği, Rumları Osmanlı'ya karşı bir isyana sürüklemiştir.¹⁹ Eteryia'nın faaliyetleri isyanda büyük öneme sahipti. Çünkü kiliselerin imtiyaz sahibi olmaları nedeniyle denetlemek imkânsızdı. Kiliseler silah deposu haline getirilmişti. Tepedenli Ali Paşa'nın Rum entrikalarıyla ortadan kaldırılmasıyla bir Rum isyanı başlatıldı. Yunanistan bu isyan

¹⁶ Ali Efdal Özkul – Hüseyin Tufan – Mete Özsezer, “Osmanlı Dönemi'nden İngiliz İdaresine Kıbrıs Türk Temel Eğitimi'nin Modernleşmesi ve Toplumsallaşması”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2017, c. 6, S. 2, ss. 569-570.

¹⁷ Suat Kınıklıoğlu, “Cyprus: History and Mutual Perceptions”, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1999, s. 6.

¹⁸ “A Brief History of Cyprus-Ottoman Period (1571-1878), <http://www.whatson-northcyprus.com/history/ottoman.htm>, (10.02.2019).

¹⁹ Ayhan Cankut, “Kıbrıs Türkü'nün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2006, s. 9.

sonucunda Osmanlı Devleti'nden koptu.²⁰ Bu isyanda Rumlar, Rusya tarafından kışkırtmalara da maruz kalmıştır. Özellikle Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra “Ortodokslara yeni haklar verilecek” yaygaraları etkili olmuştur. Bu dönemde Rusların etkisiyle Rumlar, Türk köylerine saldırmaya başlamıştır.²¹ Yunanistan bağımsız olduktan sonra diğer yerlerin kendisine bağlanmasını ENOSIS fikriyle savunmaya başlamıştır. 1821 isyanı ENOSIS için büyük cesaret yaratmıştı.²² Bu sıralarda Kıbrıs Rum Başpiskoposu Kipriannos isyan hazırlıkları yaptı. Fakat “Dimitri” isimli bir Rum'un Başpiskoposu ihbar etmesiyle isyandan Vali haberdar edildi. Vali Küçük Mehmet Paşa isyan girişimindeki Başpiskopos ve birkaç papazı idam ettirdi.²³

1.3.İNGİLİZ İDARESİNDE KIBRIS

1877-1878 (93 Harbi) Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı Devleti'nin kaybetmesiyle sonuçlanınca Ayestefanos (Yeşilköy) Barış Antlaşması yapılmıştı. Antlaşma çok ağır maddeler içerdiğinden görüşmeler sonucunda, Osmanlı ve Rus Devletlerine Berlin Antlaşması imzalatıldı. Berlin görüşmesinde Kıbrıs'ın yönetimi İngiltere'ye bırakıldı. Doğudaki Rus tehdidine karşı İngiltere, Osmanlı Devleti ile kendisine bir üs verilmesi konusunda anlaştı. 1878 yılında Kıbrıs İngiltere'ye kiralandı. İngiltere'nin 1960'a kadar sürecekt Kıbrıs hâkimiyeti böyle başladı. Bu gelişmeler üzerine birçok Kıbrıs Türkü adadan Anadolu'ya göç etti.²⁴ İngiltere Kıbrıs'ı isteme sebeplerini şöyle açıklamıştı; “*Osmanlı orduları mağlup olmuştur. Osmanlı hükümeti çaresizlik içindedir. Kıbrıs, sadece askeri ve stratejik mülahazalarla İngiltere tarafından kullanılacaktır. Rusya işgal ettiği vilayetleri, söz konusu Anadolu vilayetlerini iade ettiği vakit, İngiltere de Kıbrıs'tan çıkacaktır.*”²⁵

²⁰ Oğuz Kalelioğlu, *a.g.m.*, s. 110.

²¹ Herkül Milas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 192-193.

²² Metin Fahrioğlu, “Megali Idea-Kıbrıs ve 25 Mart 1821 Mora İsyanı”, <http://www.halkinsesikibris.com/megali-idea-kibris-ve-25-mart-1821-mora-isyani-makale,2952.html>, (12.02.2019)

²³ Metin Fahrioğlu, “Megali Idea-, Enosis, EOKA ve Kıbrıs'ta Rum-Yunan Mezalimi (1)”, <http://www.halkinsesikibris.com/megali-idea-enosis-eoka-ve-kibrista-rum-yunan-mezalimi-1-makale,4013.html>, (12.02.2019).

²⁴ “Kıbrıs'ta İngiltere Dönemi (1878-1960)”, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-ingiltere-donemi-1878-1960/>, (13.02.2019).

²⁵ Ramazan Tosun, “Kıbrıs Meselesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, S. 10, s. 98.

İngiltere, adadaki varlığı süresince Rum milliyetçiliği daha da geliştirdi. Rumların Yunanistan'a, Türklerin de Osmanlı'ya olan bağlarının korunması için herhangi bir çaba sarf etmedi. Adadaki Rumların politik manifestolar yapmasının önünde durmadı. Rumların ticarete gelişmesini sağlayarak Türklerden daha güçlü hale gelmelerini sağladı. Bu güç artışı sonunda Rumlar ENOSIS için daha fazla ümitlendiler. Kıbrıs, İngiltere için bir koloni durumundaydı. Bu gelişmeler sonucunda İngiltere, ada halkı, özellikle Rumlar için popüler olmaktan çıktı.²⁶

Elbette 1878 yılında Kıbrıs İngiltere'nin idaresine geçince Yunanistan da ENOSIS faaliyetlerine hız verdi. Ada, Yunanistan'a bağlanması, yani ENOSIS çerçevesinde bu süreçte 3 önemli gelişme yaşadı. İlki 1878'de İngilizlerle yapılan anlaşma, 1907 yılında Churchill'in adaya gelmesi ve 1914 yılında Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakı. Özellikle adadaki kiliseler ENOSIS için çok çaba sarf ettiler. Bazen Kıbrıslı Türkleri kışkırtarak olaylar çıkmasını sağlamışlardır. Ada İngiltere'ye ilhak edildikten sonra, Yunanistan'a I. Dünya Savaşı'nda İngiltere yanında savaşa girme teklifi yapılması adadaki ENOSIS taraftarı Rumları sevindirir de, İngiltere adayı Yunanistan'a vermemiştir. Bu dönemlerde Kıbrıslı Rumlar basın yoluyla da örgütlenmeye başlamışlardır. Basımını yaptıkları gazete, dergi gibi yayınları başka ülkelere de göndererek bir ENOSIS kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Kıbrıslı Türkler de Rumların bu çabalarının farkına varınca, karşılık vermeye başlanmış, örgütlenme süreci Türkler 'de de oluşmaya başlamıştır.²⁷

1898 yılında Girit'in de Osmanlı'dan koparılması ENOSIS taraftarı Rumları bir hayli umutlandırmıştır. 1903 Temmuzunda Yasam Meclisi'nde (Kavanin) Kıbrıslı Türkler yok iken, Rumlar ENOSIS doğrultusunda karar çıkarmışlardır. Türkler de diğer gün, *"Kıbrıs Adası'nın yönetimi İngiltere tarafından bırakıldığında ada, Osmanlı Devleti'ne geri verilecektir"* kararı vermişlerdir. 5 Ekim 1907 yılında Sömürgeler Bakanı Sekreteri Churchill Kıbrıs'a gelmiş ve adanın mevcut durumunun

²⁶ Christos L. Doulas, "History and The Cyprus Problem", *Social Science*, 1968, c. 43, S. 3, s. 150.

²⁷ Ali Kaşıyüğun, "Yunanistan'ın ENOSIS Çabaları ve I. Dünya Savaşı Yıllarında Kıbrıs Meselesi", *Tarihte Kıbrıs*, ed. Osman Köse, Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık, İstanbul, 2017, c. 2, ss. 864-867.

bozulmasının her iki toplum için de hoş sonuçlar doğurmayacağını da belirtmiştir. Rumların ENOSIS isteklerini reddetmiştir.²⁸

I. Dünya Savaşı yılları Kıbrıslı Türkler için mühim zamanlar olmuştur. Osmanlı'nın savaşa girmesi ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak etmesi Kıbrıslı Türkler tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Olaylar Sultan Osman ve Reşadiye isimli iki Osmanlı gemisine İngiltere'nin borçlar karşılığında el koymasıyla başlamıştır. Adanın ilhakının birkaç gün sonrasında Başpiskopos, İngiltere'nin ilhak hareketini olumlu bulmuş ve ENOSIS isteklerini yinelemiştir. Kıbrıslı Türkleri kutlamalar yaparak kışkırtmışlardır. Yunanistan Başbakanı Venizelos ilhakı olumlu olarak değerlendirmiş, *“Kıbrıs'ın anavatanla birleşmesi çok yakın gelecekte gerçekleşecektir”* demiştir.²⁹

1878'den 1925 yılına kadar Kıbrıs İngiltere tarafından komiserler atanarak idare edildi. Fakat 1925 yılında Kraliyet Kolonisi (Crown Colony) ilan edilince, adaya valiler tayin edilmeye başlandı. İlk vali Sir Malcolm Stevenson oldu. İngiltere idari yapıyı güçlendirmek için Türk kaymakamlar yerine de İngiliz olanlarını tayin etti. İngiliz döneminde 6 kazaya ayrılan Kıbrıs, Türkler için zor yaşanılır bir yerleşim yeri olmuştur. İngiliz döneminde adada yaşayan 45 bin Türk kalmıştı. Kıbrıslı Rum sayısı ise 137 bin civarındaydı. İngiliz hâkimiyeti bitene kadar adadaki Türk yerleşimci oranı, Rumların beşte birine tekabül edecekti.³⁰

Kıbrıs'ın İngiliz adası olduğu Lozan Antlaşması'nın 20. Maddesiyle tasdik edilmiştir. Lozan'da Kıbrıs'ı ilgilendiren 3 madde vardır. Madde 16, 20 ve 21'dir.³¹ Lozan Antlaşması'ndan sonra adadaki Türk nüfusunun azalması Rumları yeniden hareketlendirdi. Kıbrıslı Türkler, ada Rumları tarafında rahatsız edilmeye başlandı. İngiliz idaresinin olaylara zaman zaman müdahale etmesi, ENOSIS taraftarı Rumları, piskoposları, kiliseyi pek durdurmaya yetmiyordu. Kilise Kıbrıslı Türkleri rahatsız

²⁸ Ali Kaşıyugun, *a.g.e.*, s. 867.

²⁹ Ali Kaşıyugun, *a.g.e.*, ss. 868-869.

³⁰ Büşra Çakmak, “Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi ve Yapılan Çözüm Planları”, *Tarihte Kıbrıs*, ed. Osman Köse, Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık, İstanbul, 2017, c. 2, s. 859.

³¹ “Lozan Barış Antlaşması”, http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf, (15.02.2019).

etme konusunda başı çekiyordu.³² Kıbrıs, Lozan Antlaşması'ndan sonra İngiltere'nin en önemli hâkimiyet bölgelerinden biri oldu. Adadaki Türk nüfusunun azalması İngiltere'nin de işine geliyordu. Zira İngiltere de Kıbrıs'ta idaresini güçlendirmek istiyordu. 1941'de Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Şükrü Saraçoğlu ve İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden Kıbrıs'ta bir araya geldiler. Başbakan ve İngiliz Dışişleri Bakanı Kıbrıs'ın mevcut durumundan memnundu. Hatta 1950'de açıklama yapan dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak; *"Bizim Kıbrıs meselesi diye bir sorununuz yoktur. Kıbrıs İngiltere'nin bir parçasıdır"* demiştir.³³

1946'da İngiltere ada üzerindeki idaresini geliştirme yoluna gitti. Bunu sebebi Sovyet Rusya etkisinde alevlenmeye başlayan ve giderek popülerliğini arttırmakta olan komünist parti AKEL idi. İngiltere, tıpkı Hong Kong modelinde olduğu gibi idaresini reform etmek üzere birkaç formül uygulamaya çalıştı. Yeni Kıbrıs Valisi Arthur Creech Jones ile adada daha liberal ve gelişimci bir rejim oluşturulmaya çalışıldı. Fakat girişimler AKEL taraftarları tarafından daha emperyalist görüldü ve reddedildi. İngiltere, ada üzerinde farklı planlar da uygulamaya çalıştı.³⁴

1.4.MEGALİ IDEA VE ENOSIS

Megali Idea 1798'den beri Yunanlıların gerçekleştirmek istedikleri emperyalist bir politikadır. Yunan dilinde "büyük Fikir" veya "büyük ülkü" anlamlarına gelmektedir. Yunanlılar Bizans İmparatorluğunu, Yunanistan İmparatorluğu adı altında kurmak istemektedirler. Yunanlıların Megali Idea fikri içerisinde, eskiden Konstantinopolis olan İstanbul'u Bizans - Yunan İmparatorluğu'nun başkenti yapmak ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun eski topraklarını yeniden Yunan İmparatorluğu'na katmak vardır.³⁵ Ioannis Kolettis, Megali Idea'nın isim babası olan kişidir ve Fransız yanlısı bir Yunan'dır. Yunan Meclisi'ndeki konuşmasında şunları söylemiştir;

³² Charles Woolley, "Alvocate of Peace Through Justice", *World Affairs*, 1954, c. 117, S. 4, s. 103.

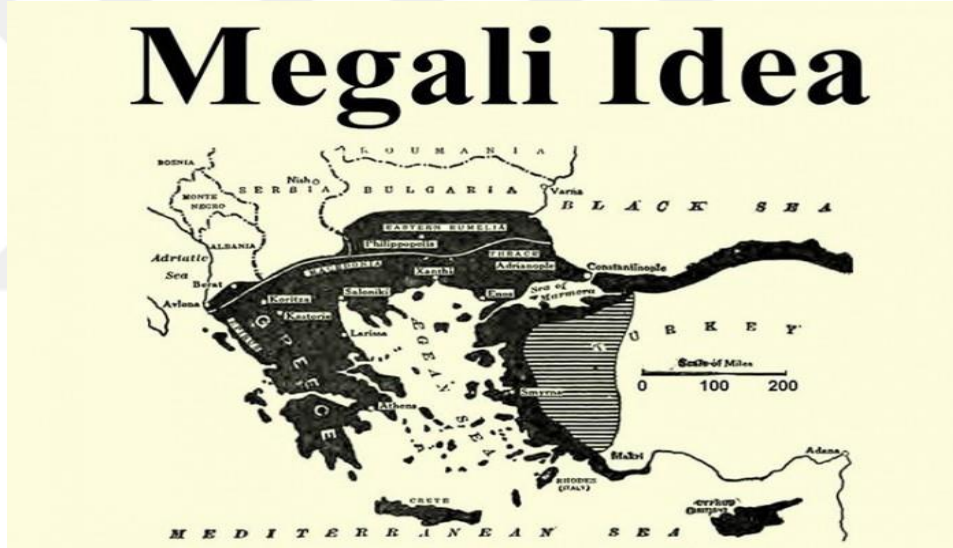
³³ Halil Erdemir, "The Origin of the Cyprus Question: The British Policy on the Creation of Cyprus Republic", *Perceptions*, 2002, c. 6, S. 4, ss. 108-109.

³⁴ Christopher Sutton, *Britain's Cold War in Cyprus and Hong Kong*, Palgrave Macmillan, Gewerbestrasse, 2017, s. 105.

³⁵ Oğuz Kalelioğlu, " Türk - Yunan İlişkileri ve Megali Idea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs 2008, S. 41, s. 108.

*"Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir. Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece krallık içinde oturanlar değildir. Aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de, İstanbul'da, ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda, Yunan Tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır. Helenizm'in iki büyük merkezi vardır. Krallığın başkenti Atina'dır, Konstantinopolis (İstanbul) büyük başkent, bütün Yunanlıların kenti, hayali, umududur."*³⁶

Yunanistan 1830 yılında bağımsızlığını elde ettikten sonra görüldü ki; Yunan nüfusunun bir kısmı, yani Yunanca konuşan halkların bir bölümü Osmanlı toprakları içinde idi. Bu topraklar boyunca yaşayan halklar Yunanlılara göre geleneksel bir bağa sahipti. Bu durum Megali Idea fikrini doruğa çıkardı.³⁷ Megali Idea aynı zamanda modern Yunan milliyetçiliğinin de doğum noktasıdır. Bu fikir hala Yunan milliyetçisinin kalbinde ve fikrinde yer edinmeye devam etmektedir.³⁸

Resim 1: Yunan şairi ve ulusal kahramanı Rigas Ferreros'un 1796 yılında Viyana'da bastırıldığı harita.³⁹

Megali Idea fikrini benimseyen İpsilanti, Ksantos ve Çakalof daha sonra Etniki Eterya (Azınlıkların Birliği) Cemiyeti'ni kurdular. Bu birlik daha sonra Filiki

³⁶ Kalelioğlu, a.g.m., s. 108.

³⁷ Jerry Augustinos, "The Dynamics of Modern Greek Nationalism: The "Great Idea" And The Macedonian Problem", East European Quarterly, c. 6, S. 4, s. 444.

³⁸ Mary A. Jenkins, "To Megali Idea - Dead or Alive? The domestic Determinants of Greek Foreign Policy", Naval Postgraduate School, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Monterey, California 1994, s.1

³⁹ "Megali Idea Nedir?", <http://www.analizportal.com/megali-idea-megalo-idea-nedir/>. (Erişim Tarihi 01.02.2019)

Eterya Cemiyeti ismini aldı. Filiki Eterya kurulurken belirlenen hedefler aynı zamanda Megali Idea'nın da nihai hedefleri olarak belirlenmiştir.⁴⁰ Bu cemiyet özellikle Osmanlı'da imtiyaz tanınan Ortodoks kiliselerini kullanarak faaliyetlerini yürüttü. Bu kiliseler silah depolarına dönüştürüldüler. Filiki Eterya Osmanlı Devleti içindeki Rum azınlıkları yıllarca örgütleyip silahlandırdı. Sonunda Megali Idea'nın ilk eylemi gerçekleştirildi ve Yunan isyanı başlatıldı. Bu olaydan sonra günümüze kadar Megali Idea fikri sürekli Türklerin aleyhine çalıştı.⁴¹ 19.yüzyılda dünya çapındaki milliyetçilik akımının yükselişe geçtiği bu dönemlerde, Mora ve Ege adalarındaki Ortodoks topluluklar da Osmanlı Devleti'ne isyan bayrağını kaldırdılar. Kıbrıs'ta da buna benzer bir hareketlenmenin meydana gelmesi bu boyutta düşünüldüğünde istisna sayılamazdı.⁴² Anadolu'da da Rumlar, Megali Idea hedefi doğrultusunda hareket edecek çete ve örgütler kurmuştur. Bu gruplardan biri, 1904'te kurulan ve merkezi Trabzon olmak üzere, bir Rum devleti kurmak için uğraşan Pontus Cemiyeti'dir. Bu örgütün merkezi Merzifon Amerikan Koleji'dir. Karadeniz Bölgesi'nde Pontus Rum Devleti'ni kurmak için de silahlı mücadeleye girmiştir. Anadolu'da I.Dünya Savaşı sonrası, Mondros Mütarekesi maddelerinden cesaret alarak kurulan bir başka Rum topluluğu da Mavri Mira (Karagün)'dir. Merkezi Fener Rum Patrikhanesi olan bu cemiyet de Bizans'ı kurmak amacı doğrultusunda çeteler oluşturmuş, Rum okullarını bu hedef bağlamında kullanmıştır.⁴³

Milliyetçilik akımlarının sonucunda bir Yunan Devleti kurulması Kıbrıs'taki Rumların aklına ENOSIS fikrini soktu. 1571 yılından bu yana adada huzur ve barış içinde yaşayan halk arasında milliyetçilik tartışmaları baş gösterdi. Kıbrıslı Rumlar yeni kurulan Yunan Devleti ile birleşme arzusuna kapılmaya başladılar.⁴⁴ ENOSIS,

⁴⁰ Megali Idea'nın hedefleri; Yunan halkının tam özgürlüğe kavuşturulması, Selanik ve Batı Trakya'nın Yunanistan'a bağlanması, Ege Adaları'nın alınması, Oniki Ada'nın alınması, Girit'in alınması, Bozcaada ve İmroz'un Yunanistan'a bağlanması, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a bağlanması, İstanbul'un işgal edilmesi, Pontus Rum Yönetiminin kurulması, Kıbrıs'ın alınmasıdır. Kalelioğlu, *a.g.m.*, s. 108.

⁴¹ Kalelioğlu, *a.g.m.*, s. 110.

⁴² Burcu Özcan, "The Cyprus Problem in Turkey-EU Relations", Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s. 8.

⁴³ Cankut, *a.g.e.*, s. 14.

⁴⁴ Ishtiaq Ahmad, "Formalising the Partition of Cyprus: Lessons from the Indian Subcontinent", *Perceptions*, 2001, c. 6, S.3, s. 1.

Megali Idea'nın en önemli hedeflerinden biridir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması anlamına gelen bu fikir hala günümüzde faal haldedir ve Kıbrıs sorununun başlıca sebeplerinden biridir. Amerikan tarihçi Christopher Hitchens'ın belirttiğine göre, Yunanistan Osmanlılardan bağımsızlığını elde ettikten sonra, genişleme projesi olarak, Atina, Teselya, Girit, Yunan adaları, Trakya, Sisam adası ve son olarak ENOSIS'i gerçekleştirmeyi, yani Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmayı hedeflemiştir. ENOSIS'in ortaya çıkışı olarak Yunan bağımsızlık savaşının başlama tarihi 1821 yılı kabul edilebilir.⁴⁵ ENOSIS her zaman Yunanlıların milli bir hedefi olarak ifade edilmiştir. Kıbrıs Türkleri ve Rumlar özellikle Kıbrıs'ın İngiltere hâkimiyetine geçmesinden sonra ENOSİS nedeniyle sürekli çatışma halinde olmuşlardır. Rumların ENOSIS arzuları 1931 yılında İngiliz hâkimiyetine isyan ederek devam etmiş, bunun sonucunda Ortodoks Kilisesi'nin yardımlarıyla da 1950 yılındaki referandumu elde etmişlerdir.⁴⁶

Ayrıca İngilizler 1914 yılında Yunanistan'dan Bulgaristan'a saldırarak I. dünya Savaşı'na katılmasını istemişti. Karşılığında Kıbrıs Yunanistan'a bırakılacaktı. Ancak Yunanlılar savaşa katılmayı reddettiler. Buna rağmen ENOSIS eylemlerine devam ettiler. Özellikle Lozan Anlaşması'ndaki 20'nci maddesindeki "Türkiye Hükümeti 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakını tanıdığını kabul eder"⁴⁷ ifadesi Yunanistan'ı ve Kıbrıslı Rumları cesaretlendirdi. 1931 yılındaki İngiliz hâkimiyetine başlatılan isyan 1878'den beri süregelen ENOSIS eylemlerinin, propagandalarının bir sonucu olmuştu. Kıbrıslı Rumlar şiddete başvurmadan, adanın Yunanistan'a bağlanması için her şeyi yapmışlardı. Fakat bu eylemlerden bir kazanım elde edemeyen Rumlar sonunda şiddete başvurmaktan kaçınmayacaktı.⁴⁸

⁴⁵ Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta ENOSIS Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, 2012, c. 12, S. 24, ss. 14 - 15.

⁴⁶ Hamza Eroğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2002, c. 18, S. 54, ss. 737 - 740.

⁴⁷ Derya Sevinç, Türk - "Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni bir Aşama" (1954-1960), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2017, S. 60, s. 175.

⁴⁸ Turgay Bülent Göktürk, "Rumlar'ın Kıbrıs'taki ENOSIS İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı", *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, 2008, c. 7, S. 16-17, ss. 337 - 338.

1931 yılından itibaren Kıbrıslı Rumlar ENOSIS hedefiyle harekete geçtiler. İngiltere hükümetinden Ada'nın idaresini kendilerine bırakmasını istediler.⁴⁹ İngiltere bu girişimleri reddetti. Adanın İngiltere himayesinde olmaya devam edeceğini ve mevcut durumun değişmeyeceğini belirtti. Kilise, İngiltere'nin bu açıklamalarına karşı bir plebisit yapacağını açıkladı. 15 Ocak 1950'de kiliselere defterler koyuldu. Rumlar plebisiti imza atarak oyladılar. Sonuç olarak 225 bin seçmenin 215 bin kadarı ENOSIS lehine imza atmıştı.⁵⁰ Rumlar 1954 yılında da Birleşmiş Milletlere başvurarak "Self Determinasyon" kuralını öne sürerek, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını (ENOSIS) istediler.⁵¹ Türkiye Yunanistan'a Kıbrıs meselesinin BM'ye götürülmemesini istemişti. Çünkü daha önce Türkiye için Kıbrıs ile ilgili bir sorun olmadığı Yunan hükümetine bildirilmişti.⁵²

ENOSIS tıpkı Megali Idea gibi Kıbrıs Rumlarının tarih boyu süregelen milli çabalarının özünü oluşturur. Ortodoks Kilisesi'nin de desteğini arkasına almış olan bu fikir özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rumlarının dış politika hedefi haline gelmiştir. Sonuç olarak Türkiye'nin tepkisi doğmuştur ve Kıbrıs'ta Türk milliyetçiliğini ateşlemiştir.⁵³ II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıslı Rumlar ENOSIS hedeflerini gerçekleştirme çabalarına hız vermişler ve Yunan hükümeti 1954'te Kıbrıs Adası'nı Yunanistan'a katma fikrini Birleşmiş Milletlere taşıma kararı almıştır. Ancak Yunanistan "Self Determinasyon" hedefiyle yaptığı bu başvurulardan bir başarı elde edememiştir. Bu sırada Yunanistan'dan Kıbrıs'a gönderilen Grivas burada EOKA adlı terör örgütünü kurmuştur ve adada terör eylemleri büyük artış göstermiştir.⁵⁴ Rum lider Makarios bir röportajında da; *"Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için elimizden gayreti sarf etmekten geri"*

⁴⁹ James H. Wolfe, "Cyprus: Federation Under International Safeguards", *Bicommunal Societies and Politics*, 1988, c. 18, S. 2, s. 76.

⁵⁰ Ergenekon Savrun – Melih Tinal, "Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2017, c. 17, S. 34, s. 353.

⁵¹ James H. Wolfe, *a.g.m.*, s. 76

⁵² Cumhuriyet, 27.06.1954.

⁵³ İsmail Şahin - Selma Parlakay Topbaş, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Statükoyu Koruma Çabaları ve Makarios'un Ankara Ziyareti", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, c. 9, S. 42, s. 781.

⁵⁴ "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı", http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, (18.02.2019).

durmayacağız. Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar bunu arzu ediyorlar. İngiltere'nin herhangi bir anlaşmaya yanaşmaması ihtilaflı maalesef büyümektedir." demiştir.⁵⁵ II.Dünya Savaşı sonrası adadaki gerginlik tırmanmaya başladı. Ada'da 1950 yılında Kitium Piskoposu Michael Mouskos (Makarios) başkanlığında, diğer din adamları ile beraber Rum halkına kiliselerde bir ENOSIS oylaması yaptırıldı. Halkın %96'sı ENOSIS fikrini destekliyordu. 1954 yılında Kıbrıs sorununu uluslararası bir durum kazanması için Rumlar BM'ye "Self Determinasyon" fikriyle başvuruda bulundular. Fakat BM'den ret cevabı alınınca Rumların mücadelesi değişik bir boyuta taşındı.⁵⁶ Kıbrıs Rumlarının adanın Yunanistan'a bağlanması (ENOSIS) talepleri sürekli İngiltere tarafından reddediliyordu. Fakat özellikle AKEL komünist partisi ve Kilise, ENOSIS fikrini hayata geçirmek istiyordu. Türkiye ise adadaki mevcut durumun korunmasını, eğer İngiltere Kıbrıs'tan çekilirse Ada'nın gerçek sahibi Türkiye'ye verilmesi gerektiğini savunuyordu.⁵⁷ Yunanistan ve Makarios öncülüğündeki Rumlar şiddetle işi çözeceklerini düşündüler. Böylece önceden gençlik örgütü PEON'u kuran Yunan Albay Grivas terör eylemleri yapacak olan EOKA'yı kurmuştur. 1 Nisan 1955'ten itibaren adayı kana bulayan EOKA, ilk olarak adadaki İngiliz varlığını hedef almıştır.⁵⁸ EOKA,⁵⁹ Yunancada baş harfleri "Kıbrıs mücadelesi için milli teşkilat" anlamına gelen, Kıbrıs Adası'ndaki İngiliz ve Türk varlığını yok etmek amacıyla kurulmuş bir terör örgütüdür.⁶⁰ EOKA, Kıbrıs'ta Türk polislerine ve vatandaşlarına saldırdığında, Yunanistan'dan doğrudan yardımlar aldı. Bu yardımlar para, cephane, organizasyon ve propaganda gibi unsurları içeriyordu. Zürih ve Londra Antlaşmalarından sonra, Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet kurulmasıyla 1960 yılında EOKA lağvedildi. Fakat EOKA-B adıyla 1963 yılında tekrar, Türkleri adadan atmak ve Kıbrıs'ta ENOSIS'i gerçekleştirmek için ortaya

⁵⁵ Cumhuriyet, 30 Eylül 1954.

⁵⁶Resul Babaoğlu, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Makarios'un Türkiye Cumhuriyeti'ni Ziyareti 22-26 Kasım 1962", Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu, 11-13 Aralık 2014, Duygu Türker, - Atatürk araştırma Merkezi, Ankara 2016, ss. 303-305.

⁵⁷ Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, c. 5, S. 1, s.105.

⁵⁸ Ulvi Keser, "1958-1963 Mücadele Sürecinde Kıbrıs'ta Basın Ve Nacak Gazetesi", *Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi /ÇTTAD*, 2012, c. 12, S. 24, s. 307.

⁵⁹ EOKA (Ethniki Organosis Kypriakon Agoniston/ National Organisation of Cypriot Fighters/Kıbrıslı Savaşçıların Milli Teşkilatı). <https://www.britannica.com/topic/EOKA>, (12.02.2019).

⁶⁰ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998, s.6.

çıktı. Örgütün çoğu üyesi Kıbrıs Cumhuriyeti'nde çalışan kişilerden oluşuyordu. Kimi üyeler polis memurları, kimileri ise ulusal güvenlik işlerinde görevli kişilerdi.⁶¹

1.5.KIBRIS'IN TÜRKİYE VE BÖLGE İÇİN ÖNEMİ

Kıbrıs, Akdeniz'in büyük adalarından biri olmakla beraber, 95 km doğusunda Suriye, 130 km kuzey doğusunda Hatay, 400 km güneyinde Mısır, 480 km batısında ise Ege Adaları bulunmaktadır.⁶² Kıbrıs'ın yüzölçümü 9520 kilometrekaredir. Adanın %34'ü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, %60'ı Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, %3'ü İngiltere üsleri, %3'ü ise Barış Gücü kontrolündedir.⁶³ Kıbrıs'ın coğrafi konumu çağlar boyunca önemli olmuştur. Bu önemi kazanmasında, Akdeniz'in doğu kesiminde bir üs oluşu ve büyük medeniyetlere komşu olması etkili olmuştur. Kıbrıs Doğu Akdeniz'in kalbinde yer alır. Avrupa, Asya ve Afrika'ya açılan bir kapı durumunda olmasından dolayı da birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.⁶⁴

Kıbrıs, Orta Doğu güzergâhındaki petrol kaynaklarının ulaşım yollarına hâkimdir. Orta Doğu'dan Afrika'ya giden yolları kontrol eder. Anadolu, Orta Doğu ve Süveyş Kanalı çizgisini kontrol altında tutabilir. Süveyş Kanalı'ndan Hint ve Pasifik Okyanuslarına açılan deniz rotalarını kontrol altına alabilecek konumdadır. Hava hâkimiyeti teorisine göre, hava gücünün hedef yönlendirilmesinde önemli bir stratejik noktadır. Bu özelliği ile sabit uçak gemisi olarak da düşünülebilir. Orta Doğu'da petrol nedeniyle çıkabilecek savaşta depo niteliğini üstlenecek bir yerdedir. Kıbrıs'a sahip olan, Orta Doğu ülkeleri üzerinde saygınlık sahibi olur. Doğu Akdeniz'de doğal bir "uçak gemisi" durumunda olan Kıbrıs Adası'nın özellikle Türkiye için stratejik önemi yadsınamaz durumdadır. Güneyden Türkiye'nin coğrafi güvenliği Kıbrıs ile sağlanabilir. Bu sebeple düşman bir ülkenin hâkimiyetine geçmesi Türkiye'nin güney sahillerinin tehdit altına girmesi anlamına gelir. Hava ve deniz üssü karakterinde olması nedeniyle, Türkiye'nin derinliklerine etki edebilecek bir konumdadır. Türkiye'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleriyle olan deniz ticaret yolları üzerinde bulunduğundan, bu yollar aracılığıyla yapılacak ticareti

⁶¹ "EOKA ", <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/eoka.htm>, (12.02.2019).

⁶² İlknur Gürgen, "İlk Çağlardan Venediklilere Kıbrıs Adası", *Tarihte Kıbrıs*, ed. Osman Köse, Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık, İstanbul, 2017, c. 1, s. 13.

⁶³ Mustafa Kılınç, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi (1950-1983)", *Turkish Studies*, 2018, c. 13, S. 16, s. 176.

⁶⁴ Kılınç, *a.g.m.*, s. 177.

kolaylaştırır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de etkin ve söz sahibi olmasına imkân verir.⁶⁵ Kıbrıs'ın stratejik önemini iyi bilen Yunanistan, Kıbrıs'ta ENOSIS hayalini gerçekleştirerek, Kıbrıs'ı ele geçirerek ülkemizi güneyden kuşatmayı ve böylece jeostratejik bir avantaj sahibi olmayı amaç edinmiştir. Kıbrıs, Anadolu'nun güvenliği için çok önemlidir. Türkiye'nin Ege kıyılarında Yunanistan'ın stratejik bir işgali söz konusudur. Türkiye'nin kıyılarda, deniz kapısı güney sahilleridir. Güney sahillerinin de çıkış kapısı Kıbrıs Adası'dır. Türkiye'nin her zaman Kıbrıs'a bağlı bir kapısı olmalıdır.⁶⁶

Türkiye'nin güney sahilleriyle bağlantısının kesilmesi demek, düşman kuşatmasının tamamlanması demektir. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk, güney sahillerinde bir tatbikatı izlemekte olduğu sırada Kıbrıs Adası'nın önemini vurgulamak amacıyla, çevresinde bulunan kurmaylarına; *“Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk Kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?”* sorusunu yöneltir. Subayların cevaplarındaki birçok görüş ve önerileri sabırla dinleyen Atatürk, elini haritaya uzatarak Kıbrıs'ı gösterir ve *“Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için çok önemlidir.”* şeklinde düşüncesini ifade eder.⁶⁷ Atatürk'ün açık bir şekilde ifade ettiği gibi Kıbrıs, Türkiye için stratejik açıdan hayati bir öneme sahiptir. Diğer yandan Bilindiği üzere Kafkasya, Hazar ve Orta doğu petroleri ve doğal gaz kaynakları Bakü-Ceyhan-Tiflis boru hattıyla taşınmaktadır. Taşınan petrol İskenderun Limanı'ndan dünyaya taşınmaktadır. Küresel ısınma sebebiyle de su kaynaklarının önemi oldukça artmıştır. Bu açıdan bakıldığında da güney kıyılarımızdan denize dökülen su kaynaklarının Orta Doğu'ya taşınması sebebiyle de bölgenin önemi büyüktür. Kıbrıs, gelişen İskenderun ve Mersin limanları ve GAP projesinin güvenliğini sağlayacak konumdadır.⁶⁸

⁶⁵ Ergünöz Akçora, “Kıbrıs Türkü'nün Bağımsızlık Mücadelesi ve Rumların Türklere Uyguladıkları Katliam”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2009, S. 179, s. 6.

⁶⁶ Akçora, *a.g.m.*, s. 6.

⁶⁷ Akçora, *a.g.m.*, s. 11.

⁶⁸ Ayhan Cankut, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955-1964)”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2013, ss.9-12.

Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, 6 Nisan 1998’de Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki haklarına ve çıkarlarına sonuna kadar sahip çıkacağını ve bunun karşılığında Türkiye’nin her türlü bedeli ödemeye hazır olduğunu belirtmiştir. İngiltere, ABD ve AB gibi aktörler de olaya bu açıdan yaklaşarak stratejik avantaj elde etmeye çalışmaktadır. İngiliz Başbakanı Benjamin Disraeli’nin, “*Kıbrıs, ön Asya’nın anahtarıdır*” sözü ve İngiliz İşçi Partisi temsilcisi Mac Donald’ın, “*İngiltere Kıbrıs’ı stratejik sebeplerle, doğu ticaret yolunu korumak için işgal etmiştir.*” değerlendirmesi, İngiltere’nin Kıbrıs’a verdiği önemin mühim birer göstergeleridir. Bu kanıtlar, Kıbrıs Adası’nın Türkiye açısından stratejik öneminin ne kadar büyük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenlerden dolayıdır ki, Türkiye’nin ENOSIS girişimleri karşısında sessiz kalamayacağı açıktır.⁶⁹

1.6.KIBRIS ADASI İÇİN GÜNDEME GELMİŞ ÇÖZÜM PLANLARI

1.6.1. Winster Planı (1947)

1947 yılında Sömürgeler Bakanı Greech Jones Kıbrıs’ta başpiskopos liderliğindeki ENOSIS heyetini kabul etti. İngiltere’nin ada üzerinde bir muhtariyet (özerklik) planının olduğunu bildirdi. Bu konuda fikri sorulan Başpiskopos; “Kıbrıs’ta ENOSIS’ten başka çözüm kabul etmediklerini” bildirdi. 16 Şubat tarihinde ise Girne piskoposu, binlerce Rum’un katıldığı Lefkoşa’daki ENOSIS mitinginde ENOSIS için savaşmayı sonuna dek sürdüreceklerini söyledi. Adaya gönderilen Lord Winster, bir danışma meclisi kurulacağını, adadaki yönetim için bazı planlar hazırlanmaya çalışıldığını Kıbrıs halkına bildirdi. Danışma kurulu kurulasını milliyetçi Rumlar istemedi. Bu çalışmaları protesto ettiler. 26 Ağustos 1947’ye gelindiğinde Lord Winster bazı ilhak dedikodularını engellemek amaçlı, ENOSIS’e kapıların kapalı olduğunu bildiren bir açıklama yaptı. Fakat kilisenin kışkırtmalarıyla hareketlenen Rumlar bu açıklamaya karşılık olarak şiddete başvurdular. 17 Ekim günü Lefkoşa’da bulunan elektrik santraline saldırdılar. Lefkoşa uzun bir süre elektriksiz kaldı.⁷⁰

Plana göre Kıbrıs’ta İngiliz idaresi devam edecekti. Vali yönetiminde, valinin başkanlık ettiği Rum ve Türklerden oluşan bir yasama meclisi kurulacaktı. Fakat

⁶⁹ Cankut, a.g.e., s.12.

⁷⁰ Turgay Bülent Göktürk, “Rum Ortodoks Kilisesi’nin Kıbrıs’ta Karar Alma Sürecine Etkisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2015, c. 15, S. 30, ss. 322-323.

Rumlar bunu kabul etmedi. Kilise, Rumları sadece ENOSIS doğrultusunda kışkırtmaya devam etti. Kıbrıs'ta bir idari reform girişimi ENOSIS'e takılmış oldu.⁷¹ Rumlar, Self Determinasyon umuduyla meseleyi BM'ye taşımaya çalıştılar ve bu konuda, Yunanistan ile beraber taraftar devletler aramaya başladılar.⁷²

1.6.2. Radcliffe Planı (1956)

Aralık 1956'da İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rumlara kendini yönetme fırsatı verilebileceğini duyurdu. Kısa bir süre anayasal süreç denendikten sonra her iki kesimin Self-Determinasyon doğrultusunda hareket edebileceği söylendi. Bu kapsamda Radcliffe Planı doğru bir şekilde işlemeliydi.⁷³ Dönemin Başbakanı Adnan Menderes Plan hakkında “*Kıbrıs Adası'nın geleceği Ada halkının oyu ile belirlenmesi sorunudur.*” demişti.⁷⁴ Plana göre Kıbrıs'ın yönetimi İngiltere'de olacaktı. Bir meclis oluşturulacak ve çoğunluğu Rumlardan seçilecekti. İngiltere Kıbrıs'a bir vali atayacaktı. Mecliste Türkler işleri bakanı seçilecekti. Savunma, iç işler ve dış ilişkiler konularında kanun yapma yetkisi İngiltere'de olacaktı.⁷⁵ Ancak bu plan da Rumların ENOSIS arzularını sonlandırmadı.⁷⁶ Kıbrıslı Türkler Radcliffe Planı'na sıcak baktılar. Çünkü adada bir güç paylaşımı oluşuyordu ve bu sistem ENOSIS'e kapıları kapatıyordu.⁷⁷

1.6.3. Macmillan Planı (1958)

Şubat 1957'de BM, Kıbrıs meselesi üzerine yapılan görüşmelerde karar verdi. Yunanistan, yaptığı başvurunun karşılığında büyük bir hezimete uğramıştı. BM üyesi Hindistan'ın, Kıbrıs meselesinin BM dışında, ilgili 3 devlet nezdinde çözülmesi teklifi kabul edilmişti. Türkiye verilen kararın niteliğini şöyle belirtmişti; Türkiye'nin Kıbrıs ilgisi görmezden gelinemez. Kıbrıs'ta iki farklı halk yaşamaktadır ve kararlar her iki halk arasında eşit olarak alınacaktır. ENOSIS, BM tarafından

⁷¹ Büşra Çakmak, *a.g.e.*, s. 861.

⁷² “Yunanistan Kıbrıs İçin Taraftar Arıyor”, *Cumhuriyet*, 05.05.1954.

⁷³ Ahmet C. Gazioğlu, “Bi-Communalıty In Cyprus”, *Perceptions*, 2005, s. 100. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/AhmetGazioglu.pdf>, (22.03.2019).

⁷⁴ “Kıbrıs Anayasa Tasarısı İçin Başbakan'ın Demeci”, *Cumhuriyet*, 21.12.1956.

⁷⁵ Büşra Çakmak, *a.g.e.*, ss. 861-862.

⁷⁶ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2011, c. 8, S. 1, s. 1528.

⁷⁷ Murat Tüzünkan, “The Cyprus Question: Continuity, Transformation and Tendencies”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2007, s. 40.

reddedilmiştir. Tedhişçilik uzlaşma görüşmelerini olumsuz etkileyecektir. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere uzlaşma görüşmelerini tekrar yapacaklardır.⁷⁸

1957’de İngiltere Başbakanı seçilen Harold Macmillan, İngiltere’nin koloni politikasını değiştirmek istiyordu. Savaşların ve kolonileri yönetmek için harcanan gücün İngiltere’yi zor duruma soktuğunu düşünüyordu.⁷⁹ 1956’daki Süveyş Krizi⁸⁰ İngiltere’yi askeri ve politik hedeflerini değiştirmeye itti. Orta Doğu’da bu krizle itibar kaybeden İngiltere sömürgecilik politikasını sorgulamaya gitmiştir. Ayrıca Kıbrıs’ın bu krizde verimli kullanılamaması, Kıbrıs’ı elde tutmanın gerekliliğini de tartışmaya açmıştır. EOKA’nın adadaki terörizmi İngiltere’yi bir siyasi çözüm arayışına itmiştir. Bu doğrultuda Makarios sürgünden serbest bırakıldı. 5-7 yıllık bir öz yönetim denenecek ve sonrasında tarafların uzlaşmasıyla yapılacak bir plan teklif edildi. Türklerin taksim savına Yunanlılar ve ABD tarafı itiraz edince, üç taraflı bir çözüm önerisi ileri sürüldü. Fakat Rumlar, 8 Haziran 1958 tarihli Macmillan Planı’nı, ada halkını ayırttığı ve Türklerin taksim planına zemin hazırladığı gerekçesiyle reddettiler.⁸¹

1.7.KIBRIS CUMHURİYETİ’NİN KURULUŞU

1.7.1. Londra Konferansı ve Zürih Antlaşması

II. Dünya Savaşı sonunda Yunanistan ENOSIS’i gerçekleştirmek için faaliyetlerine devam etmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı’nın yenilmiş devletlerinden İtalya ile yaptıkları Paris Antlaşması ile elde ettikleri 12 adalar Yunanlıları daha da arzulu hale getirmiştir. Şüphesiz Türkiye, Kıbrıs ve Kıbrıslı Türkler ile 1957’den itibaren yakından ilgilendi. Fakat tabiri caizse 1954’e kadar Türkiye Kıbrıs Sorununa kulak tıkadı. Türkiye’nin 1952 yılına kadar sorunla ilgilenememesi belki normal karşılanabilir. Çünkü Sovyet ve komünist emperyalizmi ile mücadele ederek güvenliğini sağlamak durumundaydı. Fakat Şubat 1952’de NATO üyesi olmasıyla bu mücadele konusunda büyük adım atmıştı. Bu yıllarda Türkiye Balkan İttifakı

⁷⁸ “BM Kıbrıs İçin Kararını Verdi”, *Cumhuriyet*, 23.02.1957

⁷⁹ Andrekos Varnava, “Reinterpreting Macmillan’s Cyprus Policy, 1957-1960”, *The Cyprus Review*, 2010, c. 22, S. 1, s. 80.

⁸⁰ Ahmet Ateş, “1952-2011 Yılları Arası Mısır Dış Politikası”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2012, s. 35-36.

⁸¹ Cihat Göktepe – Tuba Ünlü Bilgiç, “İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)”, *bilig*, 2014, S. 68, ss. 149-152.

çalışmalarına çok önem vermişti. Balkan Pakı imzalanana kadar ona engel olacak her durumdan kaçınmıştı. Kıbrıs sorununa odaklanamaması belki bu durumla ifade edilebilir.⁸² EOKA'nın eylemlerini arttırması ve Türkleri hedef almasından sonra, Türkiye 23 Ağustos 1955'te İngiltere'ye bir nota yollayarak, Türklerin can ve mal güvenliklerinin sağlanmasını istemiştir. Dönemin Başbakanı Menderes, Londra Konferansı için yola çıkmadan önce şu açıklamayı yapmıştır;

*“Türkiye'nin Kıbrıs mevcut durumunda bugün için ve hatta yarın için bu memleket aleyhine olabilecek bir değişikliğe katıyen tahammülü yoktur. Kıbrıs Anadolu'nun devamından ibarettir ve güvenliğinin esaslı noktalarından biridir. Kıbrıs'ın bugünkü durumunda bir değişiklik söz konusu olursa uygun bir çözüm bulunması gerekecektir. Bu da Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesinden başka bir şey değildir.”*⁸³

Yunanistan basınının Türkler aleyhindeki yayınları, Rumların Kıbrıs'ta yaptığı eylemler, Kıbrıs Türklerine yönelik kışkırtma hareketleri Türk halkında olumsuz etkiler meydana getirmiş ve Türkiye'de 6-7 Eylül olaylarının başlamasına neden olmuştur.⁸⁴ 1955 yılı Kıbrıs Meselesinin doruğa çıktığı tarih oldu. Olayların ortaya çıkış sebeplerinden biri de Türkiye'deki bazı gazetelerin, ülkedeki Rumları hedef gösterir nitelikteki, tahrik edici yazılar oldu.⁸⁵ Özellikle 6 Eylül günü, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberi bazı grupları harekete geçirdi. İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerde bu gruplar, Rum vatandaşların ev ve işyerlerine şiddet ve yağma hareketlerinde bulundular.⁸⁶ Dönemin gazetelerinde 7 Eylül 1955 tarihinde Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve atılan bombanın sebep olduğu olayları önlemek için İstanbul Ve İzmir'de örfi idare ilan edildiği yazıyordu.⁸⁷ 6 Eylül 1955'te başlayan olaylarda Rumlara ait yaklaşık 5 bin ev veya işyeri zarar

⁸² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007,

⁸³ Erdal Açıkşes – Ayhan Cankut, “Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi Ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish*, 2014, c. 9, S. 4, ss. 1248-1249.

⁸⁴ Erdal Açıkşes – Ayhan Cankut, *a.g.m.*, ss. 1248-1249.

⁸⁵ Gültekin Genç, “53.Yılında 6-7 Eylül Olayları”, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/251/53-yilinda-6-7-eylul-olaylari#.XIglmSIzbDc> (Erişim Tarihi 11.02.2019).

⁸⁶ Emre Kaya, “Bir Trajediye İktidar ve Muhalefet Cephesinden Bakışlar: 6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer Gazetelerinde Temsili”, *İletişim Araştırmaları*, 2014, c.12, S. 1, s. 76.

⁸⁷ Güneş Şahin, “Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet Gazetelerinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Van 2006, s. 349.

gördü. Olaylar tam da Kıbrıs sorununun çözümü için uğraşılırken, dünya kamuoyunun gözleri önünde meydana geldi.⁸⁸ İktidar gerekli önlemlerle olayları kontrol altına almıştır. Meclis, olayların Türkiye'nin dünyadaki hukuki itibarını zedeleyecek türde olduğunu belirtmiştir.⁸⁹ Londra'da yapılan konferansta İngiltere, Kıbrıs'taki yönetiminin devam etmesini, yönetimde ise Türk ve Rum hükümetler kurulmasını planladığını belirtti. Yunanistan, İngiltere'nin ada yönetiminden çekilmesini arzu ediyordu. Zira ENOSIS'e gidebilecek yolda en azından İngiltere engelini geçmek istiyordu. Konferansta, Türkiye mevcut durumun devam etmesini, bu durum gerçekleşmiyorsa da Kıbrıs'ın kendisine verilmesini talep etti. Ancak Türkiye'deki tepkiler ve şiddetli eylemler neticesinde konferans sonuç elde edilemeden dağılmak zorunda kaldı. Üstelik bu olaylar Türk – Yunan ilişkilerinde derin yaralar açtı.⁹⁰

NATO üyesi ülkeler Eylül 1951 yılında Ottawa'da yaptıkları toplantıda oybirliği ile Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmasını onayladılar. İki ülke 18 Şubat 1952 yılında NATO'ya dâhil oldular. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya tarafından Sovyet tehdidine karşı imzalanan Balkan Paketi ile beraber de, Türkiye ve Yunanistan arasında bir dostluk havası oluşmuştu.⁹¹ Kıbrıslı Rumların Self Determinasyon başvurusundan sonra, İngiltere ABD'nin de tavsiyeleriyle, açık bir şekilde olmasa da Türkiye'yi destekliyordu. 29 Ağustos 1955'te düzenlenen Londra Konferansı'nda Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu Türkiye'nin tezini açıkladı. Kıbrıs'ın Anadolu yarımadasının bir parçası olduğu belirtildi. Bir savaş esnasında ikmal yapılabilecek yerlerin Batı ve Güney yerleşimler olduğu ifade edildi. Dolayısıyla Kıbrıs'ın Türkiye için stratejik olarak ne kadar değerli olduğu “taksim” tezinde Türk tarafınca mantıklı sebepler doğrultusunda bildirildi. İngiltere de tek taraflı plebisiti uygun görmediğini, adadaki Türklerin Türkiye'ye bağlanmak istemeleri halinde, adanın bölünebileceğini öne sürdü. Sonuç olarak, “Taksim Planı”

⁸⁸ Abdullah Taşkesen, “Toplumsal Hareketlilik Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Sosyolojik Analizi”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, c. 7, S. 14, s. 11.

⁸⁹ Gürhan Gürcan, “6-7 Eylül 1955 Olayları”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s. 106.

⁹⁰ Clement H. Dodd, *Cyprus in Turkish Politics and Foreign Policy in Cyprus: The Need for New Perspectives*, ed. Clement H. Dodd, Huntingdon, Eothen Press, 1999, s.129.

⁹¹ Derya Sevinç, *a.g.m.*, s. 175.

Rumlar için ENOSIS'i gerçekleştirme yolunda, İngiltere'den daha büyük bir engel haline geliyordu.⁹² İngiltere için bakıldığında Kıbrıs bu dönemde elde kalan tek koloni durumundaydı. Bunun yanında Kıbrıs, İngiltere için de Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgelerinde stratejik bir öneme sahipti. Özellikle 1958 yılında yaşanan Süveyş krizi Kıbrıs'ın önemini daha da arttırmıştı. İngiltere bu yüzden Rum tarafının bağımsızlık fikirlerine kulak tıkamayı tercih ediyordu.⁹³ "Taksim Tezi" Türk Hükümeti tarafından 1959 yılına kadar savunuldu.⁹⁴

1959 yılında Zürih'te Menderes, Karamanlis, Zorlu ve Averof bir görüşme düzenlediler. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurmak üzere toplanan diplomatları neredeyse masadan kalkma noktasına getiren olay, Türkiye'nin adadaki Türk askeri sayısını fazlalaştırmak, adada bir Türk üssü kurmak ve Türkiye'nin ortak bir komutanlık istemesi ve bu konularda ısrarcı olmasından dolayı meydana geldi. Fakat Yunanistan tarafının ortak komutanlığı kabul etmesi, Türkiye'nin adadaki asker sayısını indirmesi ve askeri üs fikrinden feragat etmesiyle sorun çözülmüş oldu. Daha sonra 11 Şubat 1959'da yayınlanan bildiriye göre, Yunanistan ve Türkiye anlaşmıştı. Daha sonra Makarios anlaşmayı imzalamak üzere çağrıldığında "kararsız" olduğunu belirtmeye başladı. Çünkü Grivas ve EOKA militanları ENOSIS fikrinden başka bir olguyu kabul etmek istemiyorlardı. Makarios ise Kıbrıs Rumları üzerindeki liderliğini kaybetmek istemiyordu. Fakat Yunanistan artık Makarios ve ekibini destekleyecek durumda değildi. Makarios Londra'da İngiliz Dışişleri Bakanı Lloyd ile görüştü ve anlaşmayı imzalamak zorunda kaldı.⁹⁵ Böylece Kıbrıs meselesinde ENOSIS'in Kıbrıs barışına ilk engel olma girişimi görüldü ve Kıbrıs'ta bir barış denemesi hayata geçirilmek üzere anlaşıldı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması için ilk adımlar atılmış oldu. 23 Şubat 1959' da imzalanan Londra Antlaşmasına göre şu hususlarda uzlaşma sağlandı;

⁹² Ahmet Tezel, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Devlet Olarak Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi", Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, ss. 24-25.

⁹³ Melek Fırat, "1945- 1960 Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, Cilt 1, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2002, ss. 596-597.

⁹⁴ Emrah Balıkcıoğlu, "Kıbrıs Müzakerelerinde "Taksim" Tartışmaları (1956-1959), *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2016, c. 1, S. 2, s. 32.

⁹⁵ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler (1945-1950)", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, c. 1, ss. 608-610.

"1) Kıbrıs üzerindeki İngiltere'nin egemenliğinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devrine dair Kurulma Antlaşması,

2) Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasa düzenini güvenlik altına alan Garanti Antlaşması,

3) Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılacak Askeri İttifak Antlaşması,

4) Kıbrıs'ta yeni anlaşmalar hazırlanması hususunda üzerinde uyushulan önlemler." ⁹⁶

Antlaşmayla beraber, ne Türkiye'nin taksim planı, ne de Rum tarafının ENOSIS planı kabul edilmemiş oluyordu. Antlaşmaya göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde; adadaki Türk ve Rum toplumlarının kendilerini ilgilendiren olaylar ve işler için toplum meclisleri, ortak iş ve oluşları başkanlık sistemi bağlamındaki yürütme kurumu yapacaktı. Yani yürütmenin başkanı cumhurbaşkanı Rum kesiminden, yardımcısı ise bir Türk olacaktı. On kişilik bakanlar kurulunun da üçü Türk olacaktı. Adanın savunması İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından sağlanacaktı. Adanın yönetimi Türklerin haklarına saygı duyma ve haklarını çiğnememe koşuluyla Rumlara veriliyordu.⁹⁷ Dışişleri Bakanı Zorlu "antlaşma her iki taraf için bir başarıdır" değerlendirmesinde bulundu. Kıbrıs Cumhuriyeti 1 yıl içinde kurulacak, Ada'ya Türk askeri gönderilecekti. Antlaşma is en kısa zamanda TBMM'ye sevk edilecekti.⁹⁸

1.7.2. Garanti Antlaşması ⁹⁹

Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Zürih ve Londra antlaşmalarına ek olarak 1960 yılında Garanti Anlaşması imzalamışlardır. Antlaşmanın ilk maddesi, "Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devletle tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla herhangi bir diğer devletle birleşmeyi veya adanın taksimini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak

⁹⁶ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789 - 1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 748-750.

⁹⁷ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, ss. 748-750.

⁹⁸ Hürriyet, 24.02.1959.

⁹⁹ "Garanti Anlaşması Metni",

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c034/mm__01034039ss0387.pdf, (30.09.2019).

teşvik edecek her nevi hareketi yasak ve ilan eder.” 30 şeklindedir.¹⁰⁰ Antlaşmanın ikinci maddesi, “Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bu antlaşmanın birinci maddesinde gösterilen yükümlülüklerini göz önüne alarak, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve aynı zamanda Anayasanın temel maddeleriyle kurulan düzenini tanırlar ve garanti ederler.” ifadelerini içerir. “Ortak veya anlaşarak hareket olası olmadığı takdirde garanti veren her üç devletten her biri, bu anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak amacı ile harekete geçmek hakkını saklı tutarlar.” ifadesi antlaşmanın 4. maddesinin son paragrafında yer almaktadır. Türkiye bu bahsi geçen maddeye dayanarak 1974 Barış Harekâtını düzenlemiştir, dolayısıyla Türkiye uluslararası bir anlaşmadan kaynaklanan bir hakkını kullanmıştır.¹⁰¹

II. Dünya savaşıdan sonra Kıbrıs Adası'nda İngiliz hâkimiyetini devam ettirmek amacıyla bir dizi planlar uygulanmıştı. Bu planların geneli adada özerk bir yapı kurularak, İngiliz idaresini devam ettirmeye yönelik düşünülmüştü. 1947 Winster Planı, 1948 Jackson Planı, 1955 Mc Millan Planı, 1955 Harding Planları, 1956 Radcliff Planı, 1958 II. Mc Millan Planı, 1958 Spaak Planı Rumlar tarafından ENOSIS fikrine uygun olmadığından reddedilmiştir. Zürih ve Londra Antlaşmalarından sonra, 16 Ağustos 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti tarafı, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan bir antlaşma daha imzalayarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Bu antlaşma diğer antlaşmaları da kapsayacak şekilde, Lefkoşa Antlaşması olarak tarihe geçmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti özel bir yapıdadır ve hem Rumların "ENOSIS" fikrine, hem de Türkiye'nin "taksim" politikasına kapıları kapatmaktadır.¹⁰² Ada'daki 82 yıllık İngiliz idaresi imzaların atılmasıyla son bulmuştur.¹⁰³ Türkiye'nin ilk Kıbrıs büyükelçisi Lefkoşa'ya hareket etmiştir.¹⁰⁴

1960 yılı Kıbrıs meselesi için bir dönüm noktası veya kritik bir yıl oldu. Aynı zamanda bu dönem Türkiye ve Avrupa Ekonomi Topluluğu ilişkilerinin başladığı

¹⁰⁰ Faruk Akın Emek, “1958-1974 Yılları Arasında Kıbrıs'ta Yerel Basında Rum Mezalimi”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2014, s. 12.

¹⁰¹ Emek, a.g.e., s. 12.

¹⁰² Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, c. 12, Özel Sayı, s. 1498-1501.

¹⁰³ Hürriyet, 16.08.1960.

¹⁰⁴ Hürriyet, 17.08.1960.

yıllardı. Kıbrıs meselesinin uluslararası bir boyut kazandığı, Türk ve Rum taraflarının şekillendiği bu dönem adanın geleceğini etkileyecek bir yıl olarak tarihe geçti. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan kısa bir süre sonra 21 Eylül 1960 yılında Birleşmiş Milletlere girdi. Artık ülkede kamu atamaları, belediye seçimleri gibi işlerin yapılması gerekiyordu. Kamu görevlerinde atamalar %70 Rum, %30 Türk şeklinde yapılacaktı. Makarios, anayasaya aykırı olmasına rağmen İngiliz sistemine göre vatandaşlardan vergi toplanılmasını istedi. Türk tarafı buna itiraz etti ve Anayasa Mahkemesi'ne dava açtı. Makarios bu kararı uygulamayacağını belirtti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne 22-26 Kasım 1962 tarihlerinde ziyaret düzenledi. Anayasada bir takım değişiklikler yapmak isteyen Makarios'un önerilerini Türkiye reddetti. Daha sonra Makarios *"yabancı devletlerden bir yanıt istemediğini, sadece değişiklik hakkında bilgi verdiğini"* açıkladı. Bu olaydan sonra adada Türk vatandaşlara zorluklar çıkarılmaya ve şiddet olayları artmaya başladı.¹⁰⁵

1.8.AKRİTAS PLANI

Kıbrıs Cumhuriyeti tam bağımsız bir devlet değildi. Garantör devletlerin gölgesinde kurulan Cumhuriyet aslında o zamanki ihtiyaçlara karşılık vermek üzere tesis edilmişti. Başkanlık sistemi ile idare edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak Makarios seçildi. Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak ise Dr. Fazıl Küçük seçilmiştir. Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ENOSIS hedefinin büyük bir adımı olarak görüyordu. Seçimlerin ardından Makarios işe koyuldu. Kendine göre sekiz yüzyıl sonra ilk defa Rumlar Kıbrıs'a hâkim olmuşlardı. ENOSIS hedefinden vazgeçmediklerini her fırsatta, her yerde dile getirmekten çekinmiyordu. Zürih ve Londra Antlaşmalarının olumlu yanlarından faydalanacaklarını belirtiyordu.¹⁰⁶

Makarios, Glafkos Klarides'i bu doğrultuda bir plan yapmakla görevlendirdi. Amacı hükümet içindeki muhalif kesime bir darbe yapıp onları bir an önce yönetimden uzaklaştırmaktı. Bu sayede bir oldubitti manevrasıyla bir takım anayasa değişikliğini halletmiş olacaktı. Böylece Türk halkının anayasayı öne sürüp haklarını arama girişimleri bertaraf edilmiş olacaktı. Kalkışmada bulunan Türk vatandaşları

¹⁰⁵ Umut Arık, "Kıbrıs Krizi", *Lefkoşa Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, S. 1, s. 5.

¹⁰⁶ Yavuz Güler, *a.g.m.*, s. 107.

sert müdahalelerle durdurulacak, hatta daha da ileri gidilip Ada'da ENOSIS ilan edilecekti. İşte bu plan ve kapsamı, tam metni ancak 1966 yılında Paris gazetesinde yayınlanacak olan "Akritas Planı" olarak adlandırılacaktı. Makarios, bu plan doğrultusunda 30 Kasım 1963'te Kıbrıs Türk Toplumuna, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a anayasa değişikliği yapacağını bildirdi. Bu değişikliklerle Türk Toplumunun hakları ellerinden alınıyordu. Türkiye, 6 Aralık 1963 tarihinde bu önerileri sert bir şekilde reddetti. Rumlar Ada'da yeni problemlerin çıkmasına sebep oldular.¹⁰⁷ Akritas Planı da Kıbrıs'ı ENOSIS'e götürecek bir proje olarak tasarlanmıştı. 3 Türk'ün Rumlar tarafından öldürülmesiyle yeni olaylar meydana gelmeye başladı. Türkler, Rumların hain tuzağına düşmemişler, Rumlar ise 21 Aralık'ta tüm Kıbrıs boyunca Türklere saldırılara başlamışlardır. Türkleri 1 gün içinde adadan temizleme doğrultusunda Akritas Planı'nı devreye sokmuşlardır. Makarios ise bu olayları değerlendirerek Garanti Antlaşması'nı geçersiz olduğunu açıkladı.¹⁰⁸

1.9.KANLI NOEL

Grivas'ın kurduğu ve Yunanistan'ın desteklediği EOKA'nın amacı suikastlar, bombalar patlatmak, kanlı eylemler yapmaktır. İlk defa adını 1 Nisan 1955'te duyurdu. Bu gecede, bazı dükkânlar ve İngiliz bankaları bombalandı. Aynı günün sabahında Digenis'in mührüyle ilk EOKA bildirileri yayılır ve EOKA'nın hedefleri belirtilir. Aynı anda Atina radyoları "*Özgürlük ancak kan ile alınır*" ifadeleri ile yayın yapmaktadır.¹⁰⁹ EOKA'nın ilk amacı İngilizleri Kıbrıs'tan göndermek, ikincisi de Türkleri de Ada'dan atarak ENOSIS'i gerçekleştirmektir. Lefkoşa'da polis merkezine saldırısında 14 Türk yaralandı. Olayın ciddiyetini anlayan Dr. Fazıl Küçük, Türkiye'ye, İngiltere'ye, Kıbrıs Valisi'ne, BM Genel Sekreteri'ne telgraf çekerek yardım talep etmiştir. Bunun üzerine Türk hükümeti 23 Ağustos'ta İngiliz Hükümeti'ne nota göndererek; Türk vatandaşlarının can ve mal güvenliğinin sağlanmasını istemiştir.¹¹⁰

¹⁰⁷ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, ss. 752-753.

¹⁰⁸ Hürriyet, 22.12.1963.

¹⁰⁹ Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6-7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2012, c.12, S. 25, ss. 185-186.

¹¹⁰ Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2018, c.34, S. 98, ss. 318-319.

1963 yılına gelindiğinde artık Kıbrıs'ta tansiyon gittikçe yükselmektedir. 21 Aralık günü Rumların yaptığı saldırılar bu günün tarihe “Kanlı Noel” olarak geçmesine neden olmuştur. Bu günde birçok Kıbrıs Türkü öldürülmüştür. Türklerin yollarını kesen Rumlar, onları döverek ve zorlayarak kimliklerini göstermelerini istediler. Özellikle İçişleri Bakanı Yorgacis tarafından silahlandırılan EOKA'cı Rumlar Türkleri tamamen yok etmeyi hedefliyordu. 24 Aralık 1963 günü 12 Türk EOKA-B tarafından öldürüldü, 18 kişi kaçırıldı ve 50'ye yakın vatandaş yaralandı. Kumsal bölgesine giren 150 kadar Rum ise tarihe “Kumsal Katliamı” olarak geçecek bir saldırıda bulundular. Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ve 3 çocuğunu öldürdüler.¹¹¹ Makarios'un ateşkes açıklamasıyla dışarı çıkan bazı Türkler, Rumlar tarafından öldürüldüler.¹¹²

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan, İngiltere'nin bulunduğu birliğe girmişti ve savaş İngiltere lehine sonuçlanınca Kıbrıs'ı tekrar istemişti. Fakat Vali Lord Winsten Kıbrıs'ın özerk bir statüde olması gerektiğini söylemiş ve tarafları görüşme için davet etmiştir. Rumlar ENOSIS'ten başka bir yolu kabul etmediklerini belirtirken, Türkler, ENOSIS fikrinin asla kabul edilemeyeceğini, Kıbrıs'ın Yunanistan'a olası bir ilhakı, adadaki Türklerin perişan olmasına neden olacağını ve adadaki düzeni bozacağını söylemişlerdir.¹¹³ Adadaki Türkler tarafından Rumların ENOSIS girişimlerine karşı her zaman mücadele edildi. Belediye seçimlerinin akabinde, ilk Türk partisi KATAK'ı kuruldu. Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu adlı partide bir zaman sonra görüş ayrılıkları baş gösterince, Dr. Fazıl Küçük ve bir grup arkadaşı buradan ayrılarak, Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'ni kurdular. Bu iki parti ilerde Kıbrıs Milli Türk Birliği adını aldı. Kıbrıs Türkleri tarafından bu partiyle İngiliz Hükümetine karşı mücadele verildi. Bu parti ve mensupları her türlü mücadeleyi yaptılar ve hiçbir zaman bir zor görevden kaçınmadılar. İngiltere ve ABD'ye adadaki sorunlar kapsamında temsilci gönderildi, Türk Hükümeti ile görüştüler ve çoğu zaman bu ziyaretlerin masraflarını aralarında topladıkları parayla karşıladılar. Türk Mukavemet Teşkilatı kurulana kadar bu şekilde mücadele edildi.¹¹⁴

¹¹¹ Ulvi Keser, “Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2012, c. 12, S. 24, ss. 256-259.

¹¹² Hürriyet, 25.12.1963

¹¹³ Dilek Yiğit Yüksel, *a.g.m.*, ss. 314-315.

¹¹⁴ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 93-95.

Daha sonra adadaki parti ve gruplardan temsilciler seçilerek 8 Eylül 1949 tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun (KTKF) kurulması hedeflenmiştir. Federasyonun ilk yöneticisi Faiz Kaymak olmuştur. Federasyon ve Kıbrıs Türk'tür Komitesi 6 Eylül 1954'te İstanbul'da bir toplantı yapmıştır. Toplantıdan sonra İngiliz Hükümetine iletmek üzere bir muhtıra hazırlamışlardır. Self Determinasyona karşı olduğu bildirilmiş ve okullar, memuriyet ve belediyeler gibi konularda Kıbrıslı Türklerin istekleri sıralanmıştır.¹¹⁵

EOKA'nın ENOSIS'i gerçekleştirmek için yaptığı illegal ve insanlık dışı eylemlerden sonra, Kıbrıslı Türkler de "9 Eylül", "Volkan" gibi örgütler kurarak kendilerini müdafaa yoluna gittiler. 1 Ağustos 1958 yılında Rauf Denktaş Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısever tarafından Türk Mukavemet Teşkilatı kuruldu. Teşkilatın kuruluşuna 27 Temmuz 1957'de karar vermişlerdi. 1958 yılında EOKA'ya karşı bir müdafaa teşkilatı kurulmasını emreden kişi dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes idi.¹¹⁶ Kıbrıs Mukavemet Teşkilatı'nın ilk amacı EOKA ile mücadele ederken, her zaman propaganda, eğitim ve kışkırtma gibi psikolojik savaş tekniklerini kullandı. Bunların kaynağı elbette ki "bilgi" idi. Yani bu teknikleri kullanarak hitap ettiği halkı ikna ve motive etti.¹¹⁷

1.10. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

Makarios ve Rumlar, Türklerin kendileriyle aynı haklara sahip olması hiçbir zaman istemiyorlardı. Hedefleri apaçık ENOSIS'i gerçekleştirmektir. Bu doğrultuda hazırlanan Akritas Planı bu durumu açıkça gösteriyordu. 1963 yılının sonlarında Rumlar saldırılarına hız verdiler. Türkiye, garantör ülke olarak çözüm arama amacıyla İngiltere ve Yunanistan'a başvurduysa da sonuç alamadı. 1964 yılında Makarios, Zürih ve Lefkoşa Antlaşmalarını tek taraflı feshettiğini bildirdi ve böylelikle Kıbrıs Cumhuriyeti yıkılmış oldu. BM adaya barış gücü gönderdiyse de adadaki Rum işgaline çare olmadı. Kıbrıslı Türkler küçük bir alanda sıkışıp kaldı.

¹¹⁵Emruhan Yalçın, "Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2016, S.58, ss. 281-282.

¹¹⁶Erol Mütercimler, 2007, *a.g.e.*, s. 109-110.

¹¹⁷Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı'nda (TMT) Uygulanan Propaganda Usulleri ve Özellikleri", IX. Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-25 Nisan 2014, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Mağusa, 2015, s. 4.

Buna rağmen zorluklarla Kıbrıs Türk Yönetimi'ni kurarak mücadeleye devam ettiler. Adadaki İngilizler de Türkleri korumadılar. Dr. Fazıl Küçük Türkiye'den yardım talep etti. Çok sayıda yaralanan ve ölen Türk olmuştu. Yaşananlar dünya basınına da yansımıştı. Türkiye'deki halk da haberleri aldıkça heyecanlanıyordu. Gazeteler Rumlar aleyhine haberler yapıyor, halk gösteriler yapıyordu. Aynı zamanda Türklere ambargo da uygulanıyordu. Adada açlık problemi gündeme gelmeye başlamıştı. Türkler bazı ilaçları da elde edemiyordu.¹¹⁸

Çatışmalarda Kıbrıslı Türklerin, Rumlara nazaran kayıpları neredeyse beş katıydı. Kıbrıs Barış Gücü Komutanı raporda şunları belirtmişti; "Yunanlılar, Türkleri belli bölgelerden, özellikle de Lefkoşa'nın kuzey banliyölerinden kovmak için insan hayatına tümüyle duyarsız bir biçimde ve canice uyguladıkları planlara sahiptiler..." Bu yıllarda yaklaşık 25 bin Kıbrıslı Türk adayı terk etmişti. Rumlar adanın %98'inin kontrolünü ele geçirmişti. Daha sonra adada Türklerin seyahat etmesi, dolaşması ve bazı kaynakları elde etmesi kısıtlandı. 1968 yılına kadar bu abluka devam etti. Rumlar, Türkiye'nin müdahale edebileceğini hiç düşünmüyorlardı. Çünkü ABD ve SSCB'nin müdahaleye izin vermeyeceğine inanıyorlardı. Bu yüzden Rumlar, Türklerin hiçbir talebini kabul etmiyordu. Bu durum Glafkos Klerides'in şu açıklamasıyla daha iyi anlaşılıyordu; *"Biz Kıbrıslı Yunanlılar bugün için hükümeti tamamiyle kontrol ediyoruz. Hükümetimiz uluslararası alanda tanınan tek hükümettir. Türkleri niye yeniden içeri alalım? Zengin kaynakları yok ve ekonomik açıdan güç anlar yaşıyorlar. Sonuçta görüşlerimizi kabul etmek zorunda kalacaklar ya da gidecekler."*¹¹⁹

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel de 10 Eylül 1967'de, Yunanistan Başbakanı Kollias ile Kıbrıs meselesini görüşmek üzere Keşan'da bir araya geldi. Fakat bu görüşmeden de sonuç çıkmamıştı. Görüşmenin sonuçsuz kalmasının sebebi elbette ki Yunanistan tarafının ENOSIS istekleri ve Türklere azınlık haklarını layık görmesiydi. Türk tarafının da 1959 yılındaki

¹¹⁸ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Yeni Gün Yayıncılık, İstanbul, 2000, ss. 40-44.

¹¹⁹ Angelos Kalodukas, "Kıbrıs Sorunu: II.Dünya Savaşı'ndan Annan Planı'na", *Kıbrıs Dün ve Bugün*, ed. Masis Kürkçügil, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 75-78.

antlaşmalara sadık kalınması isteği reddedilmişti.¹²⁰ Yunan Başbakan'a göre Kıbrıs'ta Rumların nüfusu fazla olduğu için, Kıbrıs Yunanistan'a bağlanmalıydı.¹²¹ Adaya gönderilen bir BM arabulucusu Lasso Galo Plaza bir rapor hazırladı. Raporda Kıbrıslı Türklerin küçük bir alanda yaşadığı, sınırlı topraklarda hapsediği ve hükümette herhangi bir temsilcisi olmadığı belirtildi.¹²² 15 Kasım 1967 tarihinde Grivas ve Rum kuvvetler, Boğaziçi, Geçitköy gibi köylere saldırarak birçok Kıbrıslı Türk'ü katletti. Adadaki Türk Silahlı Kuvvetleri harekete geçti. 17 Kasım'da Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Silahlı Kuvvetlerine savaşma yetkisi vererek Yunanistan'a da bir nota gönderdi. Saldırılan köylerdeki zararların giderilmesini ve Kıbrıs'ta bulunan 20 bin Yunan askerinin geri çekilmesini istedi. Yunanistan bunu reddetti. Fakat BM ve ABD girişimleriyle geri adım attı ve Türkiye'nin isteklerini kabul etti. Varılan anlaşmaya göre;

“1) Yunanistan, kırk beş gün içerisinde antlaşmalar dışında Kıbrıs'ta bulunan askerlerini, Birleşmiş Milletler temsilcileri kontrolünde geri çekecekti.

2) Kıbrıs'ta; 650 Türk, 950 Yunan askeri kalacaktı.

3) Ada'da, Zürih ve Londra Antlaşmaları esaslarına dönülecekti.

4) Türklere karşı son Rum saldırılarını yöneten Grivas Ada'ya tekrar dönmeyecekti.

5) Rumlar, Türklerin uğradıkları zararları ödeyecekti.

6) Atina, U-Thant'ın çağrısına uyarak, askerlerini bir buçuk ayda çekeceğine ve anlaşmanın diğer maddelerine kesinlikle uyacağına dair Türkiye'ye yazılı bir güvence verecekti.

7) Barış Gücü'nün, Ada'daki sayısı ve yetkisi çoğaltılacaktı.”¹²³

1974 Yılına gelindiğinde Türkiye'de Ecevit başbakan olmuştu ve ortağı Erbakan'dı. Ecevit İngiltere'ye giderek, birlikte müdahale etme fikrini sundu. Fakat

¹²⁰ Cihat Göktepe, “The Cyprus Crisis of 1967 And Its Effects on Turkey's Foreign Relations”, *Middle Eastern Studies*, 2005, c. 41, S. 3, ss. 435.

¹²¹ Hürriyet, 10.09.1967.

¹²² James H. Wolfe, *a.g.m.*, s. 78.

¹²³ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, ss. 760-761.

İngiltere bunu kabul etmedi. Rumların asıl hedefi ENOSIS'i gerçekleştirmektir. Ancak bu hedefin nasıl ve ne şekilde yapılacağının karara bağlanamaması Makarios ve Cuntacıların anlaşılamamasına sebep olmuştur. 2 Temmuz 1974'te Makarios'un Cunta lideri General Gizikis'e gönderdiği mektup sonrası Yunan Cuntası 15 Temmuz 1974'te askeri bir darbe başlatmıştır. Bu darbe sonucunda pek çok Rum ve Yunan vatandaşı ölmüştür. Makarios destekçisi AKEL ve EDEK üyeleri katledildi ve 'Türk kasabı' olarak tanınan Nicos Samson kısa süreliğine Cumhurbaşkanlığına getirildi. Yunan Hükümeti Kıbrıs'ta bir "Helen Cumhuriyeti'nin" kurulduğunu ilan etti. Makarios New York'a giderek EOKA-B'yi şikâyet etti. Bu örgütün Yunanistan devleti tarafından kurulduğunu ve amacının Kıbrıs'ı işgal etmek olduğunu belirtti. Bu darbe Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı Barış Harekâtı sonunda durduruldu. 20 Temmuz 1974'te Türkiye, deniz ve hava kuvvetleriyle Kıbrıs'a müdahale etti. Bu müdahale kuşkusuz Zürih ve Londra Anlaşmalarından doğan, garantör ülke Türkiye için bir haktı. Ankara Kıbrıs'ta artık yeni hedefler belirlemişti. Kıbrıslı Türkler artık güvence altına alınacaktı. Bu müdahale ile Türkiye, Yunanistan'ın Megali Idea'sına dur demişti.¹²⁴ Harekât ile ilgili bir açıklama yapan Başbakan Ecevit; harekâtın barışçı amaçlar taşıdığını belirtmiştir. Garanti Antlaşması'nı dayanak olarak gösteren Türkiye, Kıbrıs'a düzenlediği harekât ile Rumların ve Yunanistan'ın ENOSIS çabalarını boşa çıkarmıştır.¹²⁵

¹²⁴ Erol Manisalı, *a.g.e.*, ss. 54-58.

¹²⁵ Cumhuriyet, 21.07.1974.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE VE KÜRESEL AKTÖRLERİN KIBRIS POLİTİKALARI

2.1.ABD VE KIBRIS

ABD dış politikası, diğer politikalardan farklı olarak siyasal felsefe ve İngiltere'ye karşı verilen bağımsızlık mücadelesi ile oluşturulmuştur. Kurucu başkanlar tarafından dinsel unsurlardan arınmamış bir siyasi kültür oluşturma amacı güdülmüştür. Mesela kurucu başkan Jefferson'a göre Amerikalılar Tanrı'nın seçilmiş halkıydı. Amerika'nın koloni olduğu yıllar, karanlık çağ olarak nitelenmekteydi. Bu yüzden eski başkanlardan John Adams, ABD'nin Kuzey Amerika'ya sahip olma isteklerinin doğal karşılanması gerektiğini savunuyordu. ABD dış politikasının diğer devletlerin veya toplulukların siyasi davranışlarından farklı değerlendirilmesi gerekir. Nitekim George Washington görevden ayrılırken, *"ABD siyasi kültürünün doğası itibariyle Avrupa siyasetine yabancı olduğunu belirterek, ABD'nin ileride Avrupalı güçlerle aynı ittifak içerisinde yer almaktan uzak durması gereğinin"* altını çizmiştir.¹²⁶

2.1.1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından Önce ABD'nin Kıbrıs Politikaları

1950'li yıllarda sömürge devletlerin Self-Determinasyon yoluyla bağımsızlıklarını ilan etmesiyle Kıbrıs'ta da bir takım hareketlenmeler meydana geldi. Yunanistan'ın bu istek doğrultusunda BM'ye başvurması, Kıbrıs meselesine küresel bir boyut kazandırdı. Kıbrıs, İngiltere'nin toprağı konumunda olduğu için, ABD'ye göre Kıbrıs meselesi, İngiltere'nin halledeceğı bir sorundu. ABD'yi ilgilendiren kısmı, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyesi devletler olmasıydı. Çünkü Kıbrıs meselesinin iki devlet arasında açtığı ya da açacağı bir sorun ittifaka zarar verebilirdi. Soğuk Savaş yıllarında, ABD'nin Sosyalizmi engelleme amacı güttüğü yıllarda, Kıbrıs, Sosyalizmi çevrelemek için kullanılacak bir üs olarak görülüyordu. ABD bu yıllarda, iki NATO üyesi devletin taraf olduğu Kıbrıs meselesinde tarafsız kalmayı tercih etti. Genellikle İngiltere'nin tüm planlarına ve

¹²⁶ Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, 2008, c. 5, S. 19, ss. 122-123.

girişimlerine destek verdi.¹²⁷ Kıbrıs, ABD için etnik bir sorundan çok stratejik bir meseledir. Kıbrıs'a olan bu tarafsızlık tamamen SSCB'nin bölgedeki etkisini engellemek için uygulanmıştır. Bu yüzden ABD, Kıbrıs meselesinin doğrudan BM gibi büyük bir platformda değil, NATO gibi ortak değerlere sahip bir kurumda halledilmesinden yana görüş bildirmiştir.¹²⁸ Aynı yıllarda ABD, SSCB'yi engellemek için, Truman Doktrini¹²⁹ kapsamında Türkiye'ye yardımlar da yapmaya başlamıştı. Bu sayede Türkiye, SSCB'nin taleplerini geri çevirebilmişti. ABD'nin gönderdiği silahlar ve askeri mühimmat ile ordunun modernizasyonu sağlandı. ABD'nin yaptığı yardımlar ile tarım hamlesi yapılarak, üretim artırılmıştı. Truman Doktrini, Soğuk Savaş yıllarını belirleyen bir unsur olmuştu.¹³⁰

1956 Nisan ayından itibaren Kıbrıs'ta başlayan tedhiş hareketlerinin artması Türkiye halkının Yunanistan'a olan tepkisini oldukça arttırmıştı. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Kıbrıslı Rumlara verilecek bir Self-Determinasyon hakkının, ENOSIS'e giden bir yol olacağını savunmaktaydı. Fuat Köprülü'nün bu sözlerine karşılık ABD'nin Ohio temsilcisi Demokrat Wayne L. Hays, Kıbrıslı Rumlara Self-Determinasyon hakkının verilmesinde ABD'nin yardımcı olmasını istiyordu.¹³¹ ABD ise Kıbrıs ile ilgili görüşünü, 13 Mart 1956'da Atina Büyükelçisi Cannon ve Başkan Eisenhower buluştuğunda söylemişti. Bu açıklamada ABD, Kıbrıs'ın Yunanistan ve İngiltere arasında bir sorun olduğunu belirterek, Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki bakış açılarını desteklemekte olmadıklarını söylemişti. Türkiye ise bu görüşlerden sonra, Kıbrıs'ta mevcut durumun korunması görüşünü değiştirerek "taksim" politikasını savunmaya başlamıştı.¹³²

¹²⁷ Altan Aktaş, "1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD'nin Kıbrıs Politikaları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009, ss. 23-24

¹²⁸ Giray Saynur Derman – Vefa Kurban, "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2016, c. 16, S. 33, ss. 459-460.

¹²⁹ "Truman Doktrine", <https://www.britannica.com/event/Truman-Doctrine>, (14.02.2019.)

¹³⁰ Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, c. 12, S. 21, s. 395.

¹³¹ İbrahim Bozkurt, "ABD'nin Kıbrıs Politikası ve Türk Kamuoyu (1950-1964) (Johnson Mektubu'na Kadar)". *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2014, S. 14, s. 145.

¹³² İbrahim Bozkurt, *a.g.m.*, s. 146.

1957 yılında BM, Kıbrıs meselesinin taraflar arasında halledilmesi gerektiğini belirtmişti. NATO kapsamındaki müzakereler sonucunda ve ABD'nin Yunanistan'a baskılarıyla Zürih Antlaşması imzalanmıştı. Şüphesiz bu antlaşmanın imzalanmasında Kıbrıs'ın stratejik önemi etkili olmuştu. Zira ABD, bu yıllarda Eisenhower Doktrini¹³³ ile Orta Doğu'da bir güç dengesi kurma peşindeydi. 1958 yılında Kıbrıs'ın Lübnan ve Ürdün'e yapılan ABD ve İngiliz harekâtlarında, stratejik bir üs konumunda olması adanın önemini göstermişti. NATO kapsamında, Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla, Kıbrıs, Batı üsleri konumuna getirilmiş ve geleceği teminat altına alınmıştı.¹³⁴ ABD Başkanı Eisenhower 'in 1959'da Türkiye'yi ziyareti de Kıbrıs meselesi üzerinde yeni bir başlangıç yapılacağı öngörülmüştü.¹³⁵

16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda, ABD hemen bu devleti tanıdı. Bu şekilde ABD siyasetçileri de biraz rahatlamış, nefes almışlardı. Elbette ABD bu antlaşmalar kapsamında bir taraf değildi, fakat bu antlaşmaların sonuçları ABD'yi doğrudan ilgilendiriyordu. Sorunun NATO çerçevesinde halledilmesi ABD'nin işine geliyordu. Çünkü NATO üyesi olan İngiltere sayesinde, Kıbrıs üzerindeki üs kullanılabilecekti. Sovyet tehdidinin Doğu Akdeniz yollarında önü kesilmiş oluyordu.¹³⁶ ABD, Kıbrıs'ta kurulan Cumhuriyet'in bazı sorunlar yaşayabileceğinin farkındaydı. Fakat yine de adada sağlanmış olan birlik iyimser şekilde karşılanıyordu. ABD'nin Kıbrıs'ta uygulamak istediği politika 4 başlıkta değerlendirilebilir. Birincisi Kıbrıs Cumhuriyeti bir siyasi istikrara muhtaç durumdaydı. Bunun kazanılması elzemdi. Aynı zamanda komünizm mücadelesinde, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye katılarak ABD'ye destek olmalıydı. İkinci olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti özgür demokratik kurumlarının gelişmesi için ekonomik

¹³³ Eisenhower Doktrini (5 Ocak 1957), Soğuk Savaş döneminde ABD tarafından Orta Doğu'da yükselen komünizm tehlikesine karşı alınmış bir önlemdir. Doktrine göre Orta Doğu'daki Sovyet etkisinin azaltılması için Orta Doğu ülkelerine askeri ve ekonomik yardımlar yapılacaktır. Doktrin Kongre tarafından onaylanmış ve herhangi bir Orta Doğu ülkesinin bağımsızlığını korumaya yönelik sözleri taahhüt etmektedir. Truman Doktrininin devamı niteliğini taşımaktadır. Aynı yardımlar yaklaşık 10 yıl önce Yunanistan ve Türkiye'ye yapılmıştır. Doktrin, ABD'nin Sovyet etkisini kontrol altına almak için uyguladığı dış politikanın bir temsili niteliğindedir. "Eisenhower Doktrine", <https://www.britannica.com/event/Eisenhower-Doctrine>, (07.04.2019).

¹³⁴ İbrahim Bozkurt, *a.g.m.*, s. 149.

¹³⁵ Mehmet Sait Dilek, "ABD Başkanı Dwight David Eisenhower'in (Ike) Aralık 1959'da Türkiye Ziyareti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2010, S. 46, s. 308.

¹³⁶ Altaş, *a.g.m.*, ss. 26-28.

ilerlemeler kaydetmeliydi. Üçüncüsü, ABD adadaki iletişim kurumlarından kesintisiz yarar sağlamalıydı. Dördüncü ve son olarak, Kıbrıs üzerindeki İngiliz üsleri, Batılı güçler tarafından da etkin olarak kullanılabilmeliydi. ABD tüm bu amaç ve politikaları gerçekleştirmek üzere ilk olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ne 20 milyon dolarlık yardım yapmıştı.¹³⁷

Zürih Antlaşması 1959 yılında imzalandıktan sonra İsmet İnönü şu açıklamayı yapmıştı; *“Her iki topluluk da ENOSIS'in uzun vadede mümkün olamayacağına ikna olmadığı müddetçe, anayasanın diğer maddelerinin uygulanmasında güçlük çekeceğiz.”* Zaman İnönü'yü haklı göstermişti. ENOSIS arzusundan vazgeçmemiş Rumlar 1963 yılına gelindiğinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu anayasasını çiğnemeye başlamışlardı. Kriz büyüyünce ABD'den arabuluculuk hizmeti istendi. ABD, BM ile gönderilecek Barış Gücü'ne asker göndermeyi kabul etti. 1964 yılına gelindiğinde İnönü adaya, Garanti Antlaşması'nın sağladığı haklara dayanarak, bir müdahalede bulunmak istedi. ABD Başkanı Lyndon Johnson ise Türkiye, Sovyet müdahalesini gerektiren bir adım atarsa diğer NATO üyelerinin Türkiye'yi koruyamayacağını ve Türkiye'nin Kıbrıs'ı istila etmek için ABD'nin sağladığı silahları kullanamayacağını bildiren bir mektup göndermişti. ABD, Kıbrıs meselesi yüzünden müttefiki Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratmıştı.¹³⁸

Bu yıllarda ABD Kıbrıs sorununa üç ana başlıkta yaklaşmayı tercih etti. Öncelikle, Kıbrıs meselesi Yunan ve Türk tarafları arasında daha da büyüyen bir sorun olmamalıydı. İkincisi, Türkiye ve Yunanistan arasındaki siyasi uzlaşmazlıklar giderilmeli. Üçüncü olarak da Kıbrıs'ta NATO lehine her türlü karar, ABD tarafından kabul edilebilir nitelikteydi.¹³⁹ 1964'te Acheson Planı'yla adeta Kıbrıs'a bir çifte ENOSIS teklifi sunan George Ball daha sonra anılarında Kıbrıs'ın ABD için gerçekten stratejik bir konumda olduğunu belirtmiş ve yapılanların ABD menfaatleri doğrultusunda uygulandığını yazmıştır. ABD, Kıbrıs'ın üniter şekilde yönetilmesini istemiyordu. Çünkü ada üzerinde sözü dinlenen Sovyet yanlısı Makarios ABD'nin çıkarlarına ters geliyordu. Özellikle bu durum NATO hedefleri ile bağdaşmıyordu. 9

¹³⁷ Aktaş, *a.g.m.*, ss. 29-31.

¹³⁸ William Hale, *a.g.e.*, ss. 153-154.

¹³⁹ T. W. Adams, “The American Concern in Cyprus”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1972, S. 401, s. 100.

Ağustos 1964'te Makarios'un Türk uçaklarına karşı SSCB'den yardım istemesi, ABD'nin bu görüşlerini kanıtlar nitelikteydi.¹⁴⁰ 1967'ye gelindiğinde Washington'a göre Kıbrıs meselesi hala patlamaya hazır bir bombaydı. Türkiye, Kıbrıs meselesi bağlamında kilit ülke konumundaydı ki, Türkiye'nin Asya ve Avrupa arasındaki kilit konumu yadsınamaz durumdaydı. ABD'nin Kıbrıs meselesi kapsamındaki sorunları çözmedeki etkisizliği Türkiye'yi Sovyet Ruslara biraz yaklaştırmıştı. Türkiye, Kıbrıs konusunda ABD'ye daha sert bir dış politika izlemeye başlamıştı.¹⁴¹

2.1.2. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından Sonra ABD'nin Kıbrıs Politikaları

1974 yılında Türkiye, Kıbrıs'a bir çıkarma yapması dış basında geniş yankı uyandırdı. İngiltere'deki The Times Gazetesi, harekâtı trajik bir olay olarak değerlendirmekte, fakat Türkiye'yi bu harekâta Garanti Antlaşmaları sebebiyle haklı görmekteydi. Daily Telegraph Gazetesi ise Türkiye'nin harekâtını NATO'ya vurulmuş bir darbe olarak nitelendiriyordu.¹⁴² Harekâttan sonra Yunan lobisi, Amerikan Senatosu ve Temsilciler Meclisinde Türkiye aleyhine çeşitli çalışmalara başladılar. Türkiye'nin harekât sırasında Amerikan'ın yardım için verdiği silahları kullandığını ileri süren Yunan lobisi, Amerika'yı Türkiye'ye bir silah ambargosu uygulanması konusunda ikna etmişti. Türkiye'nin stratejik öneminin farkında olan ABD Başkanı Gerald Ford ve ABD Dışişleri Bakanı Harry Kissinger, ambargoya karşı çıkmışlardı. Fakat her ikisi de ambargo kampanyasının başarılı olmasına engel olamadı.¹⁴³ 7 Ocak 1975'te ABD'nin Ankara Büyükelçisi William Macomber, ABD Kongresi'nin Türkiye'ye silah ambargosu ilan edilmesi sebebiyle Türklerin bir hayli kızgın olduklarını bildirdi. Kissinger, “*Bunun (ambargonun) bedelini yıllarca ödeyeceğiz*” demişti.¹⁴⁴ Harry Kissinger için Kıbrıs'ta birincil hedef NATO'nun çıkarlarını muhafaza etmektir. Doğu Akdeniz'de derinleşecek bir Türk-Yunan

¹⁴⁰ Altuğ Günel, “ABD'nin 1974 Kıbrıs Askeri Darbesindeki Rolü”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2019, c. 10, S. 17, s. 2174.

¹⁴¹ Brendan O'Malley – Ian Craig, *The Cyprus Conspiracy*, I.B. Tauris Publishers, New York, 2001, s. 120.

¹⁴² Gökhan Baday, “1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kars – Ardahan Kıbrıs Şehitleri İle Gazileri”, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars 2009, s. 46.

¹⁴³ Baday, a.g.m., s. 59.

¹⁴⁴ <https://t24.com.tr/haber/abd-turkiye-kibrisa-mudahale-etmez-sanmis,85441>, (16.04.2019)

savaşından kaçınmak istiyordu.¹⁴⁵ Türkiye, ambargo kararına tepki verdi ve sebeplerini şu maddelerde belirtti;

- 1- Kıbrıs'a yapılan müdahale, antlaşmaların verdiği bir haklıdır.
- 2- Ambargo kararı, Rumları uzlaşmazlık konusunda daha da cesaretlendirecektir, dolayısıyla müzakereler aksayacaktır.
- 3- Kıbrıs Sorunu ve ABD-Türkiye ilişkileri bağımsız konulardır.
- 4- ABD'nin Türkiye'ye yaptığı silah yardımları, ittifakın bir zorunluluğudur.
- 5- Ambargo, NATO'nun bu cephesini zayıflatarak, SSCB'ye karşı kırılğan yapacaktır.¹⁴⁶

ABD, ambargoyu 12 Eylül 1978 tarihinde kaldırdı. 95-384 sayılı yasa ile ABD'nin Doğu Akdeniz Dış Politikasının temel unsurları kararlaştırıldı. Buna göre Kıbrıs'ta adil ve kalıcı bir sonuca varılması ABD'nin asıl hedefi oldu. ABD Kongresi, bu hedefin gerçekleşmesini şu şartlara bağlı görüyordu;

- 1- Kıbrıs'ta hür ve adil bir yönetim kurulmalı ve tüm Kıbrıs halkı barış içinde yaşamalıdır. İnsan haklarının tam olarak korunması önemlidir.
- 2- Adadaki Türk kuvvetlerinin çekilmesi, adil çözüm için gereklidir.
- 3- BM kararlarına uygun müzakere zemini hazırlanmalıdır.
- 4- ABD Politikası, Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında, Doğu Akdeniz'de barışçıl bir zemin hedeflemektedir.
- 5- Doğu Akdeniz ülkelerine ABD tarafından yapılan yardımlarda verilen silahlar, Silah İhracatı Denetimi Yasasına uygun kullanılacaktır.¹⁴⁷

1980'lere gelindiğinde ABD'de Ronald Reagan Başkan olarak seçilmişti. Kıbrıs meselesi bu yıllarda ABD açısından artık çok önemli değildi. Reagan yönetimine göre Kıbrıs, bölgesel bir problemdi ve ABD tarafından çok ciddiye alınmasına gerek yoktu. Ayrıca ABD ve SSCB yetkilileri, dünyadaki meseleleri konuşurken Kıbrıs konusunda hiç tartışmamışlardı. ABD'ye göre adadaki durum normalleşmeye gitmeli ve ada halkı sorunlar yerine, rahat bir yaşama

¹⁴⁵ Geoffrey Warner, "The United States and the Cyprus Crisis of 1974", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 2009, c. 85, S. 1, s. 143.

¹⁴⁶ Melek M. Fırat, *a.g.e.*, s. 707.

¹⁴⁷ Melek M. Fırat, *a.g.e.*, s. 710.

odaklanmalıydılar.¹⁴⁸ Müzakereler devam etmesine rağmen, Kıbrıs'ta 1983 yılına kadar herhangi bir uzlaşma sağlanamamıştı. Rum tarafı sürekli sorunu uluslararası boyuta taşımak istiyordu. Bunun sebebi BM'nin Rum tarafını muhatap olarak almasıydı. Nitekim uluslararası toplum da adanın legal yöneticisi olarak Rumları gördü.¹⁴⁹

ABD yönetimi de adanın resmi yönetimi olarak Rumları görmekteydi. 15 Kasım 1983'te Kıbrıslı Türkler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu duyurdular. ABD bu durumdan hoşnut olmadı. Müslüman ülkelerin Kıbrıs'ı tanımasına onları uyararak engel oldu. KKTC'ye ambargo uygulandı. ABD sert kararlar almasına rağmen, müzakerelerin devam etmesinden yanaydı. ABD Kongresi tarafından, Kıbrıs Barış Fonu'na yaklaşık 250 milyon dolar yardım yapıldı. Kıbrıs'ta bir çözüm için tarafların müzakereler düzenlemesi kararlaştırıldı.¹⁵⁰ 4 Ocak 1997 yılında Kıbrıslı Rumlar, Rusya'dan S-300 hava savunma sistemi alacaklarını duyurdular. Füze sisteminin savunma amaçlı olacağını ve gelecekte adaya tamamen hâkim olma isteği güden Türklere karşı bir önlem olduğunu belirttiler. Rusya da füze alışverişinin sadece bir ticari anlaşma olduğunu ve adada yaşanacak herhangi bir olumsuz durumdan sorumlu olmayacaklarını belirtti. Türkiye ise adaya füze sisteminin yerleştirilmesine karşı çıktı. KKTC Cumhurbaşkanı ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel arasında savunma antlaşması yapıldı. Rum tarafından yapılan herhangi bir saldırı, Türkiye'ye yapılmış kabul edilecekti.¹⁵¹

ABD'ye göre ise; Rum tarafının adaya füze sistemi yerleştirmesi uygun değildi. Bu hareket NATO üyesi iki ülkenin arasını açabilir ve bu çatışmayı Balkanlara taşıyabilirdi. Balkanlara taşınması halinde NATO büyük zarar görebilir, hatta parçalanabilirdi. Ayrıca Rusya'nın, "ticari bir antlaşma" olarak nitelediği bu füze alışverişi, Rusya'nın hala bölge ile ilgilendiğini gösteriyordu. Rusya'nın bu

¹⁴⁸ Murat Dunder, "The US Policy On Cyprus Question: Continuity and Change", Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005, s. 37.

¹⁴⁹ Dunder, *a.g.m.*, s. 48.

¹⁵⁰ Dunder, *a.g.m.*, ss. 39-40.

¹⁵¹ Aylin Güney, "The USA's Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?", *Security Dialogue*, 2004, c. 35, S. 1, s. 36.

hamlesi bir savaş çıkarmaya yönelik olabilir, savaş sayesinde taraflara silah satmak istiyor olabilir. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in hala önemli bir üssüydü. ABD'nin de çabalarıyla Rum tarafı ikna oldu ve füze yerleştirme hedeflerinden vaz geçtiler. Şüphesiz burada Türkiye'nin ABD'ye olan baskısı kilit rol oynamıştı. Bu baskılar ABD'yi Kıbrıs meselesi ile daha fazla ilgilenmesine sebep olmuştu.¹⁵²

1990'ların sonuna doğru ABD, BM'yi harekete geçirerek, Kıbrıs'ta bir çözüm ortaya çıkarma çabasına girmiştir. Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB üyelik sürecine ABD karşı çıkmıştı. 1992'de de Gali Fikirler Dizisini adada uygulama yoluna gitmişti. Bu planda Kıbrıs Türk tarafına bazı haklar verilmesi karşılığında, Rum Kesimi'ne biraz toprak veriliyordu. Örneğin, su kaynaklarının bol olduğu Güzelyurt Rumlara veriliyordu. KKTC bu planı reddetti.¹⁵³ ABD, Kıbrıs'ta bir çözüme ulaşma yolunda Denktaş'ın bir engel teşkil ettiğine inanıyordu. Fakat Denktaş olmadan da Kıbrıs'ta bir çözüme ulaşamayacağını da farkındaydı.¹⁵⁴

Annan Planı, iki kurucu devletten oluşan bir federasyon kurulması yönünde yapılmış bir çalışmaydı. İsviçre'nin Luzern kentinde oluşturulan Annan Planı'nın son metni 24 Nisan 2004 yılında Kıbrıs'ta referandumda oylamaya sunuldu. Adanın Kuzeyinden % 64,9 evet oyu, Güneyinden ise %75,8 hayır oyu çıkmıştı.¹⁵⁵ ABD sonuç karşısında hayal kırıklığına uğramıştı. Kıbrıs'ta bir başka çözüm önerisinin başarısızlığa uğradığını düşünüyordu. Referandumdan sonra ABD adada çözümlenmesi gereken daha fazla sorun olduğuna karar verdi. Rum tarafı referandumdan sonra görüşmelere devam edebileceğini belirtse de Türk tarafı reddetti.¹⁵⁶ ABD Kıbrıs'ta ilerlemenin yolu olarak Annan Planı'nı gösteriyordu.¹⁵⁷ 2008 yılının sonuna gelindiğinde adada hala bir çözüme ulaşılmamıştı. Taraflar müzakere masasına oturduğunda birbirlerini suçluyordu. Rum tarafı, Türkleri uzlaşmacı politikadan uzak görüyor, Türk tarafı ise Rumlara, Türklerin kazandığı

¹⁵² Aylin Güney, *a.g.m.*, s. 37.

¹⁵³ Kamer Kasım, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs sorunu", *Akademik Bakış*, 2007, c. 1, S. 1, ss. 61-62.

¹⁵⁴ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta Gali Fikirler Dizisi'nde Müzakere Süreci ve Temel Özellikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, c. 8, S. 36, s. 4.

¹⁵⁵ Kamer Kasım, *a.g.m.*, s. 64.

¹⁵⁶ Dundar, *a.g.m.*, s. 89.

¹⁵⁷ "ABD: Kıbrıs'ta Tek Yol Annan Planı", <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-kibrista-tek-yol-annan-plan-160013>, (16.02.2019).

hakları elinden almaya çalışmak ve ENOSIS hedefi doğrultusunda çaba harcadığını savunuyordu.¹⁵⁸

Son yıllarda ABD, Doğu Akdeniz’de varlığı ispatlanan petrol kaynakları için Güney Kıbrıs Yönetimi ile anlaştı. Doğu Akdeniz’deki petrol kaynakları üzerinde uluslararası kurallara göre Türkiye, KKTC, Mısır, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Lübnan, Suriye, İsrail ve Gazze Şeridi söz sahibi durumda. GKRY, kendine ait olduğunu iddia ettiği kıyı alanları belirledi ve deneme sondajlarına başladı.¹⁵⁹ 2018 yılının son aylarında Kıbrıs’ı ziyaret eden ABD’nin enerji politikalarından sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Francis Fannon, GKRY’nin Kıbrıs kıyılarında Türk tarafının tepkilerine rağmen petrol arama çalışmalarını sürdürmesini desteklediğini açıkladı. Bakan Yardımcısı ABD’nin Kıbrıs’ın kaynak zenginliğini geliştirme hakkına saygı duyduğunu ve desteklediğini bildirdi.¹⁶⁰

2.2.BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE KIBRIS

Birleşmiş Milletler, II. Dünya Savaşı’nı kazanan büyük devletler, ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti önderliğinde savaşları ve barışa yönelik tehditleri önlemek, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulmuş bir örgüttür. BM’nin kurucu antlaşması, BM şartı, Türkiye’nin de içinde olduğu 50 ülke tarafından 26 Haziran 1945’te imzalanmıştır. BM’nin, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi (BMGK), Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOK), Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve BM Sekreteryası organları vardır.¹⁶¹ Kıbrıs meselesi, 1948 yılında Rumların, ENOSIS başvurusu yapmasıyla birlikte BM’nin ilgilendiği konulara dâhil olmuştur.¹⁶²

¹⁵⁸ Kızılyürek, 2009, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁵⁹ “Doğu Akdeniz’de Neler Oluyor: Kıbrıs’ın Çevresinde 3,5 Trilyon Metreküp Doğalgaz Var”, <https://www.cnnturk.com/turkiye/dogu-akdenizde-neler-oluyor-kibrisin-cevresinde-3-5-trilyon-metrekup-dogal-gaz-var>, (16.04.2019).

¹⁶⁰ “ABD’den Kıbrıs’taki Sondaj Çalışmalarına Destek”, <https://www.dw.com/tr/abdden-k%C4%B1br%C4%B1staki-sondaj-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1na-destek/a-46335337>, (16.04.2019).

¹⁶¹ “Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye”, <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa>, (17.04.2019).

¹⁶² “Birleşmiş Milletler ile İlişkiler”, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/uluslararasi-orgutler/bm/>, (17.04.2019).

Kıbrıs'ın her zaman bu kadar önemli olması şüphesiz coğrafi konumunun bir sonucudur. Kıbrıs meselesi BM gündemine aslında 1954 yılında girmiştir. Fakat Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar daha öncesinde de girişimlerde bulunmuşlardır. ENOSIS fikriyle 1950'de BM'ye Self-Determinasyon için başvuran Rumların talebi ilk başta, büyük imparatorluklara zarar vermemesi koşuluyla Birinci Komite tarafından kabul edilmişti. 16 Ağustos 1954'te ise Yunanistan, Self-Determinasyonun Kıbrıs'a uygulanmasını resmen BM'den talep etmiştir.¹⁶³ Türkiye'nin ise Kıbrıs'ın bir mesele haline geldiği zamanda hazırlıksız yakalandığı düşünülebilir.¹⁶⁴ Yunanistan'ın bu başvurusu "halkların eşit hakları ve kendi kaderlerini tayini ilkesinin Birleşmiş Milletler' in gözetimi altında Kıbrıs adası halkına uygulanması" BM Genel Kurulu tarafından daha fazla ele alınmamak üzere reddedilmiştir. NATO üyesi devletlerin muhalefeti sonucu, Yunanistan bu konuda başarısızlığa uğramıştır.¹⁶⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra, 1960 yılında BM'ye üye oldu. 1964 yılında BM'nin 186 sayılı kararıyla¹⁶⁶ gündemde olmaya başlamıştı. O tarihten itibaren de önemini korumaya devam etti. Kıbrıs'ta bir çözüme ulaşma çabaları genellikle BM Genel Sekreteri yardımı vasıtasıyla veya adadaki tarafların liderleri ile yapılan görüşmelerle sürmüştür.¹⁶⁷ BM 186 sayılı karar ile Kıbrıs'ta Rumları muhatap aldığını göstermektedir. Çünkü 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Lefkoşa Antlaşmasına göre, ada yönetiminde söz sahibi çoğunluk durumunda bulunan Rumlara aitti. Kıbrıslı Türkler bu karardan hiç memnun olmadılar. Zira bu, Türkler masada olmaksızın alınmış bir karardı. Adada Türklerin olmadığı bir yönetim biçimi uygun görülemezdi.¹⁶⁸

¹⁶³ Hasan Duran, "BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, S. 21, s. 120.

¹⁶⁴ Soyalp Tamçelik, "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)", *Turkish Studies*, 2013, c. 8, S. 12, s. 1240.

¹⁶⁵ Tamçelik, 2013, *a.g.m.*, s. 1240.

¹⁶⁶ <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/KIBRIS/BMGUvenlikKonseyikarari1964186.pdf>, (17.04.2019)

¹⁶⁷ Duran, *a.g.m.*, s. 121.

¹⁶⁸ James Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem What Everyone Needs To Know*, Oxford University Press, New York, 2011, s. 38.

BM Genel Sekreteri U Thant'ın arabulucu olarak görevlendirdiği Finlandiyalı Tumioja'nın ölümüyle görevi devralan Ekvatorlu Galo Plaza 1965 tarihli raporunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nden bağımsız bir devlet olarak söz etmiştir. Görüşmelerde;

1- Bağımsızlık

2- Devleti yapısı,

3- Kişi ve azınlıkların haklarının korunması konularında görüşlerini raporunda söz etmiştir. ENOSIS meselesine de değinen Galo Plaza, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız olarak kalmak istediğini, başka bir devlet ile birleşmek istemediğini ve Makarios'un adanın silahsız hale getirilmesi konusunda niyetli olduğunu belirtmiştir. Adadaki Türklerin haklarının korunması için bir Garanti antlaşması da önermiş, federasyon biçimli yönetimi Kıbrıs için uygun görmemiştir.¹⁶⁹

1967 yılında adadaki tansiyonun yükselmesiyle, özellikle Rumların Türk köylerine saldırmasıyla, Türkiye adaya müdahale etme kararı almıştır. Fakat Rum tarafına verilen sürede, adadaki belirtilen yerlerden çekilmesiyle Türkiye müdahaleden vazgeçmiştir. 1965 yılının Aralık ayından sonra 1974 yılına kadar Kıbrıs meselesi Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna değerlendirilmek üzere gelmemiştir. Türkiye'nin 1974 yılındaki müdahalesinde Yunanistan, ABD'nin yardım etmediği gerekçesiyle NATO'dan ayrılmıştır. Bu karardan sonra Yunanistan Kıbrıs meselesi üzerindeki tezlerini BM Genel Kurulu'nda savunmaya başlamıştır. Hemen olmasa da ilerleyen yıllarda Türkiye de sorunun BM Güvenlik Konseyi tarafından ele alınmasını savunmuştur.¹⁷⁰ 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a Barış Harekâtı düzenlemesiyle, BM 20 Temmuz 1974'te Güvenlik Konseyi'nde 353 sayılı karara imza attı. Kararda taraflara ateşkes çağrısında bulunuldu. Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yabancı müdahalenin sona ermesi, adadaki yabancı askeri varlığın

¹⁶⁹ Faruk Sönmezoğlu, "Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2011, c. 38, S. 3-4, ss. 237-238.

¹⁷⁰ Tamçelik, 2013, *a.g.m.*, s. 1242.

adayı derhal terk etmesi ve Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs'ın yasal hükümeti arasında barış görüşmelerine başlanması istenmiştir.¹⁷¹

2.2.1. 1977 Doruk Anlaşmaları

Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin sonunda, Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasında 1983 yılına kadar 2 anlaşma yapılmıştır. 1975 yılında Viyana'da başlayan görüşmelerde, Kıbrıs'ta bir federal çözüm arayışı söz konusu olmuştur. 6 tur görüşme sonucunda Denktaş, BM Genel Sekreteri Waldheim'e Makarios ile görüşebileceğini iletmiştir. Makarios bu öneriyi zor da olsa kabul etti. 1977 yılında BM Genel Sekreteri'nin gözleminde 4 maddelik bir anlaşma yapıldı;

- 1- Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız olmalıdır. İki toplumlu bir yönetim haline gelmelidir.
- 2- Her iki toplumun elindeki topraklar, toprak mülkiyeti esasları bağlamında görüşülmelidir.
- 3- Dolaşma, yerleşme, mülkiyet sahibi olma hakkı özgürlüğü müzakerelerde görüşülebilir. Bunların görüşülmesinde her iki toplum yönünden çıkabilecek güçlükler tartışılabilir.
- 4- Federal yönetimin görevleri, devletin birliğini ve iki toplum menfaatlerini koruyacak nitelikte olmalıdır.¹⁷²

2.2.2. 1979 Doruk Anlaşması

Makarios'un ölümünden sonra Denktaş ve Rum lider Kipriyanu arasında 10 maddelik bir anlaşma daha yapılmıştır;

- 1- 15 Haziran 1979'da yeni görüşmeler başlayacaktır.
- 2- Görüşmelerin muhteviyatı, Denktaş-Makarios anlaşması ve BM'nin Kıbrıs kararları olacaktır.
- 3- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin vatandaşlarının, insan hakları ve temel özgürlüklerine saygı duyulmalıdır.
- 4- Görüşmeler bütün anayasa meseleleri ve toprak sorunlarını kapsayacaktır.

¹⁷¹ Melek M. Fırat, 2002, *a.g.e.*, s. 743.

¹⁷² Sinan Dirlik, "Doruk Anlaşmaları 1977-1979", <http://www.sinandirlik.com/yeni/belgeler/kibris/item/112-1979-denktas-kipriyanu-doruk-anlasmasi.html>, (18.04.2019).

- 5- Maraş ile ilgili bir uzlaşma olursa, diğer yerler ile ilgili kararlar beklenmeden Maraş açılacaktır.
- 6- Görüşmeleri olumsuz etkileyecek davranışlardan kaçınılmalı, iyi niyetli davranılmalıdır.
- 7- Kıbrıs'taki askerler adadan ayrılacaktır.
- 8- Kıbrıs'ın bir başka ülke ile birleşmesi yahut taksim edilmesi karşısında garantiler olacak, Cumhuriyet'in bağımsızlığı, egemenliği, bağlantısızlığı, toprak bütünlüğü üzerine garantiler olacaktır.
- 9- Görüşmelerde gecikmeler yaşanmamalı, süreç sekteye uğratılmamalıdır.
- 10- Görüşmeler Lefkoşa'da olacaktır.¹⁷³

20 Kasım 1979 tarihinde Kıbrıs meselesi BM Genel Kurulu'nda tekrar görüşülmeye başlanmış ve 1979 tarih, 34/30 sayılı bir karar da alınmıştır. Kararda toplumlar arası diyalogun öneminden bahsedilmiştir. Türk tarafı ise Rum tarafının 'Kıbrıs Cumhuriyeti' olarak adlandırılmasına itiraz etmiştir. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliği altında değerlendirilmesin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Bu durum Rum tarafına toplumlar arası görüşmeleri sabote etme olanağı vermiştir. Bu tarihlerde yapılan Kıbrıs görüşmelerinde herhangi bir Türk temsilcinin olmaması da dikkat çekicidir. Türk temsilcisi sadece BM Genel Kurulu'na bağlı Özel Siyasal Komite 'de söz hakkı alabilmiştir. Türk tarafına herhangi bir söz hakkı tanımayarak tek taraflı kararlar alınması, kararların Türkler tarafından tanınmamasına sebep olmuştur.¹⁷⁴

2.2.3. BM ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

1980, 1981, 1982 yıllarında Kıbrıs ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır. 1983 yılında Yunanistan, iktidara gelen Andreas Papandreu ile meseleyi tekrar uluslararası hale getirmeye çalışmıştır. Birkaç bağlantısız ülke (Cezayir, Küba, Guyana, Hindistan, Mali, Sri Lanka ve Yugoslavya) ile hazırladığı, Rum tarafının fikirlerine de yakın olana bir karar taslağı BM Genel Kurulu'nda kabul görmüştür. 3212 (XXIX) sayılı Genel Kurul ve 365 (1975) sayılı Güvenlik Konseyi kararları

¹⁷³ Sinan Dirlik, "Doruk Anlaşmaları 1977-1979", <http://www.sinandirlik.com/yeni/belgeler/kibris/item/112-1979-denktas-kipriyanu-doruk-anlasmasi.html>, (18.04.2019).

¹⁷⁴ Tamçelik, 2013, *a.g.m.*, s. 1243.

burada teyit edilmiştir. Kararda; “işgal kuvvetlerinin acilen çekilmesi, arzu eden göçmenlerin evlerine dönebilmeleri” belirtilmiş olup, Kıbrıs’ın silahsızlandırılmasından söz edilmiştir. Buna ek olarak kararda; Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenliği ve bağımsızlığına saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır. BM Genel Kurulu’nun 13 Mayıs 1983 tarihinde aldığı karar ise tamamen Rum tarafının tezlerine destek veren biçimdedir. Bu kararda Türk toplumu azınlık olarak nitelenmiştir. Kararda işgal güçlerinin adayı terk etmesi, göçmenlerin evine dönmesi, Kıbrıs konusunda bir uluslararası konferans düzenlenmesi fikrinden bahsedilmiştir. Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs topraklarının hâkimi olarak görülmüş, egemenliğine saygı duyulması gerektiği belirtilmiştir. Ama bu karar Kıbrıs Türk Toplumu nezdinde herhangi bir önem tesir etmemiştir. Kıbrıslı Türkler Self-Determinasyon haklarını kullanarak 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni ilan etmeyi kararlaştırmıştır.¹⁷⁵

KKTC’nin ilan edilmesinden sonra Rauf Denktaş’ın iyi niyet önerileri görüşmeleri hareketlendirdi. BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, taraflara Maraş ile ilgili bir plan önerdi. Maraş, geçici olarak BM yönetimine verilecekti. Rum toplumunun lideri Kipriyanu, hem BM’yi hem de Denktaş’ın önerilerini reddetti. 10 Eylül 1984’ten itibaren dolaylı görüşmeler (proximity talks) New York’ta başladı. BM Genel Sekreteri iki taraf ile ayrı ayrı görüşüyordu. Bunun sebebi Kipriyanu’nun KKTC’nin ilanını geri almasını istemesinden kaynaklanıyordu. Görüşmeler sonucu bir taslak ortaya çıktı. Bir federe devlet kurulacak, Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacaktı. Türk toplumunun toprak oranı %29 olacaktı. Federe devletlerin kendi bayrakları olacak, Yunanca ve Türkçe devletin resmi dilleri kabul edilecekti. Kıbrıs’a ait olmayan kuvvetler adayı terk edecekti. Taraflar taslağı onaylamak üzere 17 Ocak 1985’te New York’ta bir araya geldiler. İki toplumun lideri 6 yılsonunda ilk defa yüz yüze görüşüyorlardı. Kipriyanu’nun taslağı imzalamak için değil, kesinleştirmek üzere geldiğini açıklaması üzerine, Denktaş net bir tavır ortaya koydu. Denktaş’a göre ya taslak imzalanmalıydı ya da toplantı sona ermeliydi. New York görüşmeleri Rumlar yüzünden sona ermişti. 1989 yılında SSCB’de yaşananlar, Türkiye’de Özal’ın Cumhurbaşkanı seçilmesi, Yunanistan’da Papandreu’nun iktidardan

¹⁷⁵ Tamçelik, 2013, *a.g.m.*, s. 1243.

ayrılması Kıbrıs'taki çözüm sürecini sona getirdi. 1990 yıllarında Rum Kesimi'nin AT'ye başvurması da soruna yeni bir durum getirdi.¹⁷⁶

BM Güvenlik Konseyi, 12 Mart 1990'da Genel Sekreter'in raporunu da göz önüne alarak Kıbrıs hakkında 649 sayılı kararı kabul etti. Kararda Kıbrıs'ın anayasal olarak tek devlet, toprak olarak ise iki kesimli, Doruk anlaşmaları kapsamında bir federasyon yönetimi olması yönünde bir tavsiyede bulunuluyordu. Bu karar Türk tarafını siyasal olarak eşit değerlendirilmesi açısından önem taşıyordu.¹⁷⁷ BM Genel Sekreteri Cuellar, Güney Kıbrıs Yönetimi'nin AT'ye başvurusunun 649 sayılı karara aykırı olduğunu belirtti. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin kararda, uzlaşmayı güçleştirecek unsurlardan kaçınılması gerektiğini belirttiği ifade edildi. Tüm tavsiye ve tepkilere rağmen, AB Bakanlar Konseyi 17 Eylül 1990'da başvuruyu değerlendirme kararı aldı ve Komisyon'dan görüş talep etti.¹⁷⁸

Kıbrıs'ta farklı fikirlere sahip iki taraf ile bir federasyon kurulması çok zordu. Ancak BM Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra daha fazla uğraş vermeye başladı. Mayıs 1992'de BM Genel Sekreteri General Boutros Gali, taraflara “fikirler dizisini” sundu. Kıbrıs'ta Türk ve Rum tarafları görüşmelere başladılar. Gali Fikirler Dizisi'ne göre Türk tarafı Maraş'ı Rum tarafına veriyordu. Hükümetin yönetiminde %70 Rum, %30 Türk tarafı söz sahibi olacaktı. Cumhurbaşkanı Denktaş, Gali Fikirler Dizisi üzerinde müzakerelerin sürmesi için, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmasını talep etti. Ayrıca devlet yönetiminde eşit sayıların olmasını istedi ve herhangi bir toprak alışverişini onaylamadığını belirterek, Maraş'ın verilmesini reddetti.¹⁷⁹

1993 yılında Klerides Güney Kıbrıs'ın Cumhurbaşkanı seçildi. Mart 1996'da ise AB, Güney Kıbrıs Yönetimi ile tam üyelik müzakerelerine başladı. Bu görüşmeler adadaki tansiyonu yükseltmişti. Klerides, Kıbrıs'ın politik durumunun AB içinde değerlendirilmesi konusunda istekli olduğunun sinyallerini verdi. KKTC ve Güney Kıbrıs Yönetimi görüşmelere başladılar. KKT Cumhurbaşkanı Rauf

¹⁷⁶ Melek Fırat, “Yunanistan'la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, 12.baskı, c. 2, ss. 118-122.

¹⁷⁷ Melek Fırat, 2010, *a.g.e.*, s. 452.

¹⁷⁸ Melek Fırat, 2010, *a.g.e.*, s. 453.

¹⁷⁹ Nilüfer Bozkurt, “The Role of The United Nations In Cyprus Conflict”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (DEÜİİBF)*, 1999, c. 14, S. 1, s. 218.

Denktaş ve İsmail Cem, Güney Kıbrıs Yönetimi'nin AB'ye kabul edilmesinin adayı tamamen ikiye ayıracağını belirttiler.¹⁸⁰ 2001 yılında Rauf Denktaş, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a göndermiş olduğu mektup, bugünkü müzakere sürecinin anlaşılmasında ışık tutucu bir niteliğe sahiptir. Mektupta, Rauf Denktaş iki devletlilik çağrısını yinelemiştir. İki devletli bir sistemi bu defa “konfederasyon” kelimesi ile değil, “yeni ortaklık” (new partnership) olarak betimlemiştir. KKTC ve GKRY demek yerine, taraflara “ortak devletler” demeyi tercih etmiştir. Çözümün şartlarını şu maddelere bağlamıştır;

- 1- İki eşit devlet tarafından, yeni bir ortak yapının kurulması,
- 2- Yeni devlette ortak sahiplik ve ortak kuruculuk statüsü,
- 3- Ortak devletlerin kendi halklarını temsil etmesi ve eşit olması,
- 4- Bir tarafın diğer tarafa herhangi bir üstünlüğünün olamaması,
- 5- Her bir ortak devletin, kendi halkı üzerinde bir anayasal bir düzeni, hukuki otorite ve egemenliği olması,
- 6- Yeni ortak devletin, ortak devletler tarafından belirlenen konularda karar verme yetkisine sahip olması,
- 7- Yeni ortaklığın tek bir uluslararası kimliğinin olması ve ortaklığın adadaki iki ulusu da temsil etmesi,
- 8- Her bir ortak devletin, uluslararası örgüt veya kurumlarla anlaşma imzalama hakkının olması,
- 9- Karar verme sisteminin görüş birliği üzerine kurulması,
- 10- Yeni ortaklığın Kıbrıs'taki bütünlük ve güvenliği sağlamasının yanında, ulusal, dini, politik, ekonomik ve sosyal kimliklerin de korunmasını sağlaması,
- 11- 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının yürürlükte olması,
- 12- Ortak devletlerin anavatanlarına karşılıklı saygı gösterilmesi,
- 13- Türkiye ve Yunanistan'ın en çok gözetilen ülkeler (most favored nation) olması,

¹⁸⁰ Nilüfer Bozkurt, 1999, *a.g.m.*, s. 219.

14- AB üyeliğine karar verilirken, Kıbrıs üzerindeki ortak devletlerin kendi halklarına bir referandumla sorması.¹⁸¹

İki lider 2002 yılının Ocak ve ekim ayları arasında, BM Genel Sekreteri'nin de iyi niyet görevi altında 6 tur görüşme yaptılar. 2002 yılının Nisan ayında Trk tarafının hazırladığı belge Rum kesimi tarafından reddedilince görüşmeler tıkanı. Bu sebeple BM Genel Sekreteri Mayıs 2002'de Kıbrıs'ı ziyaret etti. Bu ziyaret Kıbrıs'taki çözüme uluslararası toplumun önem verdiğini göstermesi açısından önemliydi. Bir diğer çözüme katkı sunabilecek karar da 22 Haziran 2002'de Avrupa Konseyi'nden geldi. Kararda; AB'nin 2002 Aralık ayında tamamlanacak katılım müzakerelerinin öncesinde Kıbrıs'ta bir çözüme ulaşılmasını önemseddiği belirtilmiştir. BM Genel Sekreteri'nin görüşmelerde proaktif bir rol üstlenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca kararda; *"AB, bulunacak bir Kıbrıs çözümünü, AB'nin temel ilkeleriyle uyumlu olacak biçimde katılım antlaşması içerisine yerleştirecek ve böylece Kıbrıs, AB'ye birleşmiş şekilde girecektir."* denmiştir.¹⁸²

2.2.4. Annan Planı ve Sonrası

4 Mart 1964 tarihinde çıkarılan 186 sayılı BM kararıyla Kıbrıs'ta meşru hükümet olarak Güney Kıbrıs Yönetimi muhatap alınmıştır. Annan Planı'nın, BM'nin bu yanlış kararını düzeltmeye yönelik bir hamle olduğu düşünülebilir. Çünkü Annan Planı ile Kıbrıs'taki egemenlik iki topluma dayandırılmaktadır. Annan Planı'nın KKTC'de anlamı; AB'ye girmek, Avrupalı olmak, dünya ile bütünleşmiş hale gelmek olmuştur. Bu yüzden Kıbrıslı Türkler bu fırsatı değerlendirmek istemişlerdir.¹⁸³ BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın kontrolünde 40 ayda, 3 kez düzeltilme yapılarak oluşturulan Annan Planı son şekline Nisan 2004'te kavuştu. Annan Planı ile kurucu anayasada¹⁸⁴ belirtildiği şekilde, Kıbrıs Rum Devleti ve Kıbrıs Türk Devleti iki eşit egemen devlet olarak tanımlanıyordu. İki devlet haklarını

¹⁸¹ Nejat Doğan, "Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu", *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2002, S. 4, ss. 87-88.

¹⁸² Kudret Özersay, "Kıbrıs Sorunu", *Türk Dış Politikası (2001-2012)*, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, 2.Baskı, c. 3, s. 635.

¹⁸³ Mehmet Hasgüler, "Annan Planı Öncesi ve Sonrası Kıbrıs", *Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma*, ed. İrfan Kalaycı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 40.

¹⁸⁴ "Annan Planı ile Kurulması Öngörülen Kıbrıs Rum Kurucu Devleti'nin Anayasası", http://www.mfa.gov.tr/annan-planı-ile-kurulması-ongörülen-kıbrıs-rum-kurucu-devleti_nin-anayasası.tr.mfa, (20.04.2019).

ve yetkilerini egemen bir şekilde Birleşik Kıbrıs Anayasası çerçevesinde kullanacaklardı.¹⁸⁵ 24 Nisan 2004 yılında Kıbrıs'ın her iki tarafında eş zamanlı yapılan referandum sonucunda Rumlar BM'nin bu çözüm planına % 76 oranında “hayır” oyu verdiler. Türk halkının %65'i ise oylamaya “evet” cevabı verdi.¹⁸⁶ BM'nin çözüm planına Rumların “hayır” demesiyle Kıbrıs sorunu için çözüm girişimleri 4 yıllık bir ara vermiştir. Şubat 2008'de Hristofyas'ın Kıbrıs Rum Lideri olarak seçilmesiyle yeni bir görüşme süreci başlatılmıştır. Talat ve Hristofyas 21 Mart 2008'de bir mutabakat (21 Mart Mutabakatı) üzerinde anlaşmışlardır. Bu görüşmeden sonra kayda değer bir ilerleme göstergesi olarak 3 Nisan 2008'de Lefkoşa'da Lokmacı kapısı açılmıştır. Tam teşekküllü müzakereler 3 Eylül 2008 tarihinde BM Genel Sekreteri'nin Özel Danışmanı Alexander Downer'in de dâhil olmasıyla başlamıştır. 10 Eylül 2009 tarihinde ise ikinci aşamaya geçilmiş, temel uzlaşmazlık unsurları belirlenmiştir. Şubat 2010'da BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon Kıbrıs'ı ziyaret etmiştir. Şu ana kadar ki görüşmelerin çözüme ulaşmadığını belirten BM Genel Sekreteri, çözüm için çabaların artırılması gerektiğinin altını çizmiştir. 18 Nisan 2010 tarihinde, KKTC Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Derviş Eroğlu, görüşmelerin kaldığı yerden devam edebileceğini bildiren mektubunu BM Genel Sekreteri'ne göndermiştir. BM Genel Sekreteri, Eroğlu ve Hristofyas'ı üçlü zirveye çağırmıştır. 5 kez üçlü görüşme yapılmıştır. 25 Ocak 2012 tarihinde Ban Ki-moon, görüşmelerde sınırlı ilerlemelerin geride bırakılabildiğini belirtmiştir. Liderlerin daha kararlı adımlar atmasını talep etmiştir. BM 2008 yılından itibaren oluşturduğu 77 sayfalık ilerleme belgesini imzalamış, Nisan 2013'te her iki toplum liderine göndermiştir.¹¹ Şubat 2014 tarihinde Kıbrıs Türk Liderliğinin büyük katkılarıyla Ortak Açıklama metni üzerinde bir görüş birliği sağlanmıştır.¹⁸⁷

2.2.5. BM ve Güncel Müzakere Süreci

KKTC Cumhurbaşkanı Eroğlu ve Rum Lider Nikos Anastasiadis 11 Şubat 2014'te Ortak Açıklama üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bu görüş birliğine

¹⁸⁵ Hüseyin Işıksal, “Kıbrıs sorunu ve Annan Planı ekseninde Çözüm Önerileri”, *Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma*, ed. İrfan Kalaycı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 69.

¹⁸⁶ “Rumlar ‘Hayır’, Türkler ‘Evet’ Dedi”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/rumlar-hayir-turkler-evet-dedi-38597068>, (20.04.2019).

¹⁸⁷ “2008 Müzakere Süreci”, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/>, (20.04.2019).

göre Kıbrıs'ta iki kesimli, siyasi olarak eşit, Kıbrıslı Türk ve Rumların egemen olduğu bir federasyon kurulması düşünülmüştür. Kurulan federasyon yönetiminde herhangi bir devlet birbirine üstün olmayacaktı. Mayıs 2015'te KKTC Cumhurbaşkanı seçilen akıncı ve Rum Lider Anastasiadis arasında bu Ortak Açıklama üzerinde varılan mutabakat ve müzakereler devam etti. 7-11 Kasım 2016 tarihlerinde BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un da katılımlarıyla İsviçre'nin Mont Pelerin kasabasında görüşmeler yapılmıştır. 20-21 Kasım tarihinde yapılan ikinci görüşmelerde ise Rum tarafının durumdan çok daha fazla yararlanmak istemesi sebebiyle sonuca ulaşılamamıştır. 1 Aralık 2016 tarihinde, iki lider BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Danışmanı Espen Barth Eide ile görüşerek 5'li müzakere düzenlenmesine karar vermişlerdir. 9-11 Ocak 2017'de anlaşılamayan konularda 5'li zirve yapılarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. 12 Ocak 2017'de düzenlenen Kıbrıs Konferansı'na Türk tarafı, Rum tarafı, Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Avrupa Birliği de gözlemci olarak katılmıştır. Toplantı Yunanistan'ın erteleme talebiyle sonlanmıştır. 10 Şubat 2017 tarihinde Rum Meclisi, 1950 yılında yapılan, Rum toplumunun %96'sının Yunanistan'a katılmak (ENOSIS) için oyladığı plebisiti Rum Okullarında kutlama kararı alması müzakerelere büyük zarar verdi. 28 Haziran 2017'de İsviçre'nin Crans Montana kasabasında düzenlenen 2. Kıbrıs Konferansı da bir sonuca ulaşamamıştır. Rum tarafı 5 başlıkta (toprak, siyasi eşitlik, mülkiyet, eşdeğer muamele ile güvenlik ve garantiler) uzlaşmaya yanaşmamıştır. BM Genel Sekreteri Konferans'ın başarıya ulaşmadığını açıklamıştır. Bununlar beraber müzakere süreci sona ermiştir.¹⁸⁸ Yunanistan bu görüşmelerde Türkiye'nin 1960'ta elde ettiği "garantörlük" sisteminin kaldırılmasını istemiştir. Türk tarafı ise bu sistemin güncellenmesini, çözüm akabinde ortaya çıkacak bir Kıbrıs Devleti'nde Türklerin haklarını savunmak için bir süre daha "garantörlük" sisteminin devam etmesini talep etmiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁸ "Güncel Gelişmeler",

<https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/guncel-gelistmeler/>, (20.04.2019).

¹⁸⁹ "Kıbrıs Müzakereleri Sonuç Çıkmadan sonlandı", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40527744>, (20.04.2019).

2.3.TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE KIBRIS

2.3.1. 1950-1960 Dönemi

Kıbrıs Adası Türkiye’de İskenderun Limanı’nın karşısındadır ve Türkiye’nin güney sahillerine hâkim durumdadır. Atatürk Kıbrıs hakkında; “*Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs’a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir*” demiştir. Öte yandan Yunanistan Rumları teşvik ederek uzun zamanlardan beri Kıbrıs’ı ilhak etmek istemektedir. Çeşitli yollarla Ege’deki adalara sahip olan Yunanistan’ın, Kıbrıs gibi mühim bir konumu da topraklarına katması, Türkiye’nin nefes borularından birini tıkaması manasına gelecektir. Kıbrıs Adası’nda yaşayan Türkler ile de Anadolu’nun kadim bağları bulunmaktadır. Adada sayısız Türk eseri vardır. Kıbrıs, her açıdan Türkiye ile bağlara sahiptir. Gerek ekonomik, gerek siyasal, tarihsel ve coğrafi, en önemlisi de stratejik olarak Anadolu ile bir bütünlük içerisinde. ¹⁹⁰

Kıbrıs, Türkiye için Doğu Akdeniz’de çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle Rusya’nın Suriye’ye inmesi, İran ile ittifak kurması, Gürcistan ile yaşadığı kriz, Kırım’ı ilhak etmesi Türkiye’nin güney cephelerini güvence altına alması gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Türkiye’nin Kıbrıs üzerindeki hakları 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları ile tescil edilmiş durumdadır. Bu antlaşmalar hem Türkiye’nin güvenliği, hem de Kıbrıslı Türklerin çıkarlarının gözetilmesi açısından son derece önemlidir. Enerji, ulaşım güvenliği, deniz yetki alanları paylaşımı, uluslararası ticaret güvenliği bu antlaşmalar sayesinde iki ülke arasında koordineli şekilde yapılabilmektedir. ¹⁹¹

Kıbrıs, 1878 yılında Osmanlı tarafından İngiltere’ye bırakılmıştır. İngiltere, adayı 1914 yılında Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı’nda İngiltere aleyhine savaşa girmesiyle ilhak ettiğini duyurmuştur. Lozan Antlaşması ile de Türkiye, Kıbrıs’ın İngiltere tarafından ilhakını kabul etmiştir. Lozan Antlaşması’ndan sonra, adada artan tansiyon sebebiyle Türkiye’nin dikkati buraya yönelmiştir. 1948 yılından sonra Kıbrıs haberleri, Türk gazetelerinde daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Aynı senede,

¹⁹⁰ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs’ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, ss. 4-5.

¹⁹¹ Mustafa Ergun Olgun, “Kıbrıs Müzakere Süreci ve Müzakere Başlıkları”, 16 Kasım 2015, Kıbrıs Sorununun Çözüm Sürecinde Son Gelişmeler, *Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği*, İzmir, ss. 12-13.

Kıbrıslı Türkleri temsilen bir heyet Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü ziyaret etmişlerdir. İsmet İnönü heyete birlik ve beraberlik mesajı vermiştir. Bu şekilde, Lozan'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türkleri arasında ilk temas kurulmuştur. Zamanla adadaki sorunlar Türkiye'yi meselenin içine daha da çekecek, Kıbrıs meselesi, Türk dış politikasının en önemli başlıklarından biri haline gelecektir.¹⁹²

1950 yılların başında Rumların artan ENOSIS talepleri üzerine dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Kıbrıs ile ilgili bir sorunlarının olmadığını belirtmişti. Bu sıralarda Türkiye'nin Kıbrıs hakkında bir dış politikasının olmadığını söyleyebilirdi.¹⁹³ Fakat Yunanistan ve Rumların ENOSIS girişimleri karşısında Türkiye kamuoyu kayıtsız kalmadı. Üniversite öğrencileri yurdun büyük şehirlerinde çeşitli yürüyüşler, toplantılar düzenlediler. Bu dönemde iktidar olan Demokrat Parti, Kıbrıs'ı mesele olarak görmüyor, Kıbrıs'ta yaşananların İngiltere'ye ait bir sorun olduğunu düşünüyordu. Başbakan Adnan Menderes'in bu yürüyüş ve mitinglerden rahatsız olduğu bile biliniyordu. Çünkü Başbakan Menderes, Türkiye'nin Kıbrıs meselelerine müdahil olmasının, Balkan Paketi'ne zarar vereceğini düşünüyordu. Ayrıca bu dönemde, Menderes Hükümeti'nin dış politikadaki önceliği NATO üyeliğini gerçekleştirmektir. 18 Şubat 1952'de NATO üyesi olduktan sonra da hükümetin Kıbrıs üzerindeki tutumu değişmedi. NATO çerçevesinde kurulan İngiltere, Yunanistan ilişkilerinin sarsılmaması için uğraşıldığı bilinmektedir.¹⁹⁴

Yunanistan, 14 Aralık 1954'te BM'ye başvurarak, Kıbrıslılara self-determinasyon hakkı verilmesini talep etmişti. BM, bu girişimi, bölge barışını tehlikeye sokabilir endişesiyle reddetmişti. Bu durum, Türk Hükümeti'nin bu sorunun kapandığını düşünmesine yol açmıştı.¹⁹⁵ Menderes hükümetlerinin "Kıbrıs İngiltere'nin toprağıdır" görüşü zamanla değişir hale gelmiştir. 1955 senesine kadar, 2. Ve 3. Menderes hükümetlerinde Kıbrıs ile herhangi bir konu bulunmamaktadır.

¹⁹² Ahmet Gülen, "İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2012, S. 50, ss. 391-392.

¹⁹³ Mustafa Albayrak, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-46/turkiyenin-kibris-politikolari-1950-1960>, (22.03.2019).

¹⁹⁴ Esra Sarıkoyuncu Değerli, *a.g.m.*, ss. 88-89.

¹⁹⁵ Şerif Demir, "Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9849>, (22.03.2019), ss. 39-40.

Fakat 4. Menderes hükümetinde (1955 Aralık-1957 Kasım), Kıbrıs ile ilgilenildiği, Yunanistan'a bırakılmayacağı kararları söz konusudur. Nitekim bu görüşlerin sonunda, 1958 yılında "taksim" düşüncesi ortaya çıkmıştır.¹⁹⁶ Bu düşüncenin benimsenmesini dönemin Demokrat Parti Kıbrıs Danışmanı Nihat Erim, NATO, Bağdat Paktı ve bütünü ile Batı güvenlik sistemini sarsmaya başlaması karşısında, taksim tezinin kabul edildiğini belirtmiştir. Taksim tezinin kabul edilmesinin sebepleri şöyle sıralanabilir;

- 1- Türkiye, adanın kendisine bırakılmayacağını anlamıştır ve başka bir çözüme odaklanmalıdır,
- 2- Dünya kamuoyunun önünde uzlaşmacı olduğunu göstermelidir,
- 3- Yunanistan, NATO'dan ayrılacağını belirtmekteydi, Türkiye bu örgüt içinde bir uzlaşmazlık sergilenmesini istemiyordu,
- 4- Rum lobilerinin baskıları sonucunda, ABD ve İngiltere Yunanistan yanlısı hale gelmişti,
- 5- İngiltere'nin ada üzerinde bir federe devlet kurmak istemesi,
- 6- Makarios, Kıbrıs meselesini uluslararası boyuta getirmeyi başarmıştı,
- 7- Kıbrıs'taki terör olaylarında bazı İngiliz vatandaşlarının ölmesi sonucunda, İngiltere kamuoyu harekete geçmiş, İngiltere hükümeti üzerinde bir baskı oluşturmaya başlamıştı.
- 8- İngiltere'nin Süveyş Krizi'ni yaşamış olması, Kıbrıs'ı daha mühim hale getirmişti,
- 9- Türkiye'de siyasi ve ekonomik sorunların artması,
- 10- İngiltere'deki muhalefet İşçi Partisi'nin iktidara gelince, adayı Rumlara bırakacağını söyleyerek, iktidar üzerinde bir baskı oluşturmuştur.¹⁹⁷

Türkiye bir süre "taksim" fikrini savunmaya devam etti. Türkiye'ye göre, eğer İngiltere adadan çekilecekse, adanın idaresi iki taraf halkı arasında bölünmeliydi. Aslında bu fikir ilk defa İngiliz Koloniler Sekreterliği tarafından, Rumların ENOSIS politikalarına karşılık olarak ortaya atılmıştı. 1959 yılında Zürih

¹⁹⁶ Bayram Küçükoglu, "Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2011, S. 48, s. 797.

¹⁹⁷ Mustafa Albayrak, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", [http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-46/turkiyenin-kibris-politikalari-1950-1960,\(22.03.2019\).](http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-46/turkiyenin-kibris-politikalari-1950-1960,(22.03.2019).)

ve Londra antlaşmalarından sonra Türkiye, bağımsız bir Kıbrıs fikrini, yani Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması düşüncesini benimsemiştir.¹⁹⁸

2.3.2. 1960 – 1980 Dönemi

1960 yılında Türkiye’de askeri darbe meydana gelmişti.¹⁹⁹ Silahlı kuvvetler Menderes hükümetini devirmiş ve Türk dış politikasını tekrar şekillendirmeye başlamışlardı. 1961 yılında İsmet İnönü liderliğinde bir koalisyon hükümeti kuruldu. Dış politikaya fazla ağırlık verilmiyordu. Çünkü herkes 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla, Kıbrıs meselesinin halledildiğini düşünüyordu.²⁰⁰ Kıbrıs’ta 1960 yılında oluşturulan anayasa, ENOSIS’i hedefleyen Rumlar sebebiyle işe yaramıyordu. Anayasa idare bakımından işletilemiyordu. Adadaki Rumlar, Kıbrıslı Türklerin haklarına saygı göstermiyorlardı. 1963’te Makarios’un önerdiği anayasa değişikliğini kabul etmeyen Kıbrıslı Türkler hükümetten çekildiler. Bunun sonucunda çatışmalar çıktı. Birçok Türk evlerinden çıkarıldılar ve şiddete maruz kaldılar. İnönü krizi arabuluculuk yoluyla halletmek istedi. ABD’yi barış anlaşması yapılması için ikna etmek istedi. ABD ve İngiltere adaya BM’nin Barış Gücü göndermesini kabul etti. 1964 yılında İnönü Garanti Antlaşması’nın Türkiye’ye verdiği hakları da göz önüne alarak adaya askeri bir çıkarma yapmayı düşünmüştü. Hatta 2 Haziran günü harekâtı başlatmayı planlamıştı. Fakat 4 Haziran’da ABD Başkanı Lyndon Johnson’un uyarısıyla bundan vazgeçmişti.²⁰¹ Daha önce 16 Mart 1964’te TBMM, hükümete Kıbrıs’a askeri müdahale yapma izni vermişti.²⁰²

Ankara hükümeti BM ve NATO’ya da başvurdu ve Kıbrıs üzerinde Türk hava güçleri ihtar uçuşları yaptı. Grivas’ın Türkler üzerindeki baskıyı sürdürmesi ve saldırılara devam etmesi sonucu 8-9 Ağustos’ta Türk uçakları bu Rum birliğini bombaladı. 33 Rum öldü, 230’u da yaralandı. Makarios’un BM Güvenlik Konseyi’nin uyarılarını dikkate almasıyla Kıbrıs’ta bir savaştan dönüldü. Askeri

¹⁹⁸ Yasin Coşkun, “1950’ler ve 60’larda Kıbrıs Sorunu ve Türk-İngiliz Politikaları, *Tarih Okulu Dergisi*, 2018, S. 34, ss. 858-859.

¹⁹⁹ Gülşah Köprülü, “Cemal Gürsel Dönemi Türk Dış Politikasının Dinamikleri”, *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2018, c. 3, S. 3, ss. 44-45.

²⁰⁰ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, çev. Petek Demir, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003, s. 135.

²⁰¹ William Hale, *a.g.e.*, ss. 154-155.

²⁰² Umut Arık, *a.g.m.*, s. 7.

abluka, yerini Rumların Türklere yapmaya başladıkları ekonomik ablukaya bıraktı.²⁰³ 1964 yılında Kıbrıs'ta yaşanan bu sorunlar, Türkiye'deki Rum azınlıkları ve Batı Trakya'da bulunan Türk azınlıkları oldukça olumsuz etkiledi. İnönü Hükümeti, Rum vatandaşlara sert uygulamalarda bulundu. Türkiye'de yaşayan Yunan ve Rum vatandaşlara yönelik kampanyalar ve basında artan Rum aleyhtarı yazılar, ülkede Rumlara karşı düşmanlık beslenmesine neden oldu. Hükümet, Patrikhane'yi ülkeden çıkarmayı düşündü, fakat tepki çekeceği düşünülerek bu fikirden vazgeçildi. Türkiye, 1930'da imzalanmış İkamet, Ticaret ve Seyrüseferin Antlaşmasını tek taraflı feshetmiştir. Bunun sonucunda 8600 civarında Yunan ve Rum yerleşimci, Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldı.²⁰⁴

Türkiye, bu yıllara kadar kendisini batılı bir ülke olarak değerlendiriyordu. Batı'nın da Türkiye'yi öyle gördüğünü düşünüyordu. Bu yıllarda, Kıbrıs'ta Türkler ölürken, Türkiye'ye müdahale izni verilmemesi Türkiye'yi bu gerçekle tanıştıran unsur oldu. Başkan Johnson, İnönü'ye mektubunda ²⁰⁵ “*Kıbrıs’a müdahale edemezsiniz, ederseniz bizi karşınızda bulursunuz.*” diyerek kesin uyarı veriyordu. ABD, Yunan lobilerinin de etkisiyle, Rumları, Türkler karşısında haklı görüyordu. Tüm bu gerçekler, Türkiye'nin Batı'da nasıl algılandığını görmesine ışık tuttu.²⁰⁶

Kıbrıs'a asker çıkarılmaması, o dönemde Türkiye'de eleştirildi. Özellikle Johnson mektubu eleştirilerin odağındaydı. Haluk Bayülken ise bu mektubu ABD'nin bir “blöfü” olarak nitelendirmişti.²⁰⁷ Yaşananlardan sonra iki taraf, Yunanistan ve Türkiye Washington'da uzlaşma görüşmeleri yapmak üzere çağrıldı. İnönü ve Papandreou'ya arabulucu Acheson bir takım planlar, öneriler sundu. Bu öneriler yine Makarios önderliğindeki Rumların ENOSIS arzuları sebebiyle reddedildi. Görüşmelerden bir sonuç alınamadı.²⁰⁸

²⁰³ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler (1945-1950)", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, c. 1, s. 729.

²⁰⁴ Melek Fırat, *a.g.e.*, s. 732.

²⁰⁵ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/708491/Emekli_Buyukelci_Eralp_Johnson_Mektubu_nu_Cuneyt_Arcayurek_e_donemin_Disisleri_Bakani_verdi.html, (23.03.2019).

²⁰⁶ Erol Manisalı, *a.g.e.*, ss. 111-112.

²⁰⁷ Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s. 149.

²⁰⁸ Douglas Brinkley, "The Cyprus Question: Dean Acheson As Mediator", *Journal of the Hellenic Diaspora*, 1988, c. 15, S. 3, s. 8.

Bundan sonraki süreçte Türkiye ve Yunanistan, özellikle Makarios'u devre dışı bırakarak, Kıbrıs meselesi üzerinde ilerlemeye çalıştılar. 1966 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında çeşitli görüşmeler yapıldı. 17 Aralık'ta Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve Yunan Dışişleri Bakanı Toumbas Paris'te görüştüler. Buluşmada Dikelya üssünün Türkiye'ye verilmesi, bunun karşılığında Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kalması fikri tartışıldı. Fakat bu görüşmeden 9 gün sonra Yunan hükümetinin istifa etmesiyle bu düşünce tarihe karıştı. Diğer yandan, Türkiye'nin bir askeri müdahale ile "taksim" düşüncesini adaya uygulayacağını düşünen Rauf Denktaş hayal kırıklığına uğramıştı.²⁰⁹

21 Nisan 1967'de Yunanistan'da askeri darbe olmuştu. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel, 9-10 Eylül 1967'de Yunan askeri hükümetinin lideri ile bir araya geldi. Bu görüşmede de Türkiye'ye Kıbrıs'ta bir üs verilmesi karşılığında bazı önerilerde bulunuldu. Görüşme, Yunan tarafının ENOSIS istekleri yüzünden sonuçsuz kaldı. Süleyman Demirel aynı ayın sonunda Moskova'ya gitti. Burada Kıbrıs ile ilgili varılan mutabakatta şu sonuca ulaşıldı; Kıbrıs meselesi, adanın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve adada yaşayan tarafların çıkarları gözetilerek çözülmeliydi.²¹⁰

Daha sonraki dönemde Yunan cuntası da ENOSIS düşüncesinden vazgeçmemişti. Adadaki Türklere yaratılan sıkıntılar günden güne artmıştı. 21 Ekim 1967'de Kıbrıs'ı ziyaret eden Yunan Savunma Bakanı Spandidakis Kıbrıs meselesinin çözümünün, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi (ENOSIS) olduğunu ileri sürüyordu. 15 Kasım 1967 günü Grivas'ın Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırmasıyla Türkiye, askeri çıkarma birliğini hazırladı. Donanma İskenderun Limanı'na çekildi. Türkiye, adaya askeri bir çıkarma yapacağını Yunanistan ve diğer müttefiklerine bildirdi. Eğer Grivas ve 12 bin Yunan askerinin adayı terk etmesi halinde vazgeçebileceğini söyledi. Bu durumda BM ve ABD araya girdi. Uzlaşma sağlandı ve Türkiye çıkarma yapmaktan vazgeçti.²¹¹

²⁰⁹ Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz? Düünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 27-28.

²¹⁰ Niyazi Kızılyürek, *a.g.e.*, ss. 29-30.

²¹¹ İdris Bal, "Türk Dış Politikası (1960-1980)",

15 Temmuz 1974'te Yunanistan ve ada yönetimi arasında problemler çıkınca, Makarios görevden alındı.²¹² Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, hem Kıbrıslı Türklerin can güvenliğini sağlamak amacıyla, hem de darbe dolayısıyla ENOSIS'e açılan kapıları kapatmak için harekete geçti. Garanti antlaşmalarından doğan gereklilik sebebiyle İngiltere Başbakanı Harold Wilson'a birlikte yapılacak bir harekât teklifi yaptı. Wilson bunu reddetti. Adadaki artan tansiyonun ENOSIS ile sonuçlanmasından ve bir oldubitti yapılmasından kuşkulanan Türkiye 20 Temmuz günü adaya harekâtı başlattı. Yunan cunta hükümeti istifa etti. 9 Ağustos günü yapılan görüşmelerde Yunan tarafı 1960 antlaşma hükümlerine geri dönmeyi, Türkiye ise adada federal bir yapıyı savundu. Görüşmelerde uzlaşma sağlanamayınca, "Ayşe tatile çıktı" şifresiyle 14-16 Ağustos'ta ikinci askeri harekât yapıldı. Kıbrıs'ın %36'sı Türklerin yaşadığı yerler olarak güvenli hale getirildi. Yunanistan, ABD'nin Türkiye'ye engel olmamasını bahane göstererek NATO'nun askeri kanadından ayrıldı. Yunan lobileri ABD'yi etkileyerek, 5 Şubat 1975'te ABD'nin Türkiye'ye yönelik bir silah ambargosu uygulamaya başlamasına neden oldu.²¹³

Bülent Ecevit 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının tüm siyasi sorumluluklarını üzerine almıştır. Harekât boyunca karar verici konumda bulunan kimsedir. Harekâtın sonunda İngiliz Financial Times Gazetesi, Ecevit'i "haftanın adamı" ilan ederek övgülerde bulunmuştur. ²¹⁴ Türkiye, bu dönemden sonra düşüncelerini değiştirdi. Çünkü uluslararası arenada yalnız olduğunu gördü. Uluslararası ilişkilerde "tek boyutluluğu" azaltmaya karar verdi. Ayrıca savunma sanayiini de geliştirip, bu konudaki zayıflıkları ortadan kaldırmak gerekiyordu.²¹⁵ 25 Temmuz 1975'te ise

[https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354779&/T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-\(1960-1980\)-/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-%C4%B0dris-Bal,\(23.03.2019\).](https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354779&/T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-(1960-1980)-/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-%C4%B0dris-Bal,(23.03.2019).)

²¹² Mustafa Kılınç, *a.g.m.*, s. 180.

²¹³ Şevki Kıralp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2018, c. 7, S. 2, s. 454-455.

²¹⁴ Mücahit Bektaş, "Türkiye'nin Dış Politikasında "Kıbrıs Sorunu": Kriz Yönetimi Stratejisi Açısından Bir İnceleme", Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, ss. 153-154.

²¹⁵ Erol Manisalı, *a.g.e.*, s. 113.

Türkiye, ülkedeki tüm ABD üslerinin kontrolünü ele aldığını açıkladı. Bu süreç Türkiye ABD arasındaki müttefiklik ilişkisinin en düşük seviyeye inmiş haliydi.²¹⁶

Tabi bu süre zarfında Türkiye’de ekonomi kötüye gidiyordu. Özellikle petrol fiyatlarının yükselmesi, enflasyonun tırmanmasına sebep olmuştu.²¹⁷ 26 Eylül 1978 tarihinde ABD, Türkiye üzerindeki ambargoyu kaldırdı.²¹⁸ Süleyman Demirel, 25 Kasım 1979 yılında, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi’nin kurduğu koalisyonunda Başbakan olmuştu. Turgut Özal’ı Teksas’ta eğitim görmüş bir ekonomist olması sebebiyle de ekonomi alanında yeni görevler verdi. Özal’ın çalışmalarından verimli sonuçlar alındı. 24 Ocak 1980 tarihinde açıkladığı kararlar, Türkiye’deki liberal ekonominin başlangıcı oldu. Bu hükümet 12 Eylül 1980’de yapılan askeri darbe ile yıkılmıştır.²¹⁹

2.3.3. 1980-2000 Dönemi

Denktaş, Kıbrıs meselesinin çözüm yolunun, bağımsız bir Türk Devleti kurmaktan geçtiğini düşünüyordu. Türkiye’de Dışişleri Bakanı İltar Türkmen Kıbrıs’ın bağımsızlığına destek veriyordu. Sonunda Milli Güvenlik Konseyi de ikna edilince 15 Kasım 1983 günü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu. Türkiye Lefkoşa Büyükelçisi İnal Batu, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile ilk resmi görüşme yapan kişi oldu. İnal Batu bu görüşmede, Türkiye’nin KKTC’yi resmen tanıdığını bildirdi. Türkiye’deki politikacılar KKTC’nin bağımsızlık ilanından memnun oldular.²²⁰ 1984 yılında Türkiye ve KKTC arasında “Ekonomik İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır. Bu sayede Kıbrıs’ta serbest sermaye hareketi, dış ticaret, bankalar ve turizm alanlarında gelişmeler olmuştur. Bu yıllarda Türkiye’deki

²¹⁶ Nasuh Uslu, “The Cooperation Amid Problems: Turkish-American Relations In The 1980s”, *Turkish Yearbook*, 1997, c. 27, s. 14.

²¹⁷ Paul B. Henze, “Out of Kilter-Greeks, Turks, and U.S. Policy”, *The National Interest*, 1987, S. 8, s. 73.

²¹⁸ Murat Karagöz, “US Arms Embargo Against Turkey-After 30 Years An Institutional Approach Towards US Policy Making”, *Perceptions*, 2004, s. 116.

²¹⁹ Cihan Daban, “Turgut Özal Dönemi Türkiye Dış Politikası”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2017, c. 17, S. 33, s. 83.

²²⁰ Hande Erol, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluş Süreci”, *Akademik Sosyal araştırmalar Dergisi*, 2015, S. 17, ss. 305-309.

hükümet, Kıbrıs dış politikasını yeniden şekillendirmeye çalışmıştır. 1988-1992 yıllarında kıyı bankacılığı ve kumarhane turizmi kanunları yapılmıştır.²²¹

6 Mart 1995 yılında Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği anlaşması imzalanması KKTC'yi hayal kırıklığına uğrattı. Çünkü Türkiye ile KKTC'nin uyum formülü, Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB ile ilişkilerin gelişmesini önlemesi umuluyordu. Türkiye, KKTC'nin düş kırıklığını 28 Aralık 1995'te çalıştı. Bu tarihlerde ilk defa KKTC'de Türkiye aleyhine muhalif sesler yükselmeye başladı. KKTC muhalefeti, Türkiye ile ilişkilerin sorgulanmasını istedi.²²² 12 Aralık 1997 tarihinde, Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararlara göre, Kıbrıs ve 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi genişleme sürecine dâhil edilmişti. Bu ülkeler ile 31 Mart 1998 tarihinde tam üyelik görüşmeleri başlatılacaktı. Bu karar Türkiye üzerinde bir hayal kırıklığı yarattı.²²³

Helsinki Zirvesi'nden sonra KKTC'de yeni umutlar yeşerdi. Güney Kıbrıs ve Türkiye'den bağımsız bir ilerleme kaydedeceklerini düşündüler. Denktaş Helsinki kararlarından sonra da duruşunu değiştirmede. Denktaş, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin KKTC'den bağımsız olarak AB'ye üye olmasının, Kıbrıs'ı parçalayacağına inanıyordu. Ayrıca Türkiye ile ilişkilerin arttırılması taraftarıydı. Bu süreçte Denktaş'a tepkiler artmıştı. Yeni gelişmelerin göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünen KKTC muhalefeti ilk tepkisini 2000 yılındaki KKTC Cumhurbaşkanlığı seçiminde verdi. Eroğlu'nun da Cumhurbaşkanı adayı olduğu seçimde, Denktaş %43, Eroğlu %30 oy almıştı. İlk turda kimse %50 oy oranını yakalayamadığı için seçimler ikinci tura kalmıştı. Türkiye'nin olaya el atmasıyla, Eroğlu seçimden çekildi. Denktaş Cumhurbaşkanı seçildi. Türkiye'den Kıbrıs'a 100 milyon dolarlık bir yardım gönderildi. Fakat KKTC muhalefeti, Türkiye'nin seçime müdahalesini, KKTC'nin bağımsızlığına yönelik bir hareket olarak algılamıştı.²²⁴

²²¹ Emine Tahsin, "Kuzey Kıbrıs Özelinde Neoliberal Dönüşümün Boyutları", *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, c. 5, S. 2, ss. 82-83.

²²² Melek M. Fırat, "Helsinki Zirvesi'nden Günümüze, AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2004, c. 4, S. 1, s. 51.

²²³ Melek M. Fırat, *a.g.m.*, s. 52.

²²⁴ Melek M. Fırat, *a.g.m.*, s. 58.

2.3.4. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Döneminde Türkiye Cumhuriyeti ve Kıbrıs

Şüphesiz Türkiye dış politikasında Batı'ya dönük bir perspektif olması normal bir durumdu. Türkiye yüzünü her zaman Batı'ya çevirmiş durumdaydı. ABD, Almanya, İngiltere, Fransa gibi gelişmiş Batı ülkeleriyle her zaman iş birliğinde bulundu. Avrupa Birliği üyelik süreci Türk dış politikasında hep önemli bir yere sahip oldu.²²⁵ 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye'de başa gelmesiyle, Yunanistan ile Türkiye arasında Kıbrıs, kıta sahanlığı ve Ruhban okulu gibi konularda bazı anlaşmalar yapıldı. Annan Planı ile de iki ülke arasında Kıbrıs merkezli bir süreç başlamıştı. Erdoğan 6 Mayıs 2004 tarihinde Yunanistan'a bir ziyaret düzenledi. Bu ziyaret Yunanistan 16 yıl sonra Türkiye'den bir Başbakan'ın ilk ziyareti idi. 2009 yılında Yorgo Papandreu, seçimi kazanarak büyükbabası (Yeorgeis Papandreu) ve babası (Andreas Papandreu) gibi Yunanistan Başbakanı olmuştu. Yunan Başbakanlarının bir geleneği olan, ilk ziyareti Güney Kıbrıs'a yapmak, Papandreu zamanında kırılmıştı. Papandreu ilk ziyaretini İstanbul'a yaptı ve Türk-Yunan ilişkileri açısından çok iyi bir gelişme olmuştu. İstanbul'dan Güney Kıbrıs'a geçen Papandreu, Türkiye'nin Kıbrıs meselesini çözmeye ve Avrupa Birliği'ne üyelik sürecine odaklanması gerektiğini belirtti. AB liderlerinin Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakması gerektiğini söyledi.²²⁶

Hükümeti devraldığı dönemde Türkiye'nin, Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden birini yaşaması da, AKP Hükümeti'nin Kıbrıs meselesine farklı bir yaklaşımda bulunmasında etkili olmuştur. Türkiye ekonomisinin özellikle finansal alandaki kırılganlıktan kurtarılacak güçlü bir yapıya kavuşturulmasını en mühim görevi olarak nitelendiren hükümet, bu durumun ancak Türkiye'nin dünya ile bütünleşmesini sağlayacak politikalarla sağlanabileceğini düşünmekteydi. Erdoğan 4 Kasım 2002 tarihinde Yunanistan devlet televizyonu NET'e verdiği bir mülakatta "Belçika Model'inden" söz etmiştir. Açıklamasının akabinde şunları söylemiştir; "*Tek Kıbrıs yok; Güney Kıbrıs var Kuzey Kıbrıs var. Biz AKP olarak Kıbrıs'ta*

²²⁵ Faruk Sönmezoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim", *Türk Dış Politikasının Analizi*, ed. Faruk Sönmezoğlu, 3. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.1047.

²²⁶ Ali Dayıoğlu, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 564-567.

Belçika modelini benimsiyoruz ve bu işin bir çözüme kavuşabileceğine inanıyoruz.” Tabi Erdoğan’ın bu görüşü KKTC ve Türkiye’nin geçmişte savunduğu politika ile benzer değildi. Erdoğan’dan önce savunulan tezde iki kesimlilik, ortak haklar, eşitlik ilkeleri üzerinden bir anlaşma sağlanmaya çalışıldı. Fakat Erdoğan’a göre kronikleşen sorun yeni çözümlere ihtiyaç duymaktaydı. Erdoğan’ın önerdiği “Belçika Model’inde” yetkiler federal devletin elindeydi. Özellikle Erdoğan’ın bu görüşleri Kıbrıslı Rumlar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Fakat Erdoğan’ın bu radikal çözüm geliştirmesi KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve Ankara’yı rahatsız etmiştir. Atina’da da Erdoğan’ın “Belçika Modeli” memnuniyetle karşılanırken, Dışişleri Bakanı Şükrü Sina Gürel KKTC’deki açıklamasında Erdoğan’ın bu yaklaşımını “cehalet örneği” olarak nitelendirmiştir. Erdoğan gelen tepkiler üzerine ve topladığı dönütlerin ardından “Belçika Modeli” fikrinden esinlendiğini, aynısının uygulanmasının şart olmadığını söylemiştir.²²⁷ Annan Planı kapsamında Türkiye ile fikir ayrılığına düşen Denktaş, Annan Planı’nı Türkiye ile bir yol ayrımı olarak görüyordu. 1960 anlaşmalarının da öngördüğü Türk-Yunan nüfusundan ve dengesinden ayrılıp, Avrupa Birliği yoluyla dolaylı ENOSIS’in eşiğine geldiği fikrindeydi.²²⁸ Türkiye’nin AB üyeliği önünde bir engel olarak gösterilen Kıbrıs Sorunu, Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından halledilmesi gerekiyordu. Bu yüzden çalışmalar devam etti. 2005-2010 Mehmet Ali Talat Döneminde, Şubat 2008’de Rum Lider Hristofyas ile müzakereler başlatıldı.²²⁹

²²⁷ Yavuz Cankara, “Doğu Akdeniz’in Artan Petropolitik Önemi Ve Türkiye’nin Kuzey Kıbrıs Siyaseti”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/266439>, (10.11.2019).

²²⁸ Hande Erol, “Rauf Denktaş Sonrası Kıbrıs Sorunu”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, S. 25, ss. 228-229.

²²⁹ Hande Erol, (2016), *a.g.m.*, s. 230.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’NİN AB ADAYLIK SÜRECİ VE KIBRIS’TA ÇÖZÜME KAVUŞTURMASI GEREKEN SORUNLAR

3.1.TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ YOLCULUĞU

3.1.1. Avrupa Birliği’nin Ortaya Çıkması ve Kısa Tarihi

“Avrupa” kelimesi önceleri Yunan mitolojisinde Yunanistan, Atina ve Sparta için kullanılmış bir terimdir. Yıllar geçtikçe de Avrupa Kıtası için kullanılmaya başlanmıştır.²³⁰ Avrupa Birliği gelişim süreci devam eden tarihsel bir kurumdur. İnişli çıkışlı bir istikrar sergilemiştir. Bu inişli çıkışlı olgular dünya siyasetinden ve ekonomisinden etkilenecek meydana gelirler. Avrupa birliğinde ilk başta oluşturulmak istenen siyasi bir birlikteliktir.²³¹ Avrupa’da ortak hareket eden bir birliktelik oluşturma fikri eskiye dayanan bir düşüncedir. 1894-1972 yılları arasında yaşayan Kont Richard Coudenhove-Kalergi 1923 yılında Pan-Avrupa adlı bir eser hazırlamıştır. Avrupa Birliği için projeler üretmeye çalışmıştır. Avrupa’da bir birliktelik hayali kuran yalnızca Kont Richard değildir. Saint Simon, Duc De Sully, Agustin Thierry, Victor Hugo, De Gasperi, La Rochefoucauld, William Denn, Emile de Girardin gibi isimler de Avrupa Birliği kurmak isteyen düşünürlerdir.²³²

Avrupa Birliği ilk olarak ekonomik bir birliktelik olarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Ekonomik bir ortaklık olarak gelişim gösterdiyse de Avrupa Birliği yıllar geçtikçe siyasi birliktelik daha da gelişmiştir. Avrupa’da ilk ekonomik birleşme “Benelüks” devletlerinin İsviçre’de “Ouchy Sözleşmesi’ni” imzalamalarıyla ortaya konulmuştur. Bu sözleşme 1932 yılında Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ülkeleri arasında imzalanmış olup, sözleşmenin amacı bu devletlerarasında bir gümrük birliği sağlamaktır.²³³ Avrupa Birliği oluşturulması fikrini II. Dünya Savaşı’nın çıkması, savaştan sonra 60 milyon insanın ölmesi gibi unsurlar güçlendirmiştir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa, ABD’nin yardımlarıyla ayakta kalabilmiştir. Dönemin

²³⁰ Levent Kıvrıl, *Avrupa Birliği Nereye Koşuyor? Avrupanın Geleceğine Siyaset Teorisiyle Bakmak*, Derin Yayınları, İstanbul, 2011, s. 3.

²³¹ Aykut Çelebi, *Halkların Siyasal Birliği*, Metis Yayın, İstanbul, 2002, s. 46.

²³² Haydar Çakmak, *Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri*, Platin Yayınları, 2005. s. 17.

²³³ İlhan Tekeli - Selim İlkin, *Türkiye ve Avrupa Topluluğu I. Ulus devletini Aşma Çabasındaki Avrupa’ya Türkiye’nin Yaklaşımı*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 39.

İngiltere Başbakanı Winston Churchill 1945 yılında bir konuşmasında “*bir çeşit Avrupa Birleşik Devletleri*” kurmalıyız demiştir. SSCB’nin sisteminin komünizm olması ve Doğu Avrupa’yı büyük oranda etkilemiş olması Avrupa içinde birlik fikrini ön plana çıkarmıştır.²³⁴

Avrupa’da bir birliktelik oluşturma adımlarından ikincisi Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’nun kurulmasıdır. “Altılar” denen Lüksemburg, Hollanda, Fransa, Almanya Cumhuriyeti, İtalya, Belçika 1951 yılında Paris’te bir araya gelerek Paris Antlaşması’nı imzalayarak AKÇT’yi kurdular.²³⁵ Ekonomik anlamda yaşanan negatif gelişmeler, ekonomik uyum gerçekleştirilemediği sürçe siyasi birlikteliğin sağlanamayacağı fikrini gündeme getirmiştir. Dolayısıyla 1958 yılında yeni bir anlaşma yapılarak AET (Avrupa Ekonomi Topluluğu kurulmuştur. AET’nin amacı, birlik içerisindeki devletler arasında ekonomik ortaklığı güçlendirmek olarak belirlenmiştir.²³⁶ 1957 yılında da EURATOM, nükleer silahların barışçıl amaçlarla kullanılmasını amaç edinen kurum olarak kurulmuştur. Bu üç kurumun (AKÇT, AET, EURATOM) yasaları ayrı, siyasi amaçları ortak belirlenmiştir. Fakat bu toplulukların egemenlik hakları ulus üstü bir kuruma devredilmiştir. AT (AB), bu konuda dünyada benzersiz bir birliktir.²³⁷

1957’de kurulan AT, 1973 yılında bir genişleme süreci yaşayarak birliğe Danimarka dâhil olmuştur. İngiltere ve İrlanda daha sonra dâhil olmuşlardır. Yunanistan 1981 yılındaki ikinci genişleme döneminde üye olmuştur. Üçüncü genişleme döneminde ise topluluğa Portekiz ve İspanya ülkeleri dâhil edilmiştir. 1995 dördüncü genişleme yılıdır. Bu yılda Finlandiya, İsveç ve Avusturya topluluğa dâhil olunca üye sayısı 15’e yükselmiştir. 2004 yılında 10 ülkenin²³⁸ katılımıyla birliğin üye sayısı 25 olmuştur. Romanya ve Bulgaristan ise 2007 yılında birliğe dâhil olan ülkelerdir. Türkiye ve İzlanda’nın katılım müzakereleri devam etmekte, dolayısıyla genişleme süreci sürmektedir. Genişleme süreçlerinin uzaması AB

²³⁴ Ali Bulaç, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Eylül Yayınları, İstanbul, 2001, s. 17.

²³⁵ Enis Coşkun, *Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 46-47.

²³⁶ Ali Bulaç, a.g.e., s. 19.

²³⁷ Ramazan Kılıç, *Türkiye AB İlişkileri ve Gümrük Birliği*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2002, s. 39.

²³⁸ GKRY, Slovakya, Polonya, Malta, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Macaristan, Slovenya, Litvanya. Haydar Çakmak (2005), s. 20.

Müktesebatının tüm üye ülkeler tarafından yerine getirilmesinin istenmesidir.²³⁹ Avrupa Birliği bir devlet gibi yapılanmıştır. Yapılar parlamenter sistemle yönetilen bir devlete benzer. Fakat Avrupa Birliği içindeki “Konsey, Komisyon, Parlamento, Adalet Divanı, Sayıştay, Bölgeler Komitesi, Ekonomik ve Sosyal Komite” gibi organlar göz önüne alındığında birliğin ulus üstü bir yönü olduğu görülür.²⁴⁰

3.1.2. Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Başlamasında Etkili olan Faktörler

Kıbrıs meselesinin ortaya çıkmasına ve uluslararası bir boyut kazanmasına paralel olarak Avrupa kıtasında AKÇT’nin kurulması, Soğuk Savaş döneminde ve tarihsel olarak da yüzünü batıya dönmüş Türkiye’nin dikkatini çekti. Avrupa’da bir birliktelik kurulması Türk dış politikasında yeni bir aşamanın oluşmasına neden oldu. Özellikle Batı ile uyumu ilke edinmiş Demokrat Parti liderleri Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu, Avrupa ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve bu konuda kararlı görünmüşlerdir. Fakat devamlılık arz eden bir dış politika belirlemekte eksik kalmışlardır.²⁴¹ Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin başlamasını etkileyen üç grup faktörden bahsedebiliriz; tarihi ve ideolojik, ekonomik ve politik faktörler.²⁴²

Osmanlı Döneminin kuruluş yıllarında bile Türkler yüzünü Doğu yerine hep Batıya çevirmiştir. Son iki yüzyıldır modernleşme kelimesinin anlamı “batılılaşma” olarak algılanmaya başlamıştır. Türkiye her zaman Avrupa tarafından oluşturulmuş platformlara katılmak istemiş ve Avrupa içindeki devletlerle iletişim kurmak yönünde çaba göstermiştir. AET’ye girmek istemesini tarihi ve ideolojik yönden etkileyen faktör budur. Ekonomik faktörü ele alırsak; Demokrat Parti’nin liberal politikalarına rağmen 1950 yılının yarısında ülke ekonomisi daha kötüye gitmeye başlamıştı. Üstelik bu kötü gidişat ABD yardımlarına rağmen devam ediyordu. Dolayısıyla Demokrat Parti yönetimi finansal bir kurtuluş, ekonomik bir çıkış

²³⁹ Andreas Haufler, “Regional İntegration and the Development of Tax Systems in the European Union” *Sajal Lahiri, Regionalism and Globalization- Theory and Practice*, Published by Routledge, London and New York, 2002, s. 270.

²⁴⁰ Ali Bulaç, a.g.e., s. 27.

²⁴¹ Metin Aydoğan, *Avrupa Birliği’nin Neresindeyiz?*, Umay Yayınları, İzmir, 2004, s.167.

²⁴² Harun Arıkan, *Turkey and the EU: An Awkward Candidate for EU Membership?*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2003, ss. 53-54.

arıyordu. Avrupa Ekonomik Topluluğu bu durum için ilaç gibi görülmüştü.²⁴³ Demokrat Parti lideri Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Türkiye'yi Avrupa uyum sağlaması yönünde çaba göstermişlerdir. Türkiye Başbakanı Adnan Menderes sürekli olarak Avrupa'daki gelişmeleri, oradaki diplomatlar aracılığıyla takip etmiştir. Zorlu ise NATO'da bir Türkiye temsilcisi olarak yıllarca hizmet vermiştir. AET'ye olası üyelik Demokrat Parti içerisinde bir başarı olarak görülse de bu durumdan hoşnut olmayan bireyler de mevcuttu. Adnan Menderes ve Zorlu her ne kadar dünyayı ve Avrupa'yı sürekli takip etseler de etkin ve yapıcı bir politika öne süremediler. Ancak Yunanistan'ın 1959 yılında AET'ye üyelik başvurusunda bulunması parti içindeki karşı sesleri bir nebze susturmuştu. İki ülke arasında Soğuk Savaş sebebiyle sular durulmuş gözüktü de, Londra ve Zürih Antlaşmaları yapılmış olsa da henüz bir takım aşılmamış sorunlar mevcuttu. Her iki ülke de benzer dış politikalar izliyordu. Avrupa'ya entegre olma, ekonomik gücü elde etmek gibi hedefler her iki ülkenin amacıydı. Türkiye, Yunanistan'ın başvurusuna tepki verdi. Çünkü öncesinde Yunanistan ve Türkiye Başbakanları ortak bir bildiri yayınlayarak Avrupa Ortak Pazarı'nda birlikte hareket edeceklerini bildirmişlerdi. Yunanistan'ın tek taraflı hareketi olumsuz karşılandı. Ayrıca Yunanistan ve Türkiye Avrupa pazarına benzer ürünler ihraç ediyordu. Yunanistan'ın birliğe dâhil olması Türkiye'nin ekonomisini etkileyebilirdi. Yunanistan'ın AET'ye dâhil olmasıyla ekonomik ve politik durumu güçlenebilir, Türkiye de Yunanistan'ın gerisinde kalabilirdi. Bu durum da Kıbrıs meselesinde sorunlar yaratabilirdi. Sonuç olarak, Türkiye'nin AET'ye başvurmasına neden olabilecek bazı faktörler vardı. Dolayısıyla, Türk siyasetçilerin ana motivasyonu AET'ye başvurmak ve siyasi faydalar beklemek haline geldi.²⁴⁴

3.1.3. Ankara Anlaşması

Yunanistan'ın başvurusundan sonra ve diğer faktörler sonucunda Türkiye, AET'ye başvurma konusunda harekete geçti. Dışişleri Bakanı Zorlu, Türkiye'nin Yunanistan'dan geriye düşmemesi için birliğe başvurması görüşündeydi. Fakat bakanlık personelinden kimse AET işleyişini bilmiyordu ve protokollerden

²⁴³ Çağrı Erhan - Tuğrul Arat, "AET'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, c. 1, 6. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 813.

²⁴⁴ Harun Arıkan, a.g.e., ss. 53-54.

habersizdi. 1959 yılında başvuru yapıldı. 11 Eylül 1959’da AET, Türkiye’nin başvurusunu kabul ettiğini açıkladı. AET, Türkiye’nin başvurusundan memnun olmuştur. Çünkü Yunanistan’dan sonra Batı Bloğuna ait bir ülke de topluluğa başvuruyordu. Ayrıca her iki ülke de NATO ve Avrupa Konseyi’ne üye ülkelerdi.²⁴⁵

AET ve Türkiye arasında bir ortaklık anlaşması için görüşmeler dört yıl, 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması’nın²⁴⁶ imzalanmasına kadar sürdü. Sürecin uzamasında AET içindeki bazı değişiklikler ve Türkiye’de 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra meydana gelen idam cezaları etkili oldu. Üstelik Türkiye tarafının AET prosedürleri ile ilgili teknik bilgilerinin de eksik olması süreci uzatan bir diğer unsur olmuştu. Türk diplomatlar topluluğa girme konusunda son derece hevesli ve kararlı idiler. Fakat bu uyum süreci için yeterli değildi. AET temsilcileri bu süre zarfında Türkiye ve Yunanistan’ın durumunu gözleme fırsatını da elde ettiler. Yunanistan daha sistematik ve stratejik yaklaşıma sahipti.²⁴⁷ Ankara Anlaşması sürecindeki görüşmeler, Türkiye’nin Kıbrıs meselesinde olduğu gibi belirlenmiş bir yol haritasının olmadığı görüldü. Türkiye tarafında ‘batılılaşma’ sadece bir hedef olarak belirlenmişti. Ancak bu hedef için herhangi tatmin edici bir çalışma ortaya koyulmamıştı. Dahası Yunanistan tarafı AET kriterlerine daha uygun bulundu. Türkiye’nin ekonomideki zayıflığı ve kriterlerdeki eksikliği AET’ye uygun olmadığını göstermişti. Bu durum altında Ortaklık Anlaşması imzalanması Türkiye – AET ilişkilerinde yeni bir kapı araladı. Anlaşma Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Hollanda, Federal Almanya, Belçika, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve AET Konsey Başkanı tarafından 1 Aralık 1964’te Ankara’da imzalandı.²⁴⁸

Ankara Anlaşması, Roma Anlaşması’nın 238.maddesine²⁴⁹ uyumlu şekilde imzalanmış bir ortaklık anlaşmasıdır. Fakat bu ortaklık anlaşması farklı algılanmalıdır. Örneğin önceki koloni devletlerle yapılan, 238.maddeye uygun, yani AET’nin diğer devlet ya da kurumlarla imzaladığı bir ortaklık anlaşması türünde

²⁴⁵ Çağrı Erhan – Tuğrul Arat, a.g.e., ss. 821-822.

²⁴⁶ “Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması) – 12 Eylül 1963”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-_ankara-anlasmasi_-12-eylul-1963-.tr.mfa, (17.08.2019).

²⁴⁷ Çağrı Erhan – Tuğrul Arat, a.g.e., s. 822.

²⁴⁸ İlhan Tekeli – Selim İlkin, a.g.e., s. 136.

²⁴⁹ “Roma Anlaşması”, <http://www.urunlu.com/108-roma-anlasmasi>, (21.08.2019).

değerlendirilmemelidir. Bu tür devletlerin AET'ye katılması söz konusu değildir. Fakat Türkiye ile imzalanan anlaşmada birliğe dâhil olma durumu söz konusudur. Ankara Anlaşması ve Yunanistan ile imzalanan Atina Anlaşması arasında da farklar bulunmaktadır. Atina Anlaşması'nda kesinkes kararlar ve maddeler varken, Ankara Anlaşması daha belirsizdir. Atina Anlaşması'nda ortaklık sürecinden sonra kabul edilme hemen gerçekleşmesine rağmen, Ankara Anlaşması'nda ortaklı üç basamakta değerlendirilecek olup, son aşamada da Birlik, bir sonuç değerlendirmesinde bulunacaktır. Kabul edilme bu sürecin neticesinde öngörülmüştür.²⁵⁰

Avrupa ile bir uyum sembolü olarak görülen Ankara Anlaşması'nın imzalanması Türkiye'de olumlu karşılanmıştır. Fakat anlaşmanın imzalanmış olması, kısa sürede birliğe dâhil olmak anlamına gelmiyordu. Anlaşmanın imzalanması toplumun genelinde bahar havası estirse de bazı bürokratlar durumun realitesinin farkındaydı. Türkiye'deki bazı siyasilere haricinde anlaşmanın imzalanması olumlu karşılandı. Çünkü Türkiye'de henüz politika eleştirisi yaygın değildi. Ne İnönü'nün ne de Menderes'in politikaları yeterince eleştiri almamıştı. Türkiye'nin anlaşmayı imzalamaktan anladığı ve elde ettiğini sandığı tek şey Yunanistan ile aynı seviyede olmak veya ondan ileri konumda yer almaktı. Bu perspektifteki anlayış, strateji ve politika eksikliği, Türkiye ve AET arasındaki gelecek problemlerin ana kaynağı olacaktı. Türkiye - Avrupa ile ilişkilerinde Ankara Anlaşması bir kilometre taşıydı.²⁵¹

3.1.4. Katma Protokol (1970)²⁵²

Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelere nazaran, Türkiye – AET arasındaki gelişmeler Ankara Anlaşması'ndan sonra oldukça durağan bir süreç izledi. Ankara Anlaşması Eylül ayında imza altına alınmıştı, ancak yürürlüğe girmesi onay süreci sebebiyle 1964 yılını bulmuştu. Bu sürecin uzamasında şüphesiz Türkiye'nin AET üyeliğini tam olarak kavrayamaması ve ne yapması gerektiğini anlayamaması da etkili olmuştu. Türkiye'de hala gelecekteki uyum sürecinin muhteviyatından habersiz politikacı ve bürokratlar vardı. Ayrıca dış politikada devam eden Kıbrıs meselesi, ABD ile ilişkiler, Johnson mektubu gibi gelişmeler yaşanmıştı. Özellikle Johnson mektubu, Türkiye'yi Batı Bloğunun bir parçası olup olmaması yönünde şüphey-

²⁵⁰ Harun Arıkan, a.g.e., s. 57.

²⁵¹ Melek Fırat, (2002), a.g.e., s. 719.

²⁵² “Katma Protokol”, https://www.ab.gov.tr/files/ardb/katma_protokol.pdf, (21.08.2019).

düşürmüştü. Dolayısıyla AET üyeliği çekiciliğini bir süre yitirmiş gözükmekteydi.²⁵³ Ayrıca iç politikada da AET'ye karşı olumlu görüşler azalmıştı. Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş ve Türkiye İşçi Partisi AET üyeliğine karşı çıkıyordu.²⁵⁴

Bu gelişmeler ışığında Katma Protokol görüşmeleri Mart 1969'da başladı ve Aralık 1969'da sona erdi. Türkiye'nin birçok önerisi reddedilmesine rağmen 13 Kasım 1970 tarihinde Brüksel'de Katma Protokol imza altına alındı.²⁵⁵ Bu protokol 64 maddeden oluşmakta olup, içeriğinde Türkiye ve AET'nin yerine getirmek zorunda olduğu finansal, ekonomik ve sosyal yükümlülükler bulunuyordu. 1960'lı yıllar hem Kıbrıs meselesi hem de Türkiye – AET ilişkileri açısından dönüm noktalarını barındırmaktadır. Türkiye'nin bu dönemde yeni bir dış politika oluşturma çabaları, mutlak suretle AET ile ilişkiler, ABD ve Kıbrıs meselesi denklemlerinden etkilenmiştir.²⁵⁶

3.1.5. 1974 ve Sonrasında Türkiye ve AET

Tıpkı 1960'lı yıllar gibi bu yıllarda da Kıbrıs'ta büyük gelişmeler yaşandı. Makarios'un devrilmesi ve sonucunda Türkiye'nin ENOSIS'i önlemek Kıbrıs'a müdahalesi bu gelişmelerin şüphesiz en başında olandır. ABD için NATO'nun istikrarı ve Sovyet tehdidinin önlenmesi mühimdi. Bu yüzden Makarios'un Kıbrıs ve bölgedeki Sovyet yanlısı tutumu, ABD tarafından hoş karşılanmıyordu. Bu sebeple Makarios'un devrilmesi, bölgedeki istikrarı, Türkiye ve Yunanistan ilişkilerini zedelediği sürece ABD için problem olarak görülmeyecekti. Nitekim Yunanistan'da yönetimde bulunan cunta yönetimi Makarios'a üç kez suikast düzenledi. Cunta, Makarios'un gücünden ve uluslararası pozisyonundan hoşnut değildi. Türkiye'de ise 70'lerin başında bir başka darbe gerçekleşmiş, geçici yönetim iş başındaydı. Bu yıllarda Türkiye çok yönlü dış politikasını terk etmiş, tekrar yüzünü ABD'ye dönmüştü. Ancak yeni seçilen koalisyon hükümeti ABD karşıtıydı ve Kıbrıs Harekâtı'nın emrini verecekti. 15 Temmuz 1974'te Makarios'un uzaklaştırılmasından sonra, onun yerine eski EOKA militanı Nicos Samson geçirildi. Nicos Samson belki de bu konuma getirilebilecek son kişiydi. Zira İngilizlere karşı

²⁵³ Mehmet Gönülöbol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 9.baskı, Ankara, 1996, s. 330.

²⁵⁴ Harun Arıkan, a.g.e., s. 61.

²⁵⁵ Metin Aydoğan, a.g.e., s. 176.

²⁵⁶ Melek Fırat, (2002), a.g.e., s. 719.

yaptığı kampanyalarda birçok infazın faili konumunda olması sebebiyle kötü bir şöhrete sahipti. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin de hiç sevmediği biriydi.²⁵⁷

Kıbrıs'taki bu gelişmelerin aksine Türkiye ve AET ilişkileri bu yıllarda oldukça durağan geçiyordu. 70'li yıllar Katma Protokol ile başladı ve geçiş süreciyle devam etti. Geçiş süreci 1973 yılından itibaren problemlerle başladı. Örneğin bu yıllarda yapılan darbe yüzünden Katma Protokol maddelerinde bazı değişiklikler yapıldı. 1973 yılında Tamamlayıcı Protokol imzalanarak AET'ye yeni üyeler katıldı. Bu protokol Türkiye açısından da bazı avantajlar barındırıyordu. Fakat iç ve dış etkenler sebebiyle Türkiye ve AET ilişkileri gün geçtikçe daha kötüye gitti. Bu sebeplerin elbette en başında Türkiye'nin Kıbrıs'a bir harekât düzenlemesi ve Yunanistan'ın AET'ye katılması geldi.²⁵⁸ İlk harekât ilişkileri pek etkilememişti. Fakat yapılan ikinci harekât ilişkileri kötü yönde etkiledi. Yunanistan'da cunta yönetimi yerini demokratik seçimle gelmiş yönetime bıraktı. Yunanistan'daki bu demokrasi adımı AET tarafından hoş karşılandı. Bu sebepten dolayı Avrupa'da Yunanistan, Türkiye'nin önüne geçmiş bulunuyordu. Yunanistan ile ilişkiler en iyi seviyesine ulaşmışken, Türkiye ile kötü anlamda neredeyse dibe vurmuştu. Ayrıca Türkiye'nin yaptığı harekât sonrası Avrupa'da Türkiye karşıtı sesler yükselmeye başlamıştı. Bu yıllarda Türkiye'nin uluslararası hamleler yapması zorlaştı. Bu problemlerin gölgesinde yapılan 1976 yılındaki ortaklık görüşmelerinde Türkiye Dışişleri Bakanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin isteklerinin dikkate alınmadığı gerekçesiyle masadan kalktı. Türkiye ayrıca Katma Protokol'ün 60.maddesi sebebiyle yükümlülüklerinin bir yıl ertelenmesini talep etti. 28 Aralık 1978'de Türkiye'nin sorumlulukları bir yıl süreyle askıya alındı. 1979 yılında Türkiye yeni bir sayfa açarak başlamaya niyetlendi. Fakat 1980 darbesi yine her şeyi değiştirdi.²⁵⁹

3.1.6. AET'ye Tam üyelik Başvurusu ve Özal Dönemi

Soğuk Savaş'ın son on yılında dünya dinamiklerinin değiştiği bu zamanlarda, Türkiye ve Yunanistan'da meydana gelen gelişmeler istisna sayılamazdı. İki ülkenin durumları ve politikaları Kıbrıs meselesi ve AET ile ilişkilerden kaynaklı olarak

²⁵⁷ William Hale, a.g.e., s. 155.

²⁵⁸ Harun Arıkan, a.g.e., s. 63

²⁵⁹ Deniz Vardar, "Türkiye Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği İlişkileri", *Türk Dış Politikasının Analizi*, ed. Faruk Sönmezoglu, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2004, s. 445

etkilenmiştir. Özellikle 1980’li yılların sonlarına doğru Türkiye, AET ve Kıbrıs üçgeni görülür olmaya başladı. Kıbrıs meselesi penceresinden bakıldığında çözümsüz yıllardan söz edilebilir. AET ile ilişkiler çerçevesinde ise, Türkiye’nin AET ile yeni bir başlangıç yapma girişimleri göze çarpar.²⁶⁰ 1980 darbesi AET tarafından hoş karşılanmadı ve demokrasi ve insan haklarına yapılan bir müdahale olarak algılandı.²⁶¹ Bu sebeple 1980’li yıllar Türkiye – AET ilişkileri açısından çalkantılı yıllar olarak kayda geçti. Yunanistan’ın birliğe 1981 yılında katılması, bundan sonrasında da Türkiye ve Yunanistan arasındaki problemlerin AET/AB platformunda ele alınması denendi. Türkiye bu durumda avantajlı konumda değildi. Yunanistan, Türkiye karşısında Kıbrıs meselesi dâhil olmak üzere birçok konuda avantajlı hale gelmişti. Üstelik İspanya ve Portekiz gibi fakir ülkelerin, AET’nin bölgesel ayrılığı pek istememesinden dolayı, AET’ye dâhil olması Türkiye’nin üyelik sürecini etkilemişti. Bu çalkantılı yıllar ancak 6 Kasım 1983 yılında yapılan seçimde sivil yönetimin başa geçmesiyle son buldu.²⁶²

Türkiye’de sivil idarenin yönetime gelmesi Türkiye ve AET ilişkilerinin normalleşmesini sağlaması gerekirdi. Fakat Türkiye tarafının strateji eksikliğine ek olarak, Yunanistan tarafı Türkiye’nin her türlü eylemini AET nezdinde engellemeye çalıştı. Her fırsatta AET gündemine Türkiye ile olan problemlerini taşımaya çalıştı. Bu gibi durumlar da sürecin yavaşlamasına neden oldu.²⁶³ Bu atmosferde Başbakan Turgut Özal, tam üyelik başvurusunun yapılmasının zamanının geldiğini belirtti. Fakat bu uygun bir zaman değildi. Çünkü Yunanistan’ın, Portekiz ve İspanya’nın AET’ye katılması diğer üye devletlere, AET’ye bazı sorumluluklar ve ek külfetler yüklemişti. Dolayısıyla üye devletler, AET’nin on yıl boyunca yeni bir genişleme sürecine girmeyeceği konusunda karara varmışlardı. İşçilerin serbest dolaşımı gibi faktörler henüz çözüme kavuşmuş değildi. Bu problemlerin ışığında yine de, Türkiye

²⁶⁰ Melek Fırat, “1980- 1990 Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, Cilt 2, İletişim Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2002, s. 106.

²⁶¹ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul, 1996, s. 392.

²⁶² Çağrı Erhan - Tuğrul Arat, “AET ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, Cilt 2, , İletişim Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2002, s. 83.

²⁶³ Mehmet Ali Birand, *Türkiye’nin Büyük Avrupa Kavgası 1959-2004*, Dogan Kitapçılık, İstanbul, 2005, s. 323.

tarafında yoğun bir çalışma yapılarak, 14 Nisan 1987 yılında Devlet Bakanı Ali Bozer tarafından Konsey'e başvuru mektubu iletildi.²⁶⁴

Türkiye tarafının bu başvuruyu yapmasının birçok nedeni vardı. Öncelikle ilişkilerin normalleşmesi, tazelenmesi gerektiğine inanılıyordu. Ayrıca Türkiye'nin ekonomik uyum sürecini tamamlaması gerekiyordu. Bunların ötesinde Yunanistan faktörünün yanı sıra yeni üye olan üç ülke NATO üyesiydi. Türkiye'de halk ve partiler başvuru için umutluydu.²⁶⁵ Ancak AET'nin cevabı olumsuzdu ve "hayal kırıklığı" olarak nitelendirildi. Üye devletlerin Türkiye'nin başvurusu konusunda çeşitli fikirleri mevcuttu. Yunanistan, Lüksemburg, Federal Almanya gibi devletler başvuruya karşı çıktılar. Özellikle Yunanistan, Türkiye'nin başvurusunu, Türkiye'ye bir baskı yapma fırsatı olarak görüyordu. Her görüşmede Yunanistan, Türkiye'nin üyelik süreci adımlarına Kıbrıs meselesini ekleme derdindeydi. Örneğin 1988 yılında yapılacak olan Ortaklık Konseyi toplantısı, Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini gündeme taşıma çabaları nedeniyle gerçekleştirilemedi.²⁶⁶

1989 yılına kadar Komisyon, Türkiye'ye üyelik başvurusu konusundaki tavsiyesini ilan edebildi. Bu süreçte Türkiye, olumsuz bir sonuç çıkmaması adına çabalarını son ana kadar sürdürdü. Fakat Yunanistan, bu süreçte ısrarla Kıbrıs meselesinin AET platformuna taşınmasını istedi. Kıbrıs meselesinin Türkiye – AET ilişkileri üzerindeki etkisi Yunanistan tarafından gün geçtikçe arttırılmaya çalışıldı. Federal Almanya da Yunanistan'a paralel olarak bu istekte bulundu. Buna ek olarak 1987 yılında GKRY Gümrük Birliği'ne dâhil oldu. Türkiye'nin üyelik konusunda aşırı istekli görünmesi, AET nezdinde, Kıbrıs meselesi bağlamında tavizler verebileceği izlenimini verdi.²⁶⁷ Mayıs 1988'de Birlik, 1992 yılına kadar yeni üye dahlinin olmayacağını açıkladı. Dolayısıyla Türkiye'nin olası bir üyeliğinin 1992 yılından sonra olacağı kesinleşti. Komisyon Türkiye'ye, başvurunun Türkiye'nin

²⁶⁴ Harun Arıkan, a.g.e., s. 65.

²⁶⁵ Mehmet Ali Birand, a.g.e., s. 325.

²⁶⁶ Mehmet Ali Birand, a.g.e., s. 347.

²⁶⁷ Melek Fırat, "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları", *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, ed. Gencer Özcan - Şule Kut, Boyut, İstanbul, 1998, s. 261.

uyumluluk süreci çerçevesinde dondurulması tavsiyesinde bulundu.²⁶⁸ AET Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve politik durumlar sebebiyle üyelik görüşmelerini bilinmeyen bir tarihe erteledi. Fakat bu durumun en önemli sonucu, Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin AET'ye üyeliğinin önünde bir problem olması oldu. Yunanistan bu durumdan da faydalanarak Kıbrıs meselesi çerçevesindeki yeni stratejisinde Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin ağırlığının pek fazla olmadığı AET'yi kullanmaya başladı.²⁶⁹

3.1.7. Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye – AB İlişkileri

Soğuk Savaş sonrası Türkiye, Avrupa Birliği ve Kıbrıs üçgeni çerçevesinde yeni bir dönem olarak görülebilir. Bu dönem itibariyle bölge ülkeleri yeni perspektifler geliştirdiler. Özellikle Türkiye dış politika ekseninde Soğuk Savaş sonrası dönemde en çok etkilenen ülkelerden biriydi. Sovyet Rusya'nın çökmesiyle Batı Bloğunun bir üyesi Türkiye NATO bünyesindeki önemini biraz yitirmiş gözüküyordu. Bu anlamda Türkiye durumdan negatif olarak etkilenmiştir değerlendirmesi yanlış olmaz. Avrupa Birliği için ise yeni bir dönem başlıyordu. Maastricht Antlaşması²⁷⁰ ile birliğin adalet, dış politika, iç işler, ortak güvenlik ve ekonomik birlikteliğin çerçevesi çizildi. Bu büyük düzenleme ile birliğin daha etkin roller üstlenmesi planlanmıştı. Bu bağlamda Kıbrıs meselesi birliğin gücünü ve politik etkinliğini gösterebileceği bir mecra olarak düşünüldü. 1990 yılına kadar BM'nin de dâhil olduğu çözümsüz bir süreç vardı. Daha sonrasında ise AB, GKRY'yi "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında Birliğe dâhil edilme sürecini başlatarak, dolaylı yoldan Kıbrıs meselesine yeni bir aktör olarak katılmıştı. "Kıbrıs Cumhuriyeti" yani GKRY, AB'ye göre Kıbrıs Adası'nın tamamını temsil ediyordu. Bu durum AB ile birlikte Yunanistan'ın ve GKRY'nin Kıbrıs meselesi üzerinde strateji değiştirdiğini açıkça gösteriyordu. Bu durum Türkiye'nin üyelik sürecini daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur.²⁷¹

²⁶⁸ "Türkiye'nin Topluluğa Katılım Talebiyle İlgili Olarak Komisyon Tarafından Verilen Görüş (20 Aralık 1989)", http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-topluluga-katilim-talebiyle-ilgili-olarak-komisyon-tarafindan-verilen-gorus-_20-aralik-1989_.tr.mfa, (25.08.2019).

²⁶⁹ Deniz Vardar, a.g.e., s. 449.

²⁷⁰ "Maastricht Antlaşması (Maastricht Treaty)",

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anla%C5%9Fmasi.pdf, (25.08.2019).

²⁷¹ William Hale, a.g.e., s. 252.

3.1.7.1.Gümrük Birliği

1993-1995 yılları arasında malların serbest dolaşımı, işlenmiş tarım ürünlerinin düzenlenmesi, genel gümrük tarifeleri, Türk işçilerin serbest dolaşımı, mali işbirliği gibi konular görüşüldü. Ayrıca Türkiye için yükümlülüklerini gerçekleştireceği bir tarih düzenlemesi yapıldı. Her ne kadar bu görüşmeler ilişkilerin normalleştirildiği izlenimini verse de, Yunanistan'ın vetolarını, Kıbrıs meselesi üzerindeki tartışmaları, demokrasi ve insan hakları konularındaki yetersizlikleri bertaraf edemedi. Örneğin 1994 yılında Gümrük Birliği Yönetim Kurulu, Türkiye'nin mevcut Gümrük Birliği'ne dâhil edilmeyeceğini, Türkiye için ayrı bir formül düşünülebileceğini belirtiyordu. Bu bile Türkiye'ye AB nezdinde farklı bir tutum oluştuğunu gösteriyordu.²⁷² En mühimi ise GKRY'nin tam üyelik başvurusu kabul edildi. Bu da Türkiye'nin AB yolculuğunda Kıbrıs meselesinin çetin bir sorun olacağı anlamını taşıyordu.²⁷³

Bu sorunları aşmak üzere demokratikleşme alanında bir takım yasal değişiklikler yapıldı. Özellikle GKRY'nin AB'ye tam üyelik başvurusunun kabulü Türkiye'nin iç ve dış politikasını etkilemişti. Bu gelişmelerin ardından Türkiye Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın, Fransa Dışişleri Bakanı'na mektup gönderdi. 3 Şubat 1995 yılında gönderilen mektupta, “Eğer AB, GKRY'ye tam üyelik konusunda bir tarih verirse, Türkiye ve KKTC'nin bütünleşmesinin kaçınılmaz olduğunun” altı çizildi. Türkiye'nin bu tutumu 6 Mart 1995'te yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında da devam ettirildi. Nitekim Gümrük Birliği kararı²⁷⁴ da bu tarihte alındı.²⁷⁵ Alınan karar Ocak 1996'dan itibaren Türkiye ve AB arasında oluşturulacak Gümrük Birliğini ifade ediyordu. Ayrıca kararda Ekim 1995'te de Ortaklık konseyi tarafından Türkiye hakkında verilecek nihai karara işaret ediyordu. Öte yandan Avrupa Parlamentosu da Kürt meselesi, insan hakları gibi maddeler konusunda

²⁷² Sanem Baykal - Tuğrul Arat, “AB'yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, C. 2, İletişim Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2002, s. 335.

²⁷³ Mehmet Ali Birand, a.g.e., s. 371.

²⁷⁴ “1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (Gümrük Birliği Kararı), <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa>, (26.08.2019).

²⁷⁵ Mehmet Ali Birand, a.g.e., s. 371.

tavsiye vererek Gümrük Birliği kararına rıza gösterdi. Ancak Türkiye Avrupa Parlamentosu'nun bu notlarını ihmal etmişti.²⁷⁶

Gümrük Birliği kararı Türkiye'ye has bir karardı. Diğer üye devletlerle olan anlaşmalara paralel olarak daha fazla sorumluluk ve uyum süreci barındırıyordu. Türkiye için ise, AB yolculuğunda büyük bir adımdı. Türkiye'nin Ek Protokol'deki bazı sorumlulukları yerine getirememesinden dolayı Gümrük Birliği uygulaması biraz gecikmeli olarak devreye girdi. Gümrük Birliği, Türkiye – AB ilişkilerinde bir kilometre taşı olarak görülmelidir. Zira Gümrük Birliği sürecindeki müzakere adımları bugünkü Türkiye – AB ilişkilerinin bir fotoğrafı niteliğindedir.²⁷⁷ Gümrük Birliği görüşmelerindeki en önemli nokta Kıbrıs meselesinin bu süreçte Türkiye – AB ilişkilerinin sürekli bir sorunu hale gelmesi olmuştur. GKRY'nin tam üyelik sürecinin başlaması ve Türkiye'nin Gümrük Birliğine dâhil olması kararı aynı gün alınmıştır. Türkiye defalarca Kıbrıs meselesinin AB ilişkileri ile bir bağlantısının olmadığını ifade etse de, Yunanistan veto hakkını kullanarak Türkiye'nin Gümrük Birliğine dâhil olmasını engellemek istemiştir. Daha doğrusu GKRY'nin tam üyelik sürecine başlaması doğrultusunda veto gücünü kullanmıştır.²⁷⁸ Türkiye'nin Gümrük Birliğine dâhil olması ve GKRY'nin tam üyelik sürecine başlatılması, Türkiye kamuoyunda “*Gümrük Birliği için bir imtiyaz mı verildi?*” sorusunu akıllara getirdi. Bu soruyu bertaraf etmek üzere Türkiye ve KKTC arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmada “*Kıbrıs'ın AB üyeliği, adadaki sorunların çözümü gerçekleşikten sonra mümkün olabilir.*” kararı alındı.²⁷⁹ Ayrıca Gümrük Birliği kararına göre Türkiye 5 yıl içinde tercihli ticaret anlaşmalarına imza atması gerekiyordu. GKRY'nin tam üyelik sürecine kabul edilmesi, Türkiye'nin de GKRY ile anlaşma yapması anlamına

²⁷⁶ Mehmet Ali Birand, a.g.e., s. 338.

²⁷⁷ Meral Tecer, *Avrupa Birliği ve Türkiye Sorular-Yanıtlar*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 182.

²⁷⁸ Christopher Brewin, “Turkey, Greece and the European Union”, *Cyprus: The Need for New Perspectives*, ed. Clement H. Dodd, Eothen Press, Huntingdon, 1999, s. 154.

²⁷⁹ Semin Suvarierol, “The Cyprus Obstacle on Turkey's Road to Membership in the European Union”, *Turkey and the European Union: Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics*, ed. Ali Çarkoğlu - Barry Rubin, Frank Cass, London, 2003, s. 60.

geliyordu. Bu durumu bertaraf etmek için Türkiye, kararın 16.maddesine ön koşul koydurdu.²⁸⁰

3.1.7.2.Lüksemburg Zirvesi

Türkiye'nin Gümrük Birliği sorumluluklarını yerine getirmiş olması bir özgüven kaynağı olmuştu. Türkiye kamuoyunda tam üyelik sürenin de üstesinden gelinebileceği algısı oluşmuştu. Türkiye'deki politikacılar da Gümrük Briliğinin son hedef olmadığını, asıl amaçlarının tam üyelik olduğunu belirtiyorlardı. Fakat AB'nin Türkiye için farklı düşünceleri vardı. Esasında AB, Türkiye'ye Gümrük Birliğinden fazlasını verme niyetinde değildi. 1997'ye kadar da Türkiye'ye karşı ikircikli bir politika benimsedi. Daha açık olmak gerekirse, AB küçük imtiyazlar vererek Türkiye'yi idare etmek istedi. AB hâlihazırda genişlemelerinden kaynaklanan ekonomik ve politik olgunlaşmasını tamamlamamıştı. AB'nin bu yıllardaki hedefi Amsterdam Anlaşması'yla çerçevesi oluşturulmuş Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasını geliştirmektir. Türkiye'nin tam üyelik konusu AB gündeminde son sıralardaydı.²⁸¹

Bu durumun çeşitli sebepleri olmakla birlikte, Yunanistan'ın her fırsatta süreci engellemeye çalışması en göze çarpanıydı. Kıbrıs faktörü süreçte belirgin hale gelmeye başlamıştı. Ayrıca Avrupa Parlamentosunun insan hakları ve demokrasi konularının üzerine düşmesi Türkiye'yi AB'nin genişleme dalgasının dışında bırakmasında büyük rol oynadı. 1997 yılındaki "Agenda 2000" adlı Komisyon raporunda bu durum belirtilmişti. Türkiye'nin uyum sürecinin olumlu olduğu belirtilse de, AB'nin mevcut genişleme sürecine kabul edilmediği görülmüştür.²⁸² Türkiye hayal kırıklığına uğradı. Çünkü henüz demokrasiyle buluşmuş eski Sovyet ülkelerinin süreçte değerlendirmeye alınmasının yanında, Türkiye'nin yıllarca demokrasi ve liberal ekonomi üzerine kaydettiği aşamalar yok sayılmıştı. Bu süreçte kimlik karşıtı görüşler ve Yunanistan vetoları büyük rol oynadı. Türkiye, raporun

²⁸⁰ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri", Düünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, ed. Ali Ahmetbeyoğlu - Erhan Afyoncu, TATAV, İstanbul, 2001, s. 243.

²⁸¹ Özlem Terzi, "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Ekonomik Gündemden Siyasi Gündeme", *Türk Dış Politikasının Analizi*, ed. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2004, s. 454.

²⁸² "Agenda 2000", https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf, (26.08.2019).

açıklanmasından sonra Lüksemburg Zirvesi gerçekleşmeden rapora bir takım eklemelerde bulunmak için çabalarda bulundu. Fakat değişen bir şey olmadı. Lüksemburg Zirvesi 12-13 Aralık 1997’de gerçekleştirildi. Türkiye’nin insan hakları, azınlık hakları, demokrasi gibi konuların yanında Kıbrıs meselesi üzerinde çaba göstermesi gerektiği belirtildi. On eski Sovyet ülkesi ve GKRY ile tam üyelik görüşmelerinin 30 Mart 1998’de başlayacağı bildirildi. Lüksemburg Zirvesi Türkiye ve AB arasındaki olgunlaşmamış görüşmelerin, tam oturtulmamış ilişkilerin bir sonucu olmuştu. Her iki taraf da birbirini tam olarak anlayamamıştı.²⁸³

Türkiye tarafı zirvenin ardından yayınladığı bildirgede, Türkiye ve AB arasındaki politik ilişkilerin ve üyelik görüşmelerinin askıya alındığını, AB’nin tarafsız ve demokratik şekilde davranmadığı sürece yeni ilişkiler kurulmayacağı, AB’nin mantalitesinin değişmesi gerektiği ayrıca belirtildi. Türkiye raporda belirtilen maddeler üzerinde görüşmeleri reddetti. Türkiye ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran 1959-1960 Anlaşmalarına göre GKRY’nin AB üyeliğinin hukuka aykırı olduğunu bildirdi.²⁸⁴ Anlaşmalara göre Kıbrıs Cumhuriyeti, garantör devletlerin üye olmadığı hiçbir organizasyona üye olamazdı. Lüksemburg Zirvesi AB’nin Kıbrıs ile ilgili politikalarının farklı olduğunu gösterdi. GKRY’nin AB tam üyelik sürecine başlayacağını raporda belirtilmesi sonrası, Türkiye’de KKTC ile birleşebileceğini bildirdi. 20 Ocak 1997’deki bildiride, “*KKTC’ye yapılacak bir saldırının Türkiye’ye yapılmış sayılacağı, GKRY’nin AB üyeliği doğrultusunda atacağı adımların da Türkiye ve KKTC birleşmesini hızlandıracağını*” altı çizilmişti. Nitekim zirveden sonra KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve Türkiye Başbakanı birleşmenin tek seçenek olduğunu açıklamıştı. Çünkü AB üyesi olduktan sonra GKRY’nin Kıbrıs’ta bir çözüme yanaşmayacağı düşünülmüştü. Zira GKRY’nin AB üye olması, Ada’nın fiili olarak bölünmesi anlamını taşıyordu.²⁸⁵

²⁸³ Mehmet Ali Birand, a.g.e., s. 385.

²⁸⁴ “Türkiye – AB İlişkilerinin Tarihçesi”, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (28.08.2019).

²⁸⁵ Atilla Eralp, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Avrupa Birliği”, *Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, ed. Alan Makovsky - Sabri Sayarı, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2002, s. 246.

3.1.7.3.Helsinki Zirvesi

Lüksemburg Zirvesi'nden sonra Türkiye – Ab ilişkileri soğuk bir havaya bürünmüştü. Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde “aday” statüsüne getirilmesine karar verilene kadar, ilişkiler Türkiye'nin bildirisi üzerine askıya alınmış vaziyetteydi. Türkiye için Avrupa Strateji Belgesinde²⁸⁶ Türkiye'nin AB üyeliği için uygun olduğu ve diğer aday ülkelerin kriterleri bazında değerlendirilebilir kararı verildi. Ancak yine de Türkiye'ye Lüksemburg Zirvesindeki eleştiriler yöneltildi. Bu durumda Türkiye, üyeliğe uygun olmaktan çok, üyeliğe aday olarak kabul edilmişti. AB'nin tavrını değiştirmiş gözükmesi Türkiye tarafında Helsinki Zirvesine giderken beklentileri arttırmıştı. AB'nin Lüksemburg Zirvesinden sonra Türkiye lehine fikrini değiştirmesinin nedenlerinden biri Türkiye'nin NATO üyesi oluşuydu. Zira AB ekonomi ve siyasal gelişmelerin yanında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası alanlarının geliştirmek için Soğuk Savaş sonrası çok çaba sarf etmişti. Türkiye'nin AB sınırları içerisinde NATO'nun kullanılmasını veto edebileceğini açıklaması etkili olmuştu. Ayrıca Türkiye Kafkasya, Akdeniz, Orta Doğu yollarının kesiştiği konumda bulunması, AB'nin enerji koridorunun üzerinde oturması sebebiyle önemli bir aktördü.²⁸⁷

Dönem başkanı ve Finlandiya Başbakanı Paavo Lipponen Türkiye'ye, Helsinki Zirvesine gelerek görüşmelerin devam ettirilmesi ricasında bulunduğu bir mektup gönderdi. AB, Türkiye'ye diğer ülkelerle aynı şartlarda olacağı konusunda sözler verdi. Kıbrıs meselesinin üyelik şartları arasından çıkarılacağı sözü verildi. Türkiye de zirveye katılmaya razı oldu. Helsinki Zirvesi 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirildi ve Türkiye AB üyeliği için aday ülke olarak bildirildi. Fakat Zirve bildirisinde Türkiye'yi etkileyecek, Kıbrıs meselesi gibi önemli unsurlar mevcuttu. Bildirinin 9.paragrafında Kıbrıs meselesinin BM çatısı altında çözülmesinin uygun bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca GKRY'nin tam üyelik müzakerelerinin ardından, Kıbrıs'ta bir çözüm beklenmeksizin AB'ye aday olacağının altı çizilmiştir.²⁸⁸ Fakat AB sözlerini tutmadı. Helsinki Zirvesinde her ne kadar Kıbrıs meselesinin

²⁸⁶ “Türkiye İçin Avrupa Stratejisi”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-icin-avrupa-stratejisi.tr.mfa>, (28.08.2019).

²⁸⁷ Atilla Eralp, a.g.e., s. 252.

²⁸⁸ Sanem Baykal - Tuğrul Arat, a.g.e., s. 355.

Türkiye'nin adaylığı önünde engel teşkil etmediğini belirten bir karar alınsa da, burada önemli olan GKRY'nin KKTC'den bağımsız olarak AB'ye gireceğinin garantiye alınmasıdır. Türkiye bir anlamda Londra, Zürih ve Garanti Anlaşmalarından taviz vermiş, Kıbrıs'ın bir bölümünün uluslararası bir kuruluşa üye olmasına müsaade etmiştir. Kısacası dolaylı bir ENOSIS gerçekleşmiştir.²⁸⁹

3.1.8. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye Üye Olması

Kıbrıs'ın AB ile ilişkileri 1962 yılına kadar gider. Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 yılında kurulduğunda birliğe katılmak için bir başvuru yapılmıştı. Bunun sebebi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin en fazla ihracat yaptığı ülke İngiltere idi. İngiltere birliğe katılmak için bu yıllarda bir başvuru yapınca, Kıbrıslılar da ihracat pazarlarını kaybetmemek için birliğe katılım başvurusu yapmışlardı.²⁹⁰ 1990 yılında Doğu Bloku dağıldı ve AB için askeri ve ideolojik tehlike ortadan kalkmıştı. AB dünyanın geri kalanına farklı bir gözle bakabilme fırsatını elde etti. Kıbrıs ise Türkiye'nin olmadığı bir Avrupa Birleşik Devletleri'nde yer alabilirdi. Çünkü Kıbrıs'ta muhatap alınan Rum tarafı aynı zamanda AB içinde yer alan Yunanistan'ın soydaşıydı. Bu işleri kolaylaştırabilirdi. Zira Kıbrıs Asya'nın Batı kapısıydı. Avrasya'nın ortasında, ticaret yollarının merkezindeydi. Kıbrıs, AB'nin Doğu Akdeniz'de düşündüğü bir kontrol noktası olabilirdi. AB hiç beklemeden 1990 yılında BM görüşmelerini görmezden gelircesine Kıbrıs Rum Yönetimi ile temasa geçti.²⁹¹

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Avrupa Ekonomi Topluluğu ile 1972 yılında Ortaklık Anlaşması'nı imzalayarak Avrupa Birliği ile tanıştı. GKRY'nin AB yolculuğu 1987 yılında Gümrük Birliği Protokolünün imzalanmasıyla devam etti. GKRY, 4 Temmuz 1990 tarihinde AB'ye tam üyelik başvurusunda bulundu. 1993 yılında ise Avrupa Komisyonu, GKRY'nin başvurusunu olumlu değerlendirdi.²⁹² KKTC, GKRY'nin başvurusuna itiraz etti. Rauf Denktaş 12 Temmuz 1990 tarihinde

²⁸⁹ Şaban Çalış, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s. 65–68.

²⁹⁰ Kamil Sertoğlu – İlhan Öztürk, “Application of Cyprus to the European Union and the Cyprus Problem”, *Emerging Markets Finance and Trade*, 2003, c. 39, S. 6, s. 60.

²⁹¹ Erol Manisalı, *a.g.e.*, s. 79-81.

²⁹² <http://www.cna.org.cy/WebNews-tr.aspx?a=7d3c20374b0449ebaf8cbf99fccddf2d0>, (21.04.2019).

bir muhtıra yayınladı. KKTC'nin, GKRY'nin AB üyeliğine karşı olmasının sebepleri muhtıradaki şöyle sıralandı;

- 1- GKRY, Kıbrıs'ı temsil etmemektedir. İki toplum siyasal eşitliği üzerine bina edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil etmeyen bir topluluk AT'ye başvuru yapamaz.
- 2- İki tarafın da kabul ettiği bir çözüme ulaşılmadan AT'ye başvuru yapılamaz. Bölünmüş bir Kıbrıs'ın topluluk kararlarını kabul etmesine olanak yoktur.
- 3- GKRY'nin AT üyeliğine başvurusunun kabul edilmesi, Yunanistan'ın iki oy sahibi olduğu anlamına gelecektir.
- 4- 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının 185.maddesine göre; "Kıbrıs'ın tamamen veya kısmen herhangi diğer bir devletle birleşmesi veya ayrılığı güden bir bağımsızlık konu haricidir." Bu kısıtlamanın AT başvurusu haricinde, Yunanistan'la yaratılacak bir bağı bile yasakladığı göz önüne alınmalıdır.
- 5- 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının 1. Maddesi uyarınca; Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir topluluğa katılamaz.
- 6- Hem 1960 anayasası, hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmalarından biri, Garanti Antlaşmasına göre Kıbrıs'ın AT üyeliği uluslararası aykırıdır.²⁹³

Türkiye de bu başvuruya ve AB'nin bu cevabına karşı çıktı. Çünkü Zürih ve Londra Antlaşmalarına göre Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'ın dâhil olmadığı bir oluşuma giremezdi.²⁹⁴ AB, GKRY ile görüşmelerin 1995 yılında yapılacağını belirtti. Çünkü 1995 yılında Türkiye ile Gümrük Birliği Protokolü imzalanacaktı. Türkiye'nin bu protokol konusunda istekli olması, AB'nin Kıbrıs'ı bir pazarlık konusu olarak kullanmasının önünü açıyordu. AB'nin GKRY ile tam üyelik görüşmelerini yapacağını açıklamasının ardından Türkiye hukuk kurallarının ihlal edildiğini belirten raporlar, belgeler hazırlattı. Bunlar BM'ye sunuldu. Fakat uluslararası toplum Rumların tarafında oldu. BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar bile AB'ye tepki göstermişti; "*AB, Kıbrıs uyuşmazlığında bütün parametreleri*

²⁹³ Melek Fırat, 2010, *a.g.e.*, s. 454.

²⁹⁴ "Garanti Antlaşması (Zürih, 11 Şubat 1959)", http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich_11-subat-1959_tr.mfa, (21.04.2019).

değiştiriyor ve sorunun çözümünü daha da zorlaştırıyor” açıklamasını yapmıştı. Fakat bu açıklama AB’yi etkilemeye yetmedi.²⁹⁵

1994 yılı geldiğinde Yunanistan, AB ile Türkiye’nin imzalamayı planladığı Gümrük Birliği Protokolü’nü veto edeceğini açıkladı. Bu veto açıklaması elbette Türkiye’nin GKRY ve AB’nin üyelik görüşmeleri yapmasına müsaade etmesi için koz olarak kullanılmak isteniyordu. Çünkü Türkiye’nin Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla Kıbrıs üzerinde kazandığı bir hak vardı. Fakat Türkiye’deki hükümet Gümrük Birliği’ni imzalamakta istekliydi. Dönemin hükümeti sanki Türkiye Gümrük Birliği ile AB’ye tam üye olacakmış gibi kamuoyunun bilgisine sunulmuştu. Yunan vetosunun kaldırılması karşılığında AB’nin GKRY ile görüşmeler yapmasına ses çıkarılmadı. AB, GKRY ile “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak görüşmelere 24 Şubat 1995’te başlayacağını açıkladı.²⁹⁶

GKRY’nin “Kıbrıs Cumhuriyeti’ni” temsil ettiğini söyleyerek AB’ye başvurması Kıbrıs meselesinin durumunu değiştiren bir unsur olmuştur. Çünkü bu başvuruyu yapan GKRY, Kıbrıs’taki Türk varlığını siyaseten yok saymış, Kıbrıslı Türkleri azınlık olarak görmüştür.²⁹⁷ BM Genel Sekreteri Kofi Annan liderliğinde KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve Rum Lider Klerides görüşürken AB Komisyonu, “Gündem 2000” raporunda belirttiği üzere, GKRY ile tam üyelik müzakerelerinin başlaması yönünde karar aldığını açıkladı. Bu kararın ardından KKTC’nin kuruluşunun 14. Yıldönümü dolayısıyla 15 Kasım 1997’de adaya giden Başbakan Ecevit; “ AB’nin tek yanlı müzakere başlatması durumunda toplumlararası görüşmelerin tamamen kesileceği ve Türkiye ile KKTC arasında daha önceden başlamış olan kısmi bütünleşmenin tamamlanacağı” açıklamasını yapmıştır.²⁹⁸

GKRY’nin AB üyesi olamayacağını ispatlayan başka maddeler de mevcuttur. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın²⁹⁹ 170 numaralı maddesinde belirtildiği üzere

²⁹⁵ Erol Manisalı, *a.g.e.*, s. 81.

²⁹⁶ Erol Manisalı, *a.g.e.*, s. 82-83.

²⁹⁷ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri”, http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol03_Issue05_2003/280.pdf, (21.04.2019).

²⁹⁸ M. Sami Denker, “Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği’ne Üyelik Sorunu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2001, c. 6, S. 2, s. 7-8.

²⁹⁹ “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası”, http://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Syntagma_TU.pdf, (21.04.2019).

“müsaadeye en fazla mazhar ülke” Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’dir. Anayasanın 50.maddesinde ise Türk başkan yardımcısına, Türkiye’nin üye olmadığı bir kuruluşa üye olunurken veto hakkı verilmektedir. GKRY tüm bu sayılan maddeleri, hukuku çiğneyerek üyelik başvurusu kararını vermiştir.³⁰⁰ GKRY Cumhurbaşkanı Klerides AB’ye başvurmalarının ekonomik değil siyasi olduğunu belirtmiştir. Çünkü Klerides’e göre Güney Kıbrıs AB’ye girerse Garanti Antlaşmaları geçersiz kılınacaktır.³⁰¹

1997 yılında Lüksemburg zirvesinde AB, Türkiye’nin AB dışında kalacağını ve GKRY’nin AB’ye tam üye olacağını açıkladı. Bu durum Türkiye ve KKTC’nin birleşmesini hızlandıracak bir hamleydi. Yurtiçinde Türkiye ve KKTC’nin bütünleşmesi yönünde toplantılar yapılmaya başlandı. Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında da bu konuya değinildi. Tüm bunlar sürerken AB, bu duruma kendisinin yol açtığını anladı. Türkiye’yi tam üye yapmayacağını açıklarken, GKRY’yi tam üye yapacağını bildirmesi ile Türkiye’ye başka bir seçenek bırakmıyordu. AB, bu kararını 1999 yılında Helsinki zirvesinde değiştirdi.³⁰²

1999 yılındaki Helsinki zirvesinde Türkiye, aday ülkelerden sayılıyordu. Ayrıca adaylığı herhangi bir özel koşula bağlanmıyordu. Sonuç bildirgesinin 4, 9 ve 12.maddeleri Türkiye’yi ilgilendiriyordu. Özellikle 4.madde tüm adaylara ilişkin olsa da Kıbrıs’ın çözüme ulaştırılması yönünde bir adres gösteriyordu. 9.madde ise Kıbrıs’a ayrılmıştı. Bu paragrafların dikkatlice hazırlanmış olduğu açıktı. Paragraflarda hem Kıbrıs meselesinin Türkiye’nin AB üyeliği için ön koşul olmadığı yazıyor, hem de üstü kapalı olarak Türkiye’nin üyeliğinin Kıbrıs ve Ege Adaları sorunundan etkilenebileceğinden bahsediyordu.³⁰³ 30 Mart 1998 tarihinde AB ve GKRY arasında tam üyelik görüşmeleri başlatılmıştır. Kıbrıs’ın birleşerek AB’ye alınması defalarca gündeme gelmiş, GKRY’nin tek taraflı olarak AB’ye girmesinin yeni sorunlara sebep olacağından birçok kez bahsedilmiştir. Fakat 24 Nisan 2004 tarihinde yapılan referandumda, BM’nin hazırladığı Annan Planı yeterli desteği elde

³⁰⁰ M. Sami Denker, *a.g.m.*, s. 10.

³⁰¹ Emine Hatip, “Avrupa Birliği Karar Alma Mekanizmalarında Kıbrıs Sorunu ve Sürecin Sonu Annan Belgesi (1990-2004)”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KUSAD)*, 2018, c. 1, S. 1, s. 79.

³⁰² Erol Manisalı, *a.g.e.*, s. 86-87.

³⁰³ Melek M. Fırat, 2004, *a.g.e.*, s. 53-55.

edemedi. Türk tarafının çoğunlukla “evet” dediği referanduma Rumlar, büyük bir çoğunlukla “hayır” cevabı verdi. Buna rağmen GKRY, Kıbrıs’ın bir bölümü olarak AB’ye 1 Mayıs 2004 tarihinde tam üye oldu.³⁰⁴

3.1.9. GKRY ile KKTC Arasındaki Müzakerelerde Son Durum ve Gelişmeler

AB’nin 26 Nisan 2004 tarihinde belirlediği Kıbrıs Türk Tarafı ile ilgili politikası da şu şekildedir; “Kıbrıs Türk toplumu Avrupa Birliği’nin içinde bir gelecek arzu ettiğini açıkça göstermiştir. Konsey, Kıbrıs Türk toplumunun izole edilmesine bir son vermeye ve Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik kalkınmasını teşvik ederek Kıbrıs’ın yeniden birleşmesini kolaylaştırmaya kararlıdır. Konsey bu amaçla Komisyon’u adanın ekonomik uyumunu ve iki toplum ve AB arasındaki teması iyileştirmeye özel vurgu yaparak kapsamlı öneriler getirmeye çağırıştır.”³⁰⁵

Kıbrıs müzakerelerinde Türk ve Rum tarafı liderleri federal birliktelik doğrultusunda, iki tarafta eş zamanlı referandum kararı açıklayacaklarını bildirseler de, süreç içerisinde yolunda gitmeyen kısımlar mevcuttur. Örneğin 20 Temmuz Türkler için kurtuluş bayramı, Rumlar için milli felaket günü olarak anılmaktadır. 28 Ocak 2016 tarihinde, GKRY adına seçilmiş Avrupa Parlamentosu vekili Eleni Theocharous Atina’daki bir konuşmasında “*ENOSIS için kendini yakabileceğini*” söylemiştir. Eurobarometre, AB içinde “kişisel değerlerde din unsurunun yeri” araştırmasında GKRY’nin ENOSIS arzusunun zirvede olduğunu açıklamıştır. Rum yönetimi 16 Şubat 2016’da KKTC’yi dikkate almadan 3.tur hidrokarbon arama ve değerlendirme ihalesine çıkacaklarını belirtmiştir.³⁰⁶

GKRY, Kıbrıs’ta 1974 yılında yaptığı hatayı telafi etmek istemekte, Türkiye’nin Garanti ve İttifak Antlaşmalarından kazanmış olduğu hakları ortadan kaldırmak istemektedir. Yunanistan ile birleşip (ENOSIS), Helen ulusunun

³⁰⁴ “KKTC – AB İlişkileri”, <https://abkm.gov.ct.tr/tr-tr/Kkctc-AB-%C4%B0li%C5%9Fkileri/Tarih%C3%A7e,> (22.04.2019).

³⁰⁵ “Kıbrıs Türk Toplumu”, https://ec.europa.eu/cyprus/about-us/turkish-cypriots_tr, (24.04.2019).

³⁰⁶ Mustafa Ergun Olgun, “Kıbrıs Müzakere Süreci ve Müzakere Başlıkları”, 16 Kasım 2015, *Kıbrıs Sorununun Çözüm Sürecinde Son Gelişmeler, Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği*, İzmir, s. 12-13.

etkinliğini Doğu Akdeniz'e taşımak arzusundadır.³⁰⁷ Kıbrıs'ta, KKTC ve GKRY arasında 5 başlık altında müzakere süreci yürütülmeye çalışılmaktadır. Bazı konularda Rum tarafının uzlaşmaz tavırları görüşmeleri tıkamaktadır. Yönetim ve Güç Paylaşımı, Mülkiyet ve İki Kesimlilik, Ekonomi-AB'ye Uyum ve Vatandaşlık/Nüfus, Toprak Ayarlaması başlıklarında müzakereler yapılmaktadır ve uzlaşma sağlandıkça sıradaki müzakere adımına geçilmektedir.³⁰⁸

Adadaki son gelişmeler, müzakerelerde her iki tarafın da arzu ettiği uzlaşma seviyesine ulaşamadığı görülmektedir. Örneğin 2019 Nisan ayındaki gelişmeye göre; Rum Lider Anastasiadis, BM Temsilcisi Jane Holl Lute vasıtasıyla KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı'ya Kıbrıslı Türklere azınlık hakkı veren bir çözüm önerisinde bulunmuştur. Rum lider, Kıbrıs'ta kurulması düşünülen federal yönetimde, sürekli bir Rum lider olmasını, Türklere de Rumlarla dönüşümlü başbakanlık önermiştir. Bu öneri daha önceleri de Rumlar tarafından gündeme getirilmiştir. Rum tarafının, Türkiye'nin garantörlüğünün kaldırılması, Türk askerinin adadan çekilmesi ve Türklere siyasi eşitlik yerine azınlık hakkının verilmesini istemesi görüşmeler sonucunda bir ortak belge hazırlanmasını güçleştirmektedir.³⁰⁹

Ayrıca Rum tarafı, Doğu Akdeniz Kıbrıs açıklarında doğalgaz çıkarma çalışmaları yapmaktadır. AB, Yunanistan, İtalya, ABD, İsrail, Filistin, Mısır ile ortaklık anlaşmaları yaparak bölgede Türkiye ve KKTC'yi yalnız bırakma ve etkisizleştirme çabasıdadır. Bu çalışmalar bağlamında Rum Enerji Bakanı Lakkotrrypis bölgeyi uluslararası pazarda doğal gaz ve diğer rezervler açısından rekabetçi bir düzeye getirmek istediklerini belirtmiştir. Şüphesiz bu tür adımlar Türkiye'yi uluslararası camiada yalnızlaştırma politikalarının bir parçası olmakla beraber, Türkiye'yi ve KKTC'yi ENOSIS'e zorlayan adımlardır.³¹⁰ 14 Haziran 2019 tarihinde Malta'da düzenlenen AB üyesi Güney Avrupa Ülkeleri (Med7) Altıncı Zirvesi'nde Fransa, İtalya, İspanya, Malta, Portekiz, Yunanistan ve GKRY'nin katılımıyla bir karar alındı. Karara göre GKRY'in Doğu Akdeniz'de doğal gaz arama

³⁰⁷ Olgun, *a.g.e.*, s. 13.

³⁰⁸ Olgun, *a.g.e.*, s. 14.

³⁰⁹ "Rumlar Eski Önerileri 'yeni teklif' Diye Sundu", <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/rumlar-eski-onerileri-yeni-teklif-diye-sundu-41175471>, (25.04.2019)

³¹⁰ "Rum Enerji Bakanı: Kıbrıs'ta Bulunan Doğal Kaynaklar Avrupa Birliği'ne Ait", <https://tr.euronews.com/2019/03/01/rum-enerji-bakani-kibrista-bulunan-dogal-kaynaklar-avrupa-birligi-ne-ait>, (25.04.2019).

alışmaları kapsamında kıta sahanlığı uluslararası kurallara göre aşırı yüksek olarak kabul edilmiş ve bildiri olarak sunulmuştu. KKTC ve Türkiye doğal olarak karara tepki gösterdi. Kararın uluslararası hukuka aykırı olduğu belirtilerek, Doğu Akdeniz’deki doğal gaz arama sınırlarını ve kıta sahanlığı konusunda Kıbrıslı Türkler ve Rumların eşit haklara sahip oldukları belirtilmiştir. Bu tür kararlar, Türkiye ve KKTC’ye karşı etkin bir propaganda yürütüldüğü izlenimini uyandırıyor. KKTC’yi ve Türkiye’yi zor durumda bırakarak, uluslararası camiada yalnızlaştırarak, ENOSIS ve benzeri hukuksuz istekleri kabul ettirme çabası görülüyor.³¹¹

3.2.TÜRKİYE’NİN KIBRIS’TA ÇÖZÜME KAVUŞTURMASI

GEREKEN SORUNLAR

Günümüzde Kıbrıs meselesinde iki tarafın bulunduğunu söylememiz yanlış olmaz. Bir tarafta Türkiye ve KKTC, diğer tarafta ise GKRY, Yunanistan ve Avrupa Birliği. Yarım asırdır Türkiye’nin batıya dönük politikasının ana hedefi AB’ye ye olmak olarak belirlenmiştir. Kıbrıs meselesi Türkiye’nin AB yeliği önündeki en büyük engellerden biridir. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin 1963’te yıkılmasından sonra, Ada’da artan şiddet olaylarına AB sessiz kalmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin iç işleri olarak değerlendirilmiştir. Fakat ye devletler 1974 Harekâtını kınayan bir görüş yayınlamışlardır. AB bu dönemdeki açıklamasında “*Yunanistan’ı ilgilendiren bir durum, tüm Avrupa’yı ilgilendirmektedir*” demiştir. Yunanistan AB’ye ye olduktan sonra hemen hemen her konuda Türkiye – AB arasındaki gelişmeleri engellemeye çalışmıştır. Her konuyu Kıbrıs meselesine bağlamayı denemiştir. GKRY’nin de AB’ye girmesiyle Kıbrıs meselesi farklı bir boyut kazanmıştır. Her ne kadar Türkiye ve KKTC, GKRY’nin AB’ye dâhil olmasının hukuksuz olduğunu belirtseler de, AB bu duruma kulak asmış, GKRY’i kabul etmiştir. Helsinki Zirvesinde de bildirildiği gibi Türkiye’nin AB yeliği Kıbrıs meselesinin çözümüyle gerçekleşecektir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan “*Türkiye’nin hala AB yeliği için çalıştığı sırada Birliğe 2004’te Güney Kıbrıs Rum Kesiminin girmesinin, Kıbrıs sorununun çözümüyle ilgili süreci daha da zorlaştırdığını*” belirtmiştir. Türkiye, GKRY’nin Kıbrıs’ın meşru hkmeti olarak tanınması için AB tarafından baskı altına alınmaya çalışılmaktadır.

³¹¹ “Türkiye Dışışleri’nden Kıbrıs Tepkisi”, <https://t24.com.tr/haber/turkiye-disisleri-nden-kibris-tepkisi,826082>, (15.06.2019).

Başka bir deyimle GKRY'nin AB üyesi olmasıyla, Kıbrıs meselesi çözümden uzaklaşmış ve “Avrupalılaşmıştır”.³¹²

3.2.1. Avrupa Birliği Müzakere Çerçeve Belgesi³¹³

Müzakere Çerçeve Belgesi, Avrupa Birliği'ne aday ülkeler için hazırlanmış, üye olmanın anlamını ifade eden temel bir belgedir. Belgenin metni aday ülkelere göre farklılık gösterebilir, her aday ülkenin farklı koşulları belge kapsamında göze alınır. Belgede aday ülke ve AB arasında müzakere edilecek konu başlıkları yer alır. AB müktesebatı, Hırvatistan ve Türkiye için kabul edilen belgede 31 maddeden, 35 maddeye çıkarılmıştır. Fakat müktesebatın temelinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Kıbrıs meselesi ile ilgili kısım belgenin 6.maddesinde yer almaktadır. Belge, 3 Ekim 2005 tarihinde Brüksel'de kabul edilmiştir.³¹⁴

Çerçeve Belgesinde göze çarpan ilk konu Uluslararası Adalet Divanı'na yapılan vurgudur. 1999'da yapılan Helsinki zirvesindeki kararlarda da belirtildiği gibi, Kıbrıs meselesinde Uluslararası Adalet Divanı kararlarının referans olarak alınabileceği belirtilmiştir. Üstelik Türkiye'den bunun için bir taahhüt istenmektedir. Annan Planı'nın devre dışı kalması akabinde, BM tarafından başka bir çözüm oluşturulamazsa, Uluslararası Adalet Divanı çözüm adresi olarak gösterilmektedir. Belgenin dikkat çeken diğer bir kısmı ise, AB'nin Rum tarafını “*Kıbrıs Cumhuriyeti*” olarak muhatap alan ifadeleri ve Türkiye'den Kıbrıs meselesi üzerinde çözüm için çaba sarf edilmesinin istenmesidir.³¹⁵ Belgedeki bir diğer ve önemli konulardan birisi, Türkiye'nin 1 Mayıs 2004 yılında AB'ye dâhil olan 10 yeni ülke ile alakalıdır. Elbette Güney Kıbrıs Yönetimi dışında kalan 9 ülke ile ilgili herhangi bir problem yoktur. Türkiye bu 9 ülke ile hava alanları, deniz limanları, ulaşım gibi konularda bir sıkıntı yoktur. Fakat Türkiye'nin bu imkânları aynı şekilde GKRY'ye sağlaması, GKRY'yi devlet olarak tanınması anlamına gelecektir ki; bu durum Türkiye'yi hem yurt içinde hem de uluslararası toplum önünde zor duruma düşürecektir. Bu durum

³¹² “Kıbrıs Sorunu ve Türkiye – AB İlişkileri”, <https://www.abhaber.com/kibris-sorunu-ve-turkiye-ab-iliskileri/>, (26.09.2019).

³¹³ “Müzakere Çerçeve Belgesi”, <http://eucenter.sdu.edu.tr/tr/turkiye-ab-iliskileri/muzakere-cerceve-belgesi-6955s.html>, (24.04.2019)

³¹⁴ Bahadır Bumin Özarlan, “Uluslararası Hukuk ve Avrupa Birliği Hukuku Açısından Kıbrıs Sorunu”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006, s. 118-119.

³¹⁵ Özarlan, *a.g.m.*, s. 119.

AB'nin Kıbrıs'ta istediği çözüme yaklaşmak anlamına gelmektedir. AB, bu şartın yerine getirilmesinin üyelik yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir.³¹⁶

3.2.2. Liman ve Havaalanları Sorunu

Limanlar Sorunu sebebiyle Türkiye - AB ilişkileri bağlamında sekiz adet müzakere başlığı askıya alınmıştır. Bunlar; Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık, Gümrük Birliği, Dış ilişkiler başlıklarıdır. Ayrıca GKRY altı müzakere başlığı için başlangıç şartları oluşturarak, bu başlıkların açılmasını engellemeye çalışmaktadır. Türkiye'ye "imtiyazlı ortaklığı" uygun gören Fransa ise beş başlığın açılmasını engellemeye çalışmaktadır. Müzakerelerin ivmesini kaybetmesinin sebebi tamamen siyasedir. 2006 yılında alınan sekiz başlığın açılmaması kararı 2009 yılında tekrar görüşülmüş, GKRY Türkiye'ye ek yaptırımlar uygulanmasını talep etmiştir. Ancak GKRY'nin bu talebi diğer üye devletler tarafından uygun görülmemiştir. GKRY daha sonra bir bildiri yayınlayarak, altı başlığı daha bloke edeceğini açıklamıştır. Türkiye 30 Haziran 2016 tarihi itibarıyla AB ile 16 başlık üzerinde müzakere yürütmektedir. GKRY tarafından bloke edilen başlıklar şunlardır;

- 1- 2.Fasıl, İşçilerin Serbest Dolaşımı,
- 2- 15.Fasıl, Enerji,
- 3- 23.Fasıl, Yargı ve Temel Haklar,
- 4- 24.Fasıl, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
- 5- 26.Fasıl, Eğitim ve Kültür,
- 6- 31.Fasıl, Dış Güvenlik ve Savunma Politikası³¹⁷

Liman ve hava sahalarının GKRY'e açılması Ankara Anlaşması'nın genişletilen Ek Protokol ve KKTC'ye uygulanan izolasyonların yürürlükten kalkması konularından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin liman ve hava sahaları 1987 yılına değin GKRY'nin kullanımına açık haldeydi. Fakat Türk gemilerinin Magosa, Girne, Gemi Koağı limanlarına uğradıktan sonra GKRY tarafından kovuşturmaya uğramaları, buna ek olarak BM'nin GKRY'i Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak

³¹⁶ Özarslan, *a.g.m.*, s. 120.

³¹⁷ "Müzakere Sürecinde Hangi Aşamadayız?", https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=41&id=371, (27.09.2019).

tanımaya yönelik kararlarının ardından 14 Mayıs 1987 yılında limanlar GKRY'e kapatılmıştır.³¹⁸

Bu soruna çözüm olarak en yakın girişim 2004 yılında gündeme gelen Annan Planı'dır. Bu plana göre İngiliz üsleri haricindeki kesim bağımsız olarak, federal bir devlet niteliğinde birleşme öngörülmüştü. Plana göre kurulacak Kıbrıs Birleşik Cumhuriyeti'nde bakanlıkların üçte biri Kıbrıslı Türklere ait olacaktı. Devlet başkanlığı ve başbakanlık makamları on ayda bir taraflar arasında değişecekti.³¹⁹ Ankara Anlaşması'nın genişletilen Ek Protokolüne göre Türkiye, 2004 yılında birliğe üye olan on yeni ülkeye liman ve hava sahalarını açmak zorundaydı. Türkiye'nin GKRY'e hava sahasını ve limanlarını açmaması Malların Serbest Dolaşımı başlığının askıya alınmasına sebep olmuştur. Hukuki açıdan Türkiye'nin liman ve hava sahalarını GKRY'e açması bir yükümlülüğüdür. AB, Ek Protokol imzalanmadan önce KKTC'ye yönelik izolasyonların kaldırılacağını yazılı olmayan şekilde taahhüt etmiştir. Türkiye ancak bu şekilde liman ve hava sahalarını GKRY'e açmayı kabul etmiştir. Protokolün imzalanmasından sonra taahhüt yerine getirilmediği gibi, AB Konseyi sekiz başlığın açılması için Türkiye'nin liman ve hava sahalarının GKRY'e açılmasını şart koşmuştur.³²⁰

3.2.2.1. Doğrudan Ticaret Tüzüğü Sorunu

Ambargo altındaki KKTC'nin büyük sorunlarından biri Doğrudan Ticaret Anlaşması konusudur. AB, Kıbrıs Cumhuriyeti ile 1973 yılında, Kıbrıslı Türklerin de altında imzası olduğu Ortaklık Anlaşması maddelerine göre Kıbrıslı Türklerin ihraç ettiği mallara tercihli bir tarife uygulamaktaydı. Ancak 1994 yılında AB Adalet Divanı, GKRY'nin başvurusu sonucunda Kıbrıslı Türklerle yapılan bu ticaret uygulamasına son vermiştir.³²¹ Kıbrıslı Türkler için geniş çaplı izolasyon bu şekilde başlamıştır. Günümüzde de KKTC'nin AB'ye ihraç ettiği ürünler, tıpkı üçüncü

³¹⁸ Atilla Sandıklı – Emine Akçadağ, “Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri”, *Bilge Strateji*, 2011, c. 2, S. 4, s. 4.

³¹⁹ “Annan Planı ve İki Kesimlilik”,

https://tasam.org/tr-TR/Icerik/41065/annan_plani_ve_iki_kesimlilik_, (28.09.2019).

³²⁰ Atilla Sandıklı – Emine Akçadağ, a.g.m., s. 5.

³²¹ Nilgün Arısan Eralp, “Doğrudan Ticaret Tüzüğü: Tüm Taraflar İçin Bir Çıkış Yolu Olabilir Mi?”, *TEPAV Politika Notu*, 2010, s. 3.

dünya ülkelerine benzer olarak %14 oranında ek tarifeler uygulanmaktadır.³²² 2004 yılında Konsey, KKTC üzerindeki izolasyonu kaldırmak için girişimlerde bulunduysa da, GKRY'nin vetosu neticesinde girişimler sonuçsuz kalmıştır.³²³

Lizbon Anlaşması'na göre AP üyeleri, ticari konular ve tüzükte değişiklik yapabilme konularında oy birliği ile karar alma hakkına sahip oldular. Doğrudan Ticaret Anlaşması'nın AP tarafından kabulü, ardından AB Konsey'inde onaylanması neticesinde Türkiye'nin liman ve hava sahalarını GKRY'e açması değerlendirilecektir. Çünkü Türkiye bu şartın gerekliliği olarak KKTC üzerindeki izolasyonların kaldırılmasını istemiştir. Dolayısıyla sekiz başlık üzerindeki engel kaldırılarak, Türkiye AB yolculuğuna devam edecektir. Ancak KKTC ve AB arasında başlatılması düşünülen Doğrudan Ticaret Tüzüğü AP tarafından "yasal zemin bulunmadığı" gerekçesiyle gündeminden çıkarmıştır. 2010 yılındaki İlerleme Raporu'nda Kıbrıs meselesi de ele alınmış ve Türkiye'nin Ek Protokol'den kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirmediği, GKRY'e liman ve hava sahalarını açmayarak "Malların Serbest Dolaşımı" başlığını doğrultusundaki yükümlülükleri gerçekleştirmediğine hükmedilmiştir. GKRY'e liman ve hava sahalarının açılmadığı sürece diğer sekiz başlığın müzakereye açılmayacağı yinelenmiştir. Dönemin Başbakanı Erdoğan gelişme üzerine şu açıklamada bulunmuştur;

*"Güney Kıbrıs, AB'ye kabul edildiğinde bize verilen bir taahhüt vardır, bu iki konudur. Serbest dolaşım ve mali konuları içeren bir konudur ve o günden bugüne bu adım atılmamıştır. Sürekli olarak da bunu Ankara Antlaşması Ek Protokol ile ilişkilendirmek suretiyle bugüne kadar bu süreç devam etmiştir. Kendilerine biz her zaman şunu söylüyoruz; bu Türkiye Cumhuriyeti Parlamentosu'ndan geçmesi gereken bir karardır ve bu Parlamento'dan şu anki yapı içerisinde Kıbrıs konusuna bu şekilde bir yaklaşım içinde TBMM'den böyle bir yaklaşım geçmez. Onun için atılması gereken adımlar var, bu konuda Finlandiya'nın çok gayretleri oldu kendi dönem başkanlığında. Özellikle limanların açılması hususunda attıkları adımlar oldu. Ne yazık ki AB burada olumlu yaklaşım göstermediği için bu iş kilitlenmiştir."*³²⁴

3.2.3. Mülkiyet sorunu

Kıbrıs Adası'nda gerçek manada iki kesimliliğin oluşmasının altında 2 Ağustos 1975 tarihinde Viyana'da BM gözleminde imzalan Nüfus Mübadelesi Anlaşması vardır. Bu anlaşmaya göre Ada'nın Kuzey kesiminden 120 bin Rum,

³²² Nilgün Arısan Eralp, a.g.m., s. 3.

³²³ Atilla Sandıklı – Emine Akçadağ, a.g.m., s. 9.

³²⁴ Atilla Sandıklı – Emine Akçadağ, a.g.m., s. 12.

Güney kesiminden Kuzey kısmına ise 65 bin kadar Türk geçerek, iki kesimlilik oluşturulmuştur. Bu sürece BM Barış Gücü refakat etmiştir. Bu mübadele sonucunda göç eden vatandaşların geride kalan mülkleri Kıbrıs meselesinin en temel problemlerinden biri haline gelmiştir. GKRY, KKTC’de yapılan uygulamanın aksine Rum tarafında kalan Kıbrıslı Türklerin mülklerine denetim ve kontrol sağlamak amacıyla el koymuştur. Ayrıca zaman zaman kamu yararına olduğunu sebep göstererek bazı mülkleri kamulaştırma yoluna gitmektedir. Bu yolla Kıbrıslı Türklerin mülklerinin yaklaşık %20’sine el koymuş, zararların tazmin edilmesini ise Ada’da ulaşılabilecek kalıcı bir çözüme kadar ertelemiştir. GKRY’nin mülkiyet problemlerine çözüm olarak getirdiği iç hukuk mevzuatı Kıbrıslı Türkler nezdinde hak ihlallerine neden olmaktadır. Öte yandan KKTC’de uygulanan kanunlar GKRY’nin iç hukuk kararlarının aksine, anayasanın 127.maddesinde Türk vatandaşın, Güney Kıbrıs’ta kalan mülkü için devletten eş değerde bir mülk isteme hakkını saklı bulundurmıştır. KKTC’nin iç hukuk mevzuatı 1977 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti tarafından çıkarılan “*İşkân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası*” ve 1985 yılından kabul edilen KKTC Anayasa’sının 159. maddesi ile şekillendirilmiştir. 1987 yılı³²⁵ sonrası ya da öncesinde mülkiyet sorununa yönelik başvurularda, KKTC idaresindeki mülkiyet hakkı arayışlarında davalar Türkiye aleyhine açılmıştır. Bir başka deyişle Kıbrıs’ta olan hak ihlallerinden Türkiye sorumlu tutulmuştur.³²⁶

3.2.3.1.Loizidou Davası

Dava, AIHM’nin KKTC’de meydana gelen olayla ilgili Türkiye’yi tazminat ödemeye mahkûm ettiği bir yargılamayla alakalıdır. 19 Mayıs 1989 tarihinde, ateşkes sınırını geçtiği gerekçesiyle Türk Birlikleri tarafından tutuklanan Titina Loizidou, KKTC’de bulunan mülküne ulaşamadığı gerekçesiyle 22 Temmuz 1989’da

³²⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne kişilerin bireysel başvuru yapması hakkını Türkiye 28 Ocak 1987 tarihinde tanımıştır. Bu tarihten önce Kıbrıs Sorununa ilişkin yapılan başvuruların tümü devlet başvurusu şeklinde gelişmiştir. <http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari-ve-avrupa-konseyi.tr.mfa>, (29.09.2019).

³²⁶ Ömer Fazlıoğlu, “AIHM’nin Xenides-Arestis Kararı ve Kıbrıs’ta Mülkiyet Sorunu”, *TEPAV|EPRI Dış Politika Etütleri Programı*, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271246809r1949.AIHM_nin_Xenides_Arestis_Karari_ve_Kibris_ta_AIHM_nin_Xenides_Arestis_Karari_ve_Kibri_ta_Mulkiyet_Sorunu.pdf, (29.09.2019).

AIHM'ye başvurmuştur.³²⁷ KKTC Anayasası'nın 36. ve 159.maddeleri, Kıbrıslı Rumların KKTC sınırları içindeki toprakları için hak aramalarına müsaade etmemektedir. Buna ek olarak, Kıbrıslı Rumların bu dönemde KKTC mahkemelerinde bir dava açmaları mümkün değildi. Fakat KKTC, AB tarafından tanınmadığı için kanunları da geçersiz sayılmıştır. Türkiye, yapılan bu başvuruya itiraz etmiştir. Fakat AIHM itirazları reddetmiştir. Bu durum AIHM'nin Türkiye'yi kendi sınırları dışında yaptığı insan hakları ihlallerinde de yargılayabildiğini göstermiştir.³²⁸

Türkiye, KKTC'nin bağımsız ve egemen bir devlet olduğunu belirtmiş ve davayı yönlendirmeye çalışmıştır. Kıbrıs meselesinin çözülmediğini, bu tür davaların uluslararası bir platformda tartışılarak kararlaştırılmasını savundu.³²⁹ Loizidou, Girne'deki sahip olduğu mülkiyetlere ulaşamadığını belirterek Türkiye'ye tazminat davası açmıştır. AIHM, Loizidou davasında nihai kararı 18 Aralık 1996'da vermiştir. Karara göre; Kıbrıs'ta muhatap alınan yönetim GKRY'dir. KKTC yönetimi AB tarafından tanınmadığı için Loizidou'nun mülkiyet hakkının devam ettiğine karar verilmiştir. Türkiye 1974 yılından bu yana Kıbrıs'ta işgalci konumdadır. Türkiye'nin, AIHS'nin ek 1 Numaralı Protokol'ün 1.maddesini ihlal ettiğine karar verilmiştir. Karar sonrasında 28 Temmuz 1998 tarihinde Türkiye, AIHM tarafından tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.³³⁰

Karar, Rum tarafınca memnuniyetle karşılanmıştır. Türkiye tarafında ise tepkilere neden olmuştur. Çünkü karar ile Türkiye, Kıbrıs'ta işgalci konumuna koyulmuştur. KKTC devlet olarak tanınmamıştır. AB defalarca raporlarda Türkiye'yi "işgalci" olarak nitelemiştir. AB Konseyi, Türkiye'nin tazminatı ödemesi için 1999, 2000, 2001 yıllarında üç adet karar almıştır. Dördüncü bir karar alınınca Türkiye, Annan Planı sürecini de dikkate alarak, 2 Aralık 2003 tarihinde Loizidou tazminatını

³²⁷ Bernard H. Oxman – Beate Rudolf, "Loizidou v. Turkey", *The American Journal of International Law*, 1997, c. 91, S. 3, s. 533.

³²⁸ Özde Dereboylular – Perçem Arman, "AIHM'in Kıbrıs ile İlgili Verdiği Kararların KKTC ve Türkiye'ye Etkisi", *TBB Dergisi*, 2018, S. 136, s. 309-310.

³²⁹ Kudret Özersay – Ayla Gürel, "Property and Human Rights in Cyprus: The European Court of Human Rights as a Platform of Political Struggle", *Middle Eastern Studies*, 2008, c. 44, S. 2, s. 295.

³³⁰ Özarslan, *a.g.m.*, s. 123.

ödemmiştir.³³¹ Ancak Loizidou'nun Türkiye'yi suçlamak için hala tazminatını almadığı, dolayısıyla davanın kapatılmadığı ortaya çıkmıştır. Türkiye, dava kapanana kadar AİHM'de Kıbrıs ile ilgili görüşmeler yapılmayacağını bildirmiştir.³³² 1994 yılında Rum tarafı, 1974 yılında Türkiye'nin yaptığı harekât sonunda mülkiyet ihlalleri olduğu iddiasıyla AİHM'ye bir başka başvuruda bulunmuştu. 2001 yılında AİHM ihlal olduğu kararını verdi ve Türkiye'yi tazminata mahkûm etti. Gerekçe olarak Kıbrıs'ın kuzeyinin Türkiye denetiminde olması gösterildi. Türkiye ise kararı yok saydığını belirtti ve herhangi bir bağlayıcılığı olmayan bu kararı kınadı. AB üyelik süreci müzakerelerinin ivme kazandığı bir zamanda bu tür bir kararın alınması anlamlıydı.³³³

3.2.3.2.Xenides-Arestis Davası

Myra Xenides-Arestis'in davası 1999 yılında, Loizidou Davası'ndan sonra Türkiye aleyhine açılan yüzlerce davadan sadece biridir. Xenides 1971 ile 1974 arasında Gazi Mağusa'nın Maraş bölgesinde yaşamış bir Rum bayandır. Evinin bulunduğu arsa üzerinde bir daire, bir dükkân ve üç ev bulunduğunu iddia etmektedir. 14 Ağustos 1974 tarihinde Türk ordusunun kente yaklaşmasının ardından, mülklerini terk etmek zorunda kaldığını ve sonrasında bölgeye girişinin ve mülklerine erişiminin yasaklandığını bildirmiştir. Xenides, AİHS'nin 8.maddesine göre konut hakkının, ayrıca sözleşmeye ek 1.protokolün ilk maddesine göre mülklerine erişiminin Türkiye tarafından engellendiğini iddia etmiştir. Üstelik Türkiye'nin Ortodoks Hristiyan dinine mensup Rumlara karşı ayrımcılık yaptığını öne sürmüştür.³³⁴

Yapılan inceleme neticesinde Xenides'in bahsettiği arazinin İngiliz koloni idaresince vakıftan mülhak edilerek Rumlara tahsis edildiği belirlenmiştir. Kıbrıs Türk toplumuna İngilizlerin tazminat ödemiş olduğundan dolayı da Türk tarafının

³³¹ Özarslan, *a.g.m.*, s. 124.

³³² "Türkiye'den Kazandığı 1,3 Milyon Doları Almıyor", http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/1001789/Turkiye_den_kazindigi_1.3_milyon_dolari_almiyor.html, (24.04.2019).

³³³ "AİHM'den Türkiye'ye Kıbrıs Tazminatı", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140512_kibris_tazminat, (24.04.2019).

³³⁴ Zaim Necatigil, *The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law*, Oxford University Press, s.48.

İngilizlerden herhangi bir talebi olamamıştır. 1974 yılındaki harekât neticesinde Rumlar, Maraş'ı terk edip Güney Kıbrıs'a sığınmışlardır. Sonrasında Türk ordusu Maraş'ın kontrolünü tamamen ele almıştır. BM kararlarına göre, Türkiye bu bölgenin mevcut durumunu koruyarak herhangi bir yerleşime açmamak durumundadır. Bu tedbir tarafların ileride bu yerleşim biriminin durumunu görüştüklerinde karar verileceği için alınmıştır. Rumlar ise buradaki mülklerini talep eden yeni başvurularda bulunmaktadır. Fakat İngiliz koloni idaresince el koyulan Türk mülklerinin Rumlara dağıtılmış olması, akıllara Maraş'ın gerçek sahibinin kim olduğu sorusunu getirmektedir.³³⁵

Davanın kararında Xenides'in mülküne ulaşamadığı zaman süresince ve mülklerin halen yasal sahibi olmasından dolayı, mülküne ulaşımının engellendiği zaman tutarında kira bedeli ödenmesi sonucuna varılmıştır. Türkiye, mülkiyetinden ayrı kaldığı süre için Xenides'e 587.399 Kıbrıs Poundu maddi tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir. Türk hükûmeti tazminatın hesaplanmasını hukuksuz ve dayanaksız olarak nitelemiştir. Ayrıca Türk hükûmeti Ada'da henüz bir hükme bağlanmamış, nihai bir çözüme ulaşılamamış bölge için davanın karara bağlanamayacağını ileri sürmüştür. Mahkeme Xenides-Arestis Davası'nın esasa ilişkin kararını 22 Aralık 2005 tarihinde açıklamıştır. Karara göre Xenides gibi mülklerine erişimi engellenmiş olan Rumların haklarının AİHS'nin 8.maddesi uyarınca ihlal edildiği belirtilmiştir. Söz konusu dava kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Zira elinde hiçbir belge bulunmayan Xenides-Arestis'in haklı bulunması, mülkiyet sorununda Rumların kayırıldığı izlenimini vermiştir. Ayrıca ABAD'ta görevli iki Rum yargıçtan birinin Xenides-Arestis'in kocası Yorgos Arestis olması karara gölge düşürmüştür. Türkiye'nin tazminata mahkûm edilmesi, aslında Abdullah Paşa Vakfı malı olan mülklerin evrakta sahtekârlık yapılarak elde edilmesinin arkasında bu yargıcın olduğu düşünülmektedir.³³⁶

3.2.3.3.Davaların Türkiye'ye Etkisi

Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalamış bir ülke olarak, sözleşmenin hükümlerine uymak zorundadır. Çünkü sözleşme uluslararası bir nitelik

³³⁵ Necatigil, a.g.e., s. 48.

³³⁶ Barış Soydan, "Duruşma Hâkimiyle Savcı Evliyse", Sabah Gazetesi, 20 Mart 2011, s.8.

taşımakta ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası üzerindedir. AİHM bünyesinde Türkiye'ye Rumlar tarafından açılan mülkiyet davalarının önemi büyüktür. Çünkü Kıbrıs meselesi bağlamında muhatap olarak Türkiye görülmektedir. Böylece Kıbrıs meselesi hem dış politikada hem de AB yolculuğunda Türkiye'nin ilerleyememesine neden olmaktadır. Bu davaların sonucunda Türkiye işgalci konumuna koyulmaktadır. Türkiye'nin Londra, Zürih ve Garanti Anlaşmasına dayandırarak Kıbrıs'a insani, barışçıl bir müdahalede bulunmuş olması göz önüne alınmamaktadır. Ancak Türkiye mülkiyet sorunu bağlamında müzakerelerde bir çıkış yolu bulmak amacıyla AİHM'nin tazminat kararlarını kabul etmiştir. Davaların görülmesinde Rum yargıçların da etkilerinin bulunduğu düşünülürse, Rumların Avrupa Birliği'ni arkasına alarak mülkiyet sorunundan faydalandıklarını söylemek yanlış olmaz.³³⁷

3.2.4. Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları sorunu

Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının dünya pazarlarına sunum projeleri, küresel güçlerin bölgeye odaklanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Kıbrıs meselesi küresel siyasetin de nesnesi haline gelmiştir. Avrupa enerjisinin boru hatlarıyla %70 kadarlık bir miktarının bölgeden karşılanması, burasının bir enerji koridoru olma potansiyelini gittikçe güçlendirmiştir. Bölgedeki ilk keşif Mısır tarafından yapılmakla birlikte, halen Nil deltasında üretime devam edilmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde Nil, Heredot, Levant bölgelerinde tespit edilen petrol miktarı 3,5 milyar varil, doğal gaz miktarı 13,2 trilyon metreküp, LNG ise 9 trilyon metreküp rezerv olarak belirlenmiştir.³³⁸

BM deniz hukuku sözleşmesine göre her devlet kendi kara suları sınırlarını belirleyebilir. Ancak bu sınırlamada esas alınacak kıstas, kara suları sınırının 12 deniz milini geçemeyeceği hususudur. Kıta sahanlığı ise daha jeopolitik bir kavram olarak karşımıza çıkar. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) daha ekonomik ve hukuksal bir boyut taşır. MEB kavramının hukuksal statüsü Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde³³⁹ 5.kısımında, MEB'in genişliği ile alakalı sınırlama ise 57.maddesinde belirtilmiştir. MEB ile ilgili sorun coğrafi kısıtlamalardır. Dünya'nın şekilleri düz olmadığından ülkelere ait 200 deniz mili sınırı birbiri ile

³³⁷ Necatigil, a.g.e., s. 50.

³³⁸ Muhittin Ziya Gözler, "Doğu Akdeniz'de Paylaşılamayan Kaynaklar", <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/dogu-akdenizde-paylasilamayan-kaynaklar>, (29.09.2019).

³³⁹ "BM Deniz Hukuku Sözleşmesi", <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf>, (29.09.2019).

çakışmaktadır. Örneğin Türkiye ve Mısır, Lübnan ve Suriye'nin sınırları birbiri içine geçmiş durumdadır. Bu gibi durumlarda devletlerarasında imzalanan MEB anlaşmaları ile yola devam edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti bu sözleşmenin bir tarafı değildir. Çünkü 1982 yılında hazırlanan BMDHS'yi imzalamamıştır.³⁴⁰

GKRY ve İsrail arasında yapılan MEB anlaşması, Türkiye açısından kritik bir öneme sahiptir. Bölgedeki birçok doğal gaz yatağının çıkarılması halinde AB'nin enerji politikalarının Doğu Akdeniz bölgesine yoğunlaşacağı ortadadır. AB'nin bu doğrultuda bir hamle yapmasının Türkiye'nin stratejik önemini azaltacağı öngörülebilir.³⁴¹ GKRY başka ülkelerle de doğal gaz arama doğrultusunda MEB anlaşmaları yaparak uluslararası hukuku çiğnemekte, bununla birlikte Kıbrıs meselesine enerji boyutunu da ekleyerek çözümden gittikçe uzaklaştırmaktadır.³⁴² Türkiye, GKRY ile yaşanan 2007 yılındaki krizde tepkisini açıkça ortaya koymuştur. GKRY'nin Lübnan ile bir MEB anlaşması yaparak³⁴³ 13 bölgede petrol aramaya başlaması sonucu, Türkiye Deniz Kuvvetleri tatbikat yaparak ciddiyetini göstermiştir. GKRY, Türkiye'nin tepkilerine rağmen Doğu Akdeniz'de petrol arama faaliyetlerine deva etmiştir. GKRY, Kıbrıslı Türklerin haklarını yok sayarak tek taraflı olarak bölge ve AB ülkeleri ile anlaşmalar yapmaktadır.³⁴⁴

³⁴⁰ Ahmet Cemal Ertürk, "Doğu Akdeniz'de MEB Paylaşımı: Güney Kıbrıs-İsrail Örneği", <http://www.bilgesam.org/incele/1164/-dogu-akdeniz%E2%80%99de-meb-paylasimi--guney-kibris-israil-ornegi/>, (29.09.2019).

³⁴¹ Muhittin Ziya Gözler, *a.g.m.*, s.1.

³⁴² "GKRY'nin Doğu Akdeniz'de Petrol ve Doğal Gaz Arama Faaliyetleri", http://www.mfa.gov.tr/no_-181_-5-agustos-2011_-gkry_nin-dogu-akdeniz_de-petrol-ve-dogalgaz-arama-faaliyetleri-hk_.tr.mfa, (30.09.2019).

³⁴³ Bknz. EK-2, GKRY'nin yaptığı anlaşmalar sonucu kendisine ait olduğunu iddia ettiği sözde Münhasır Ekonomik Bölgeler.

³⁴⁴ Volkan Ş. Ediger – Balkan Devlen – Deniz Bingöl McDonald, "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği", *Uluslararası İlişkiler*, 2012, c. 9, S. 33, s. 86.

SONUÇ

Kıbrıs, çağlar boyunca önemli bir kara parçası olmuştur. 1571 yılından 1878 yılında İngiltere'ye devredilene kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. 19.yüzyılın başlarında adada meydana gelen Rum isyanı, Kıbrıs meselesinin ilk defa ortaya çıkışı olarak gösterilebilir. Milliyetçilik akımından etkilenen ve Yunanistan ile birleşme (ENOSIS) arzusunda olan Kıbrıslı Rumlar 1821 yılında bir ayaklanmaya sebep olmuştur. Yunanistan buna benzer bir isyan sonunda Osmanlı'dan koparak 1830'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Kıbrıs'taki isyan ise Osmanlı tarafından bastırılarak etkisiz kılınmıştır. Bu bastırılma Kıbrıslı Rumları ENOSIS'ten hiçbir zaman koparmamıştır. 1878 yılında Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesiyle Rumlar tekrar ümitlenmişlerdir. 1931 yılında İngiliz yönetimine karşı da bir isyan girişiminde bulunmuşlardır. 1950 yılında adada bir referandum düzenleyerek, Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile birleşmek istediğini ortaya koydular. 1954'te Kıbrıs meselesi uluslararası bir konu haline geldi. Bu nokta, yaklaşık 300 yıl barış ve huzur içinde yaşamış iki halkın, Rumların ENOSIS girişimleri sebebiyle, artık kolay şekilde beraberce, paylaşarak ve huzur içinde hayatlarını sürdüremeyeceğini gösteriyordu.

Kıbrıslı Rumlar kendilerini “Elen” ulusunun bir parçası ve mirasçısı olarak görmektedirler. Bu sebeple kendilerinin Kıbrıs'ın tek sahibi olduğunu düşünmektedirler. Ada üzerinde barış zemini oluşturmak ve her iki tarafın huzurlu bir şekilde yoluna devam etmesi hedefiyle birçok plan denenmiştir. Bu planların bazıları uluslararası örgütler veya aktörler tarafından desteklendi ya da uygulanmaya çalışıldı. Fakat Rumların ENOSIS arzuları planların uygulanmasının önüne geçmiştir. Rumların bu arzuları günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. AB ve diğer bazı uluslararası aktörlerin desteğiyle müzakereler çerçevesinde 1960 ve 1974 yılında Türkiye ve KKTC'nin elde ettiği hakları ellerinden alma yoluna gitmektedirler. Şu an sahip oldukları Güney Kıbrıs egemenliğini, Ada'nın kuzeyine de yaymak istemektedirler. Uluslararası tanınmışlık, nüfus, ekonomi ve AB üyeliklerini kullanarak, geçmişte yaptıkları diplomatik hataları telafi etmek ve geçmişte Türk tarafının kazanmış olduğu ve BM nezdinde de tasdik ettirdiği siyasi eşitlik ve iki kesimlilik ilkelerini bertaraf etmek, geçersiz kılmak istemektedirler. Kıbrıs'a hâkim olmalarının önünde engel olan Garanti ve İttifak Antlaşmalarını

ortadan kaldırarak, Türkiye'yi Kıbrıs'tan uzaklaştırma çabasındadırlar. Bunun akabinde de ENOSIS'i gerçekleştirerek Elen ulusunun etkisini Ege'den Akdeniz'in tamamına yaymayı hedeflemektedirler.

Avrupa Birliği, SSCB'nin yıkılışından sonra uluslararası platformlarda etkisini arttırmıştır. 1993 yılında GKRY'nin üyelik başvurusunu kabul ederek dolaylı bir ENOSIS'in kapılarını aralamıştır. Zira Yunanistan'ın AB üyesi olması ve GKRY'nin kabul edilmesi ENOSIS'in tamamlanması yolunda büyük bir adım olarak görülebilir. 1950 yılından bu yana Türkiye'nin çabaları ve BM'nin bazı taraflı kararlarına rağmen iki taraf arasındaki siyasal eşitlik korunmaya çalışılmıştı. AB'nin GKRY'nin başvurusunu kabul etmesi ve sürece dâhil olmasıyla Türkiye ve KKTC'nin daha fazla mücadele etmesi gerekmiştir. Türkiye'nin de hâlihazırda AB üyelik sürecinde olması bu mücadeleyi elbette zorlaştırmıştır.

Geriye dönüp bakılırsa 1963 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni sonlandıran Rum tarafıdır. Yani esasında adadaki birlikteliği, siyasal eşitliği ve huzuru bozan aslında Rumlardır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1963 yılında yıkılmasından sonra GKRY kendini ne kadar meşru görüyorsa KKTC de aslında o kadar meşrudur. BMGK'nın 1964 yılında meşru olarak görüşmeler için GKRY'yi muhatap alması bu gerçekleri değiştirmez durumdadır. Özellikle 1974'teki Barış Harekâtı'nın ardından KKTC; anayasası, meclis, kurumları, vekilleri ve demokratik bir sistemiyle tam bir devlet görüntüsünü sergilemiştir. Buna rağmen muhatap görülmemesi ve meşru bir yönetim olarak tanınmaması çifte standarttan başka bir şey değildir. Avrupa Birliği de Kıbrıs'ta sadece GKRY'yi muhatap alarak ve Ada'nın sadece bir kısmını AB içine katarak Doğu Akdeniz'de hâkimiyet noktası elde etmek istemiştir. Nitekim son dönemdeki doğal gaz ve petrol arama çalışmalarında AB'nin öne atılması bununla açıklanabilir. Avrupa Birliği, Türkiye ve KKTC'yi gelecekteki planları içerisinde görmemektedir. Zira KKTC'nin Annan Planı'na büyük bir çoğunlukla "evet" demesine rağmen sadece Kıbrıs'ın bir bölümünü, GKRY'yi birliğe kabul etmesi, ısrarla "Kıbrıs'ta iki devlet yoktur" demesinin arkasındaki gerçek budur.

Türkiye'nin uzun yıllardır dış politikasının iki önemli başlığı, AB üyeliği ve Kıbrıs meselesi konularıdır. Sonuç olarak, son dönemdeki gelişmelere bakıldığında Türkiye ve KKTC Avrupa Birliği patikasından uzak görünmektedir. AB, GKRY'yi üye yaparak Doğu Akdeniz'de ilerleme kaydetmeyi sürdürmektedir. BM nezdinde Kıbrıslı taraflar arasında müzakereler sürdürülmeye çalışılsa da GKRY'nin elinde AB üyeliği, ekonomi, nüfus gibi kozlar Rumların uzlaşmaz tavırlarını besler niteliktedir. AB, "Kıbrıs" olarak GKRY'yi üye kabul etmiştir. Uluslararası hukuku göz ardı ederek attığı bu adım, şüphesiz göstermektedir ki; Kıbrıs'taki tarafların siyasal eşitliği, eşit kimliği ve Ada'daki barıştan çok AB'nin çıkarları söz konusudur. KKTC, AB üyesi olması için Rumların hukuk dışı, baştan sona eşitsizlik içeren taleplerine evet demesi gerekir. KKTC'nin bu taleplere evet demesiyle, Türk nüfus ellerinde hiçbir siyasal eşitlik, insani haklar olmaksızın Rumların yönetimine dâhil olacaktır.

Çalışma çerçevesinde yapılan araştırmalar neticesinde Türkiye'nin kısa vadede AB üyesi olabileceğini gösteren gelişme bulunamamıştır. Türkiye'nin AB üyeliği önünde en büyük engellerden birini teşkil eden Kıbrıs meselesi kolayca çözülemeyecek sorunsallarla çevrelenmiş durumdadır. Ayrıca buna ek olarak GKRY'nin sürekli olarak süreci tıkama, müzakereleri engelleme çabaları çözüm önündeki problemleri derinleştirmektedir. Türkiye'nin en azından müzakerelere devam etmek için önünde çözmesi gereken, GKRY engelini ortadan kaldırmak maksadıyla yapabileceği hamleler incelenmiştir. Bunlar; GKRY'e liman ve hava sahalarını açmak, mülkiyet sorununu halletmek, Doğu Akdeniz enerji kaynakları hususunda bir anlaşmaya varmaktır.

Liman ve hava sahalarının GKRY'e açılması elbette bazı problemleri de beraberinde getirecektir. Türkiye'nin 2005 yılında Müzakere Çerçeve Belgesi'ni imzalamasıyla, Ankara Anlaşması'nın genişletilen Ek 1 Protokolü sebebiyle GKRY'e liman ve hava sahalarını açması gerekmektedir. Bu şartın yerine getirilememesi diğer birçok başlığın da kapalı kalmasına sebebiyet vermektedir. Ancak liman ve hava sahalarının GKRY'e açılması demek, Türkiye tarafından GKRY'yi Kıbrıs Adası'nın meşru hükümeti olarak tanınması anlamına gelecektir.

Dolayısıyla bu tanıma sebebince Türkiye 1959-1960 yılında kazanılan, 1974 yılında da Barış Harekâtı vesilesiyle tescil edilen Garantörlük hakkını kaybetmiş olacaktır.

Kıbrıs'ta mülkiyet sorunu bağlamında, Rumlar AB kanalıyla Türkiye'ye yüzlerce dava açmıştır. Türkiye Loizidou, Xenides-Arestis gibi davaların sonucunda tazminata mahkûm edilmiştir. Bazı davalar AB tarafından, Türkiye lehine kabul edilmemiş olsa da, KKTC'nin meşru bir hükümet olarak tanınmaması, Türkiye'nin toprakları dışında bir konumda suçlu ilan edilmesi, AB ve GKRY'nin üyelik sürecindeki başka bir yöntemi olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarıyla ilgilenen sadece Avrupa Birliği değildir. ABD, İsrail, Fransa, İtalya gibi ülkeler ve Exxon Mobil gibi büyük enerji şirketleri pastadan pay almak üzere yerlerini almış durumdadırlar. Garanti ve İttifak Antlaşmalarından doğan hakları olmasına rağmen, sürekli Türkiye'ye “uluslararası hukuku” çiğnediği yönünde uyarılarda bulunan bu ülkeler, kendilerinin herhangi bir yasal dayanağı olmaksızın bu sularda çalışmalarda, girişimlerde bulunmaktadır. Rusya ve Azerbaycan'dan Avrupa'ya gidecek olan doğal gaz sebebiyle Türkiye'nin bir enerji koridoru olma planları bu çalışmalar sebebiyle sekteye uğratılabilir görünmektedir. Özellikle son dönemdeki Doğu Akdeniz enerji kaynakları sorunu Kıbrıs meselesinin çözümünü, dolaylı olarak da Türkiye'nin AB üyeliğini engellemektedir. AB, GKRY ve diğer ilgili ülkelerin Doğu Akdeniz'de bir enerji koridoru kurma çabaları, Türkiye'nin stratejik önemini erozyona uğratacak niteliktedir.

Türkiye, gelecekte AB üyesi olsun ya da olmasın, bulunduğu jeopolitik konumda güçlü bir devlet olmak zorundadır. Bir başka deyişle Türkiye'nin bu coğrafyada etkin ve problem çözücü olabilmesinin yolu güçlü devlet olmasından geçmektedir. Türkiye bu hedef doğrultusunda ilk olarak “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” parolasıyla komşuları arasındaki problemleri çözmelidir. Doğu Akdeniz'de etkili olabilecek aktörlerle anlaşmalar yaparak, enerji koridoru olma hedefine emin adımlarla ilerlemelidir. Kısacası Türkiye mevcut konumundan, “gerekli ülke” olma konumuna oturmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

AÇIKSES, Erdal – CANKUT, Ayhan. (2014). “Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi Ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri”. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish*. c. 9. S. 4. s. 1248-1249.

ADAMS, T. W. (1972). “The American Concern in Cyprus”. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. S. 401. s. 100.

AHMAD, Ishtiaq, (2001). “Formalising the Partition of Cyprus: Lessons from the Indian Subcontinent”. *Perceptions*. c. 6. S.3. s. 1.

AKÇORA, Ergünöz, (2009). “Kıbrıs Türkü’nün Bağımsızlık Mücadelesi ve Rumların Türklere Uyguladıkları Katliam”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. S. 179. s. 6.

AKTAŞ, Altan. (2009). “1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD’nin Kıbrıs Politikaları”. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ARIK, Umut. (2011). "Kıbrıs Krizi". *Lefkoşa Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 1. s. 5.

ARIKAN, Harun. (2003). *Turkey and the EU: An Awkward Candidate for EU Membership?*. Aldershot: Ashgate Publishing.

ARMAOĞLU, Fahir. (2007). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. 16. Baskı. İstanbul: Alkım Yayınevi.

ATASOY, Ahmet. (2011). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Nüfus Coğrafyası”. Mustafa kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. c. 8. S. 15. s. 30-31.

ATEŞ, Ahmet. (2012). “1952-2011 Yılları Arası Mısır Dış Politikası”. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

AUGUSTINOS, Jerry. "The Dynamics of Modern Greek Nationalism: The "Great Idea" And The Macedonian Problem". *East European Quarterly*. c. 6. S. 4. s. 444.

AYDOĞAN, Metin. (2004). *Avrupa Birliği’nin Neresindeyiz?*. İzmir: Umay Yayınları.

BADAY, Gökhan. (2009). “1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kars – Ardahan Kıbrıs Şehitleri İle Gazileri”. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BALIKÇIOĞLU, Emrah. (2016), “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956-1959). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. c. 1. S. 2. s. 32.

BAYKAL, Sanem – ARAT, Tuğrul. (2002). “AB’yle İlişkiler”. *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 4. Baskı. ed. ORAN, Baskın. İstanbul: İletişim Yayınları.

BEKTAŞ, Mücahit. (2013). “Türkiye’nin Dış Politikasında “Kıbrıs Sorunu”: Kriz Yönetimi Stratejisi Açısından Bir İnceleme”. İstanbul: Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı. Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BİRAND, Mehmet Ali. (2005). *Türkiye’nin Büyük Avrupa Kavgası 1959-2004*. İstanbul Doğan Kitapçılık.

BOZKURT, İbrahim. (2014). "ABD’nin Kıbrıs Politikası ve Türk Kamuoyu (1950-1964) (Johnson Mektubu'na Kadar)". *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. S. 14. s. 145.

BOZKURT, Nilüfer. (1999). “The Role of The United Nations In Cyprus Conflict”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (DEÜİİBF)*. c. 14. S. 1. s. 218.

BREWİN, Christopher. (1999). “Turkey, Greece and the European Union”. Cyprus: The Need for New Perspectives. ed. DODD, Clement H. Huntingdon: Eothen Press.

BRINKLEY, Douglas. (1988). “The Cyprus Question: Dean Acheson As Mediator”. *Journal of the Hellenic Diaspora*. c. 15. S. 3. s. 8.

BULAÇ, Ali. (2001). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul: Eylül Yayınları.

CANKUT, Ayhan . (2013). “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955-1964). Elazığ: Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

CANKUT, Ayhan. (2006). “Kıbrıs Türkü’nün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri). Elazığ: Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

COŞKUN, Enis. (2001). *Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Cem Yayınevi

COŞKUN, Yasin. (2018). “1950’ler ve 60’larda Kıbrıs Sorunu ve Türk-İngiliz Politikaları”. *Tarih Okulu Dergisi*. S. 34. s. 858-859.

ÇAKMAK, Büşra. (2017). “Kıbrıs’ta İngiliz Yönetimi ve Yapılan Çözüm Planları”, *Tarihte Kıbrıs*, ed. KÖSE, Osman. İstanbul: Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık.

ÇAKMAK, Haydar. (2005). *Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri*. İSTANBUL: Platin Yayınları.

ÇALIŞ, Şaban. (2008). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*. Ankara Nobel Yayın Dağıtım.

ÇELEBİ, Aykut. (2002). *Halkların Siyasal Birliği*. İstanbul: Metis Yayın.

DABAN, Cihan. (2017). “Turgut Özal Dönemi Türkiye Dış Politikası”. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. c. 17. S. 33. s. 83.

DAVIES, Sirlol – DAVIS, Jack L. (2007). “Greeks, Venice, And the Ottoman Empire”. *Hesperia Supplements*. c. 40. s. 29.

DAYIOĞLU, Ali. (2013). “Yunanistan’la İlişkiler”. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular. Belgeler, Yorumlar, Cilt 111 (2001-2012)*. ed. ORAN, Baskın. 2.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

DEĞERLİ SARIKOYUNCU, Esra. (2012). “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950–1960)”. *Akademik Bakış*. c. 6. S. 11. s. 86.

DENKER, M. Sami. (2001). “Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği’ne Üyelik Sorunu”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. c. 6, S. 2. s. 7-8.

DEREBOYLULAR, Özde – ARMAN, Perçem. (2018). “AİHM’in Kıbrıs ile İlgili Verdiği Kararların KKTC ve Türkiye’ye Etkisi”. *TBB Dergisi*. S. 136. s. 309-310.

DERMAN, G. Saynur – KURBAN, Vefa. (2016). “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. c. 16. S. 33. s. 459-460.

DİLEK, M. Sait. (2010). “ABD Başkanı Dwight David Eisenhower’ın (Ike) Aralık 1959’da Türkiye Ziyareti”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 46. s. 308.

DODD, Clement H., (1999). *Cyprus in Turkish Politics and Foreign Policy in Cyprus: The Need for New Perspectives*. ed. Dodd, Clement H., Huntingdon: Eothen Press.

DOĞAN, Nejat. (2002). “Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu”. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. S. 4. s. 87-88.

DOUMAS, Christos L. (1968). “History and The Cyprus Problem”. *Social Science*. c. 43, S. 3, s. 150.

DUNDAR, Murat. (2005). “The US Policy On Cyprus Question: Continuity and Change”. Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

DURAN, Hasan. (2008). “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 21. s. 120.

DÜNDAR, Recep. (2017). “Kıbrıs Eyaletinin 15 Haziran 1608 – 4 Şubat 1609 Tarihleri Arasındaki Gelir Ve Giderleri”. *Tarih Okulu Dergisi*. S. 29. s. 50.

EDİGER, Volkan Ş. – DEVLEN, Balkan – MCDONALD, Deniz Bingöl. (2012). “Levant’ta Büyük Oyun: Deoğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”. *Uluslararası İlişkiler*. c. 9. S. 33. s. 86.

EMEK, Faruk Akın, (2014). “1958-1974 Yılları Arasında Kıbrıs’ta Yerel Basında Rum Mezalimi”. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ERALP, Atilla. (2002). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Avrupa Birliği”. *Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*. ed. MAKOVSKY, Alan – SAYARI, Sabri. İstanbul: Alfa Basım Yayım, , 2002, s. 246.

ERALP, Nilgün Arısan. (2010). “Doğrudan Ticaret Tüzüğü: Tüm Taraflar İçin Bir Çıkış Yolu Olabilir Mi?”. *TEPAV Politika Notu*.

ERDEMİR, Halil. (2002). “The Origin of the Cyprus Question: The British Policy on the Creation of Cyprus Republic”. *Perceptions*. c. 6. S. 4. s. 108-109.

ERHAN, Çağrı – ARAT, Tuğrul. (2002). “AET’yle İlişkiler”. *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1*. 6.Baskı. ed. ORAN, Baskın. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

..... (2002). “AET’yle İlişkiler”. *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2*. 4.Baskı. ed. ORAN, Baskın. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

EROĞLU, Hamza. (2002). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. c. 18. S. 54. s. 737 - 740.

EROL, Hande. (2015). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluş Süreci”. *Akademik Sosyal araştırmalar Dergisi*. S. 17. s. 305-309.

EROL, Hande. (2016). “Rauf Denктаş Sonrası Kıbrıs Sorunu”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. S. 25. s. 228-229.

ERTEM, Barış. (2009). “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. c. 12. S. 21. s. 395.

FIRAT, Melek. (2002). "Yunanistan'la İlişkiler (1945-1950)", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular. Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919 - 1980)*. ed. ORAN, Baskın. 6.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

.....(2004). “Helsinki Zirvesi’nden Günümüze, AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. c. 4. S. 1. s. 51.

.....(2010). “Yunanistan’la İlişkiler”. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular. Belgeler, Yorumlar, Cilt 2, (1980 - 2001)*. ed. ORAN, Baskın. 12.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

.....(1998). “AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye’nin Politikaları”. *En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*. ed. ÖZCAN, Gencer – KUT Şule. İstanbul: Boyut.

GAZİOĞLU, Ahmet C. (2005). “Bi-Communalıty In Cyprus”. *Perceptions*. s. 100.

GÖKTEPE, Cihat. – BİLGİÇ, Tuba Ünlü. (2014). “İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)”. *bilig*. S. 68. s. 149-152.

..... (2005). "The Cyprus Crisis of 1967 and Its Effects on Turkey's Foreign Relations". *Middle Eastern Studies*. c. 41. S. 3. s. 435.

GÖKTÜRK, Turgay Bülent. (2008). "Rumlar'ın Kıbrıs'taki ENOSIS İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı". *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi /ÇTTAD*. c. 7. S. 16-17. s. 337 - 338.

.....,(2015). "Rum Ortodoks Kilisesi'nin Kıbrıs'ta Karar Alma Sürecine Etkisi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. c. 15. S. 30. s. 322-323.

GÜLEN, Ahmet. (2012). "İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 50. s. 391-392.

GÜLER, Yavuz. (2004). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi". *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. c. 5. S. 1. s.105.

GÜNAL, Altuğ. (2019). "ABD'nin 1974 Kıbrıs Askeri Darbesindeki Rolü", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. c. 10. S. 17. s. 2174.

GÜNEY, Aylin. (2004). "The USA's Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?". *Security Dialogue*. c. 35. S. 1. s. 36.

GÜRCAN, Gürhan. (2006). "6-7 Eylül 1955 Olayları". Ankara: Ankara Üniversitesi. Türk İnkılap Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

GÜRGEN, İlknur. (2017). "İlk Çağlardan Venediklilere Kıbrıs Adası". *Tarihte Kıbrıs*, ed. KÖSE, Osman. İstanbul: Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık.

HALE, William. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*, çev. DEMİR, Petek. İstanbul: Mozaik Yayınları.

HASGÜLER, Mehmet. (2004). "Annan Planı Öncesi ve Sonrası Kıbrıs". *Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma*. ed. KALAYCI, İrfan. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

HATİP, Emine. (2018). "Avrupa Birliği Karar Alma Mekanizmalarında Kıbrıs Sorunu ve Sürecin Sonu Annan Belgesi (1990-2004)". *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KUSAD)*. c. 1. S. 1. s. 79.

HAUFLER, Andreas. (2002). "Regional İntegration and the Development of Tax Systems in the European Union". *Sajal Lahiri, Regionalism and Globalization-Theory and Practice*. London and New York: Published by Routledge.

HENZE, Paul B. (1987). "Out of Kilter-Greeks, Turks, and U.S. Policy". *The National Interest*. S. 8. s. 73.

İŞIKSAL, Hüseyin. (2004). "Kıbrıs sorunu ve Annan Planı ekseninde Çözüm Önerileri". *Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma*. ed. KALAYCI, İrfan. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İSMAİL, Sabahattin. (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınları

JENKINS, Mary A. (1994). "To Megali Idea - Dead or Alive? The domestic Determinants of Greek Foreign Policy". California: Naval Postgraduate School. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KALELİOĞLU, Oğuz. (2008). " Türk - Yunan İlişkileri ve Megali Idea". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 41. s. 108.

KALODUKAS, Angelos. (2003). "Kıbrıs Sorunu: II.Dünya Savaşı'ndan Annan Planı'na". *Kıbrıs Dün ve Bugün*. ed. KÜRKCÜĞİL, Masis. İstanbul: İthaki Yayınları.

KARAGÖZ, Murat. (2004). "US Arms Embargo Against Turkey-After 30 Years An Institutional Approach Towards US Policy Making". *Perceptions*. s. 116.

KARLUK, Rıdvan. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası.

KASIM, Kamer. (2007). "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs sorunu". *Akademik Bakış*. c. 1. S. 1. s. 61-62.

KAŞIYUĞUN, Ali. (2017). "Yunanistan'ın ENOSIS Çabaları ve I. Dünya Savaşı Yıllarında Kıbrıs Meselesi". *Tarihte Kıbrıs*, ed. KÖSE, Osman. İstanbul: Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık.

KAYA, Emre. (2014). "Bir Trajediye İktidar ve Muhalefet Cephesinden Bakışlar: 6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer Gazetelerinde Temsili". *İletişim Araştırmaları*. c.12. S. 1. s. 76.

KER-LINDSAY, James. (2011). *The Cyprus Problem What Everyone Needs To Know*. New York: Oxford University Press.

KESER, Ulvi. (2006). "2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*. c. 5. S. 13. s. 178-179.

.....(2012). "1958-1963 Mücadele Sürecinde Kıbrıs'ta Basın Ve Nacak Gazetesi". *Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi /ÇTTAD)*. c. 12. S. 24. s. 307.

..... (2012). "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6-7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. c.12. S. 25. s. 185-186.

KILIÇ, Ramazan. (2002). *Türkiye AB İlişkileri ve Gümrük Birliği*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

KILINÇ, Mustafa. (2018). "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi (1950-1983)", *Turkish Studies*. c. 13. S. 16. s. 176.

KIRALP, Şevki. (2018). "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*. c. 7. S. 2. s. 454-455.

KIVRAL, Levent Kivrak. (2011). *Avrupa Birliği Nereye Koşuyor? Avrupanın Geleceğine Siyaset Teorisiyle Bakmak*. İstanbul, Derin Yayınları.

KIZILYÜREK, Niyazi. (2009). *Daha Önceleri Neredeydiniz? Düünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri*. İstanbul: Birikim Yayınları.

KÖPRÜLÜ, Gülşah (2018). "Cemal Gürsel Dönemi Türk Dış Politikasının Dinamikleri". *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*. c. 3. S. 3. s. 44-45.

KÜÇÜKOĞLU, Bayram. (2011). "Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 48. s. 797.

KÜTÜKÇÜ, M. Akif. (2004). "Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 12. s. 259-261.

MANİSALI, Erol. (2000), *Düünden Bugüne Kıbrıs*, İstanbul: Yeni Gün Yayıncılık.

MİLAS, Herkül. (1994). *Yunan Ulusunun Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

MÜTERCİMLER, Erol. (2007). *Satılık Ada Kıbrıs*. İstanbul: Alfa Yayınları.

NECATİGİL, Zaim. *The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law*. Oxford University Press.

O'MALLEY, Brendan – CRAIG, Ian. (2001). *The Cyprus Conspiracy*. New York: I.B. Tauris Publishers.

OKKAR, Remziye. (2017). “İlk Çağlardan Venediklilere Kıbrıs Adası”, *Tarihte Kıbrıs*, ed. KÖSE, Osman. İstanbul: Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık.

ORAN, Baskın. (2002). “Self Determinasyon-Self Government”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular. Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919 - 1980)*. ed. ORAN, Baskın. 6.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

OXMAN, Bernard H. – RUDOLF, Beate. (1997). “Loizidou v. Turkey”. *The American Journal of International Law*. c. 91. S. 3. s. 533.

ÖZACAR, Gölge. (2005). “Kıbrıs Türk Toplumu’nun Eski Ve Yeni Düşün Gelenekleri”. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZARSLAN, Bahadır Bumin. (2006). “Uluslararası Hukuk ve Avrupa Birliği Hukuku Açısından Kıbrıs Sorunu”. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZCAN, Burcu. (2008). “The Cyprus Problem in Turkey-EU Relations”. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZERSAY, Kudret – GÜREL, Ayla. (2008). “Property and Human Rights in Cyprus: The European Court of Human Rights as a Platform of Political Struggle”. *Middle Eastern Studies*. c. 44. S. 2. s. 295.

..... (2013). “Kıbrıs Sorunu”. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular. Belgeler, Yorumlar, Cilt 111 (2001-2012)*. ed. ORAN, Baskın. 2.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZKUL, Ali Efdal – TUFAN, Hüseyin – ÖZSEZER, Mete (2017). “Osmanlı Dönemi’nden İngiliz İdaresine Kıbrıs Türk Temel Eğitimi’nin Modernleşmesi ve

Toplumsallaşması”. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*. c. 6. S. 2. s. 569-570.

SANDIKLI, Atilla – AKÇADAĞ, Emine Akçadağ. (2011). “Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri”. *Bilge Strateji*. c. 2. S. 4. s. 4.

SAVRUN, Ergenekon – TINAL, Melih. (2017). “Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. c. 17. S. 34. s. 353.

SERTER, Vehbi Zeki. (2008). *Kıbrıs’ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*. Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

SERTOĞLU, Kamil – ÖZTÜRK, İlhan. (2003). “Application of Cyprus to the European Union and the Cyprus Problem”. *Emerging Markets Finance and Trade*. c. 39. S. 6. s. 60.

SEVİNÇ, Derya. (2017). “Türk - Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni bir Aşama" (1954-1960). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 60. s. 175.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. (2004). “Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim”. *Türk Dış Politikasının Analizi*. ed. SÖNMEZOĞLU, Faruk. 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.

..... (2011). “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. c. 38. S. 3-4. s. 237-238.

STRAUSS, Johann. (1992). “How Cyprus Came Under Turkish Rule: A Conquest And The Historians”. *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*. c. 82. s. 25.

SUTTON, Christopher. (2017). *Britain’s Cold War in Cyprus and Hong Kong*. Gewerbestrasse: Palgrave Macmillan.

SÜMER, Gültekin. (2008). “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”. *Uluslararası İlişkiler*. c. 5. S. 19. s. 122-123.

ŞAHİN, Güneş. (2006). “Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet Gazetelerinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)”. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ŞAHİN, İsmail – TOPBAŞ, Selma Parlakay. (2016). "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Statükoyu Koruma Çabaları ve Makarios'un Ankara Ziyareti". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. c. 9. S. 42. s. 781.

ŞENYOL, Coşkun. (2018). "Muğla Kıbrıs Gazilerine Göre Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sosyal Bilgiler Öğretimindeki Yeri". Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

SUVARİEROL, Semin. (2003). "The Cyprus Obstacle on Turkey's Road to Membership in the European Union". *Turkey and the European Union: Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics*. ed. ÇARKOĞLU, Ali – RUBIN, Barry. London: Frank Cass.

TAHSİN, Emine. (2014). "Kuzey Kıbrıs Özelinde Neoliberal Dönüşümün Boyutları". *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. c. 5. S. 2. s. 82-83.

TAMÇELİK, Soyalp. (2011). "Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. c. 8. S. 1. s. 1528.

.....(2013). "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)". *Turkish Studies*. c. 8. S. 12. s. 1240.

TAMÇELİK, Soyalp. (2015). "Kıbrıs'ta Gali Fikirler Dizisi'nde Müzakere Süreci ve Temel Özellikleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. c. 8. S. 36. s. 4.

TAŞKESEN, Abdullah. (2017). "Toplumsal Hareketlilik Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Sosyolojik Analizi". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. c. 7. S. 14. s. 11.

TECER, Meral. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye Sorular-Yanıtlar*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

TEKELİ, İlhan – İLKİN, Selim. (1993). *Türkiye ve Avrupa Topluluğu I. Ulus devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

TERZİ, Özlem. (2004). "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Ekonomik Gündemden Siyasi Gündeme". *Türk Dış Politikasının Analizi*. 3. Baskı. ed. SÖNMEZOĞLU, Faruk. İstanbul: Der Yayınları.

TEZEL, Ahmet. (2008). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Devlet Olarak Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi”. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TOSUN, Ramazan. (2001). “Kıbrıs Meselesi”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 10. s. 98.

TÜZÜNKAN, Murat. (2007). “The Cyprus Question: Continuity, Transformation and Tendencies”. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

UÇAROL, Rifat. (1995). *Siyasi Tarih (1789 - 1994)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

USLU, Nasuh. (1997). “The Cooperation Amid Problems: Turkish-American Relations In The 1980s”. *Turkish Yearbook*. c. 27. s. 14.

VAN DER BIJL, Nick. (2010). *The Cyprus Emergency The Divided Island 1955-1974*. S.Yorkshire: Pen&Sword Military Books,

VARDAR, Deniz. (2004). “Türkiye Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği İlişkileri”. *Türk Dış Politikasının Analizi*. 3. Baskı. ed. SÖNMEZOĞLU, Faruk. İstanbul: Der Yayınları.

VARNAVA, Andrekos. (2010). “Reinterpreting Macmillan’s Cyprus Policy 1957-1960”. *The Cyprus Review*. c. 22. S. 1. s. 80.

VATANSEVER, Müge. (2012). “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. c. 12. Özel Sayı. s. 1498-1501.

WARNER, Geoffrey. (2009). “The United States and the Cyprus Crisis of 1974”. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. c. 85. S. 1. s. 143.

WOLFE, James H. (1988). “Cyprus: Federation Under International Safeguards”. *Bicommunal Societies and Politics*. c. 18. S. 2. s. 76.

WOOLLEY, Charles. (1954). “Alvocate of Peace Through Justice”. *World Affairs*. c. 117. S. 4. s. 103.

YALÇIN, Emruhan. (2016). “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S.58. s. 281-282.

YELLİCE, Gürhan. (2012). "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta ENOSIS Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*. c. 12. S. 24. s. 14 - 15.

YÜKSEL, Dilek Yiğit. (2018). "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. c.34. S. 98. s. 318-319.

İnternet Kaynakları

“Rum Enerji Bakanı: Kıbrıs’ta Bulunan Doğal Kaynaklar Avrupa Birliği’ne Ait”, <https://tr.euronews.com/2019/03/01/rum-enerji-bakani-kibrista-bulunan-dogal-kaynaklar-avrupa-birligi-ne-ait>, (25.04.2019).

Yavuz Cankara, “Doğu Akdeniz’in Artan Petropolitik Önemi Ve Türkiye’nin Kuzey Kıbrıs Siyaseti”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/266439>, (10.11.2019).

“Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması) – 12 Eylül 1963”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-_ankara-anlasmasi_-12-eylul-1963-.tr.mfa, (17.08.2019).

“Garanti Anlaşması Metni”, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM___/d01/c034/mm__01034039ss0387.pdf, (30.09.2019).

“GKRY’nin Doğu Akdeniz’de Petrol ve Doğal Gaz Arama Faaliyetleri”, http://www.mfa.gov.tr/no_-181_-5-agustos-2011_-gkry_nin-dogu-akdeniz_de-petrol-ve-dogalgaz-arama-faaliyetleri-hk_.tr.mfa, (30.09.2019).

Ahmet Cemal Ertürk, “Doğu Akdeniz’de MEB Paylaşımı: Güney Kıbrıs-İsrail Örneği”, <http://www.bilgesam.org/incele/1164/-dogu-akdeniz%E2%80%99de-meb-paylasimi--guney-kibris-israil-ornegi/>, (29.09.2019).

“BM Deniz Hukuku Sözleşmesi”, <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf>, (29.09.2019).

Ömer Fazlıoğlu, “AIHM’nin Xenides-Arestis Kararı ve Kıbrıs’ta Mülkiyet Sorunu”, *TEPAV|EPRI Dış Politika Etütleri Programı*, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271246809r1949.AIHM_nin_Xenides_Arestis_Karari_ve_Kibris_ta_AIHM_nin_Xenides_Arestis_Karari_ve_Kibri_ta_Mulkiyet_Sorunu.pdf, (29.09.2019).

“Annan Planı ve İki Kesimlilik”, https://tasam.org.tr-TR/Icerik/41065/annan_plani_ve_iki_kesimlilik_, (28.09.2019).

“Müzakere Sürecinde Hangi Aşamadayız?”, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=41&id=371, (27.09.2019).

“Kıbrıs Sorunu ve Türkiye – AB İlişkileri”, <https://www.abhaber.com/kibris-sorunu-ve-turkiye-ab-iliskileri/>, (26.09.2019).

“Türkiye İçin Avrupa Stratejisi”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-icin-avrupa-stratejisi.tr.mfa>, (28.08.2019).

“1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (Gümrük Birliği Kararı), <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa>, (26.08.2019).

“Türkiye’nin Topluluğa Katılım Talebiyle İlgili Olarak Komisyon Tarafından Verilen Görüş (20 Aralık 1989)”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-topluluga-katilim-talebiyle-ilgili-olarak-komisyon-tarafindan-verilen-gorus-_20-aralik-1989_.tr.mfa, (25.08.2019).

“Roma Anlaşması”, <http://www.urunlu.com/108-roma-antlasmasi>, (21.08.2019).

“Katma Protokol”, https://www.ab.gov.tr/files/ardb/katma_protokol.pdf, (21.08.2019).

Muhittin Ziya Gözler, “Doğu Akdeniz’de Paylaşılabilir Kaynaklar”, <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/dogu-akdenizde-paylasilamayan-kaynaklar>, (29.09.2019).

“Rumlar Eski Önerileri ‘yeni teklif’ Diye Sundu”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/rumlar-eski-onerileri-yeni-teklif-diye-sundu-41175471>, (25.04.2019)

“Kıbrıs Türk Toplumu”, https://ec.europa.eu/cyprus/about-us/turkish-cypriots_tr, (24.04.2019).

“Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum”, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html, (24.04.2019).

“AİHM’den Türkiye’ye Kıbrıs Tazminatı”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140512_kibris_tazminat, (24.04.2019).

“Türkiye’den Kazandığı 1,3 Milyon Doları Almıyor”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/1001789/Turkiye_den_kazindigi_1.3_milyon_dolari_almiyor.html, (24.04.2019).

“Müzakere Çerçeve Belgesi”, <http://eucenter.sdu.edu.tr/tr/turkiye-ab-iliskileri/muzakere-cerceve-belgesi-6955s.html>, (24.04.2019)

“KKTC – AB İlişkileri”, <https://abkm.gov.ct.tr/tr-tr/Kkctc-AB-%C4%B0li%C5%9Fkileri/Tarih%C3%A7e>, (22.04.2019).

“Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası”, http://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Syntagma_TU.pdf, (21.04.2019).

Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri”, http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol03_Issue05_2003/280.pdf, (21.04.2019).

“Garanti Antlaşması (Zürih, 11 Şubat 1959)”, http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa, (21.04.2019).

<http://www.cna.org.cy/WebNews-tr.aspx?a=7d3c20374b0449ebaf8cbf99fcddf2d0>, (21.04.2019).

“Kıbrıs Müzakereleri Sonuç Çıkmadan sonlandı”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40527744>, (20.04.2019).

“Güncel Gelişmeler”, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/guncel-gelismeler/>, (20.04.2019).

“2008 Müzakere Süreci”, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/>, (20.04.2019).

“Rumlar ‘Hayır’, Türkler ‘Evet’ Dedi”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/rumlar-hayir-turkler-evet-dedi-38597068>, (20.04.2019).

“Annan Planı ile Kurulması Öngörülen Kıbrıs Rum Kurucu Devleti’nin Anayasası”, http://www.mfa.gov.tr/annan-planı-ile-kurulmasi-ongorulen-kibris-rum-kurucu-devleti_nin-anayasasi.tr.mfa, (20.04.2019).

“Erdoğan: Annan Planı’nı Reddetmeyiz”, http://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n1630-Erdogan-Annan-Planini-reddetmeyiz, (20.04.2019).

Sinan Dirlik, “Doruk Anlaşmaları 1977-1979”, <http://www.sinandirlik.com/yeni/belgeler/kibris/item/112-1979-denktas-kipriyanu-doruk-anlasmasi.html>, (18.04.2019).

<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/KIBRIS/BMGuvenlikKonseyikarari1964186.pdf>, (17.04.2019)

“Birleşmiş Milletler ile İlişkiler”, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/uluslararasi-orgutler/bm/>, (17.04.2019).

“Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye”, <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa>, (17.04.2019).

“ABD’den Kıbrıs’taki Sondaj Çalışmalarına Destek”, <https://www.dw.com/tr/abdden-k%C4%B1br%C4%B1staki-sondaj-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1na-destek/a-46335337>, (16.04.2019).

“Doğu Akdeniz’de Neler Oluyor: Kıbrıs’ın Çevresinde 3,5 Trilyon Metreküp Doğalgaz Var”, <https://www.cnnturk.com/turkiye/dogu-akdenizde-neler-oluyor-kibrisin-cevresinde-3-5-trilyon-metrekup-dogal-gaz-var>, (16.04.2019).

<https://t24.com.tr/haber/abd-turkiye-kibrisa-mudahale-etmez-sanmis,85441>, (16.04.2019).

“ABD: Kıbrıs’ta Tek Yol Annan Planı”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-kibrista-tek-yol-annan-plani-160013>, (16.02.2019).

“U.S. Relations With cyprus”, <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5376.htm>, (14.02.2019).

“Eisenhower Doktrine”, <https://www.britannica.com/event/Eisenhower-Doctrine>, (07.04.2019)

“Truman Doktrine”, <https://www.britannica.com/event/Truman-Doctrine>, (14.02.2019.)

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/708491/Emekli_Buyukelci_Eralp___Johnson_Mektubu_nu_Cuneyt_Arcayurek_e___donemin_Disisleri_Bakani_verdi.html, (23.03.2019).

İdris Bal, “Türk Dış Politikası (1960-1980)”, [https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354779&/T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-\(1960-1980\)-/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-%C4%B0dris-Bal](https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354779&/T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-(1960-1980)-/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-%C4%B0dris-Bal), (23.03.2019).

Mustafa Albayrak, “Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-46/turkiyenin-kibris-politikalari-1950-1960>, (22.03.2019).

Şerif Demir, “Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9849>, (22.03.2019), s. 39-40.

<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/AhmetGazioglu.pdf>, (22.03.2019).

“Lozan Barış Antlaşması”, http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf, (15.02.2019).

Metin Fahrioğlu, “Megali Idea-Kıbrıs ve 25 Mart 1821 Mora İsyanı”, <http://www.halkinsesikibris.com/megali-idea-kibris-ve-25-mart-1821-mora-isyani-makale,2952.html>, (12.02.2019)

Metin Fahrioğlu, “Megali Idea-, Enosis, EOKA ve Kıbrıs’ta Rum-Yunan Mezalimi (1)”, <http://www.halkinsesikibris.com/megali-idea-enosis-eoka-ve-kibrista-rum-yunan-mezalimi-1-makale,4013.html>, (12.02.2019).

“Kıbrıs’ta İngiltere Dönemi (1878-1960)”, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-ingiltere-donemi-1878-1960/>, (13.02.2019).

Gültekin Genç, “53.Yılında 6-7 Eylül Olayları”, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/251/53-yilinda-6-7-eylul-olaylari#.XIgl1mSIzbDc> (Erişim Tarihi 11.02.2019)

"Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı", http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, (18.02.2019).

EOKA (Ethniki Organosis Kypriakon Agonistion/Kıbrıslı Savaşçıların Milli Teşkilatı). <https://www.britannica.com/topic/EOKA>, (12.02.2019).

“EOKA (Ethniki Organosis Kypriakon Agonistion),

<https://www.globalsecurity.org/military/world/para/eoka.htm>, (12.02.2019).

“Türkiye Dışişleri’nden Kıbrıs Tepkisi”, <https://t24.com.tr/haber/turkiye-disisleri-nden-kibris-tepkisi,826082>, (15.06.2019).

İlhan Sağsen, “Yeni Bir Kriz ve Mücadele Alanı: Doğu Akdeniz”,

<https://tr.euronews.com/2019/05/23/gorus-yeni-bir-kriz-ve-mucadele-alan-dogu-akdeniz>,
(29.06.2019).

Gazeteler / Bildiri / Sempozyum / Panel

BABAOĞLU, Resul. (2016). "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Makarios'un Türkiye Cumhuriyeti'ni Ziyareti 22-26 Kasım 1962", Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu, 11-13 Aralık 2014, Duygu Türker, - Atatürk araştırma Merkezi, Ankara 2016, s. 303-305.

OLGUN, Mustafa Ergun. (2015). "Kıbrıs Müzakere Süreci ve Müzakere Başlıkları", 16 Kasım 2015, Kıbrıs Sorununun Çözüm Sürecinde Son Gelişmeler, *Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği*, İzmir, s. 12-13.

SOYDAN, Barış. (2011). "Duruşma Hâkimiyle Savcı Evliyse", Sabah Gazetesi, 20 Mart 2011, s.8.

"Yunanistan Kıbrıs İçin Taraftar Arıyor", *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1954.

"Kıbrıs Anayasa Tasarısı İçin Başbakan'ın Demeci", *Cumhuriyet*, 21.12.1956.

"BM Kıbrıs İçin Kararını Verdi", *Cumhuriyet*, 23.02.1957.

"Türkiye- Yunanistan Ve Kıbrıs Meselesi", *Cumhuriyet*, 27.06.1954.

"Kıbrıslı Başpapaz Meydan Okuyor", *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1954.

"Kıbrıs Anlaşması Dün Resmen Açıklandı", *Hürriyet*, 24.02.1959.

"Kıbrıs Cumhuriyeti Doğdu", *Hürriyet* 16 AĞUSTOS 1960.

"Türk Askeri 82 Yıl Sonra Kıbrıs'a Ayak Bastı", *Hürriyet* 17 AĞUSTOS 1960.

"Kıbrıs'ta Kanlı Çarpışmalar", *Hürriyet* 22 ARALIK 1963.

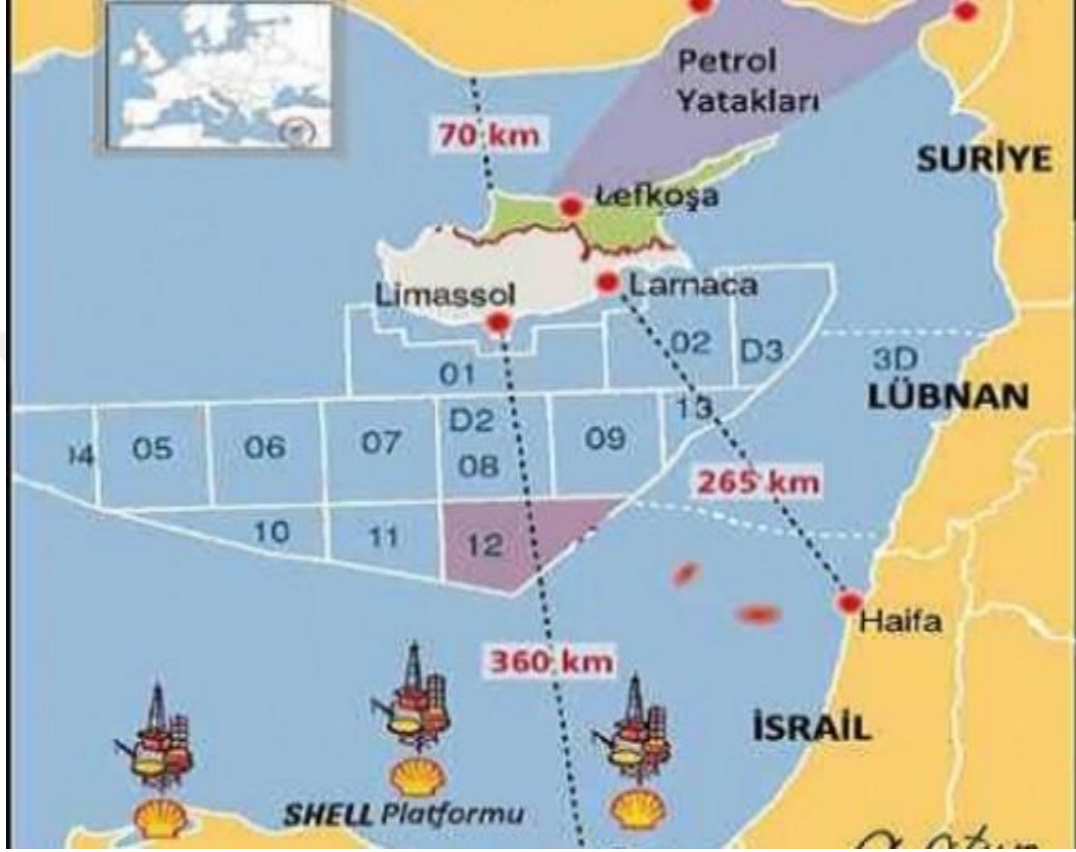
"Yunan Heyetinin Keşan'da "Enosis"te Israrı", *Hürriyet* 10 EYLÜL 1967.

Cumhuriyet, 20.12.1956.

Cumhuriyet 21.07.1974.

EKLER

EK-1 GKRY'nin yaptığı anlaşmalar sonucu kendisine ait olduğunu iddia ettiği sözde Münhasır Ekonomik Bölgeler

Kaynak: <http://www.kibrishabersitesi.com/gundem/dogu-akdenizde-yeniden-navtex-savasi/40734>,
(30.09.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Mehmet BOZTEPE

Doğum Yeri: Isparta

Doğum Tarihi: 20.01.1986

Eğitim Durumu:

Lisans: İngilizce Öğretmenliği (ELT), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi (2005-2010)

Lise: Gönen Anadolu Öğretmen Lisesi (2001-2004)

Ortaokul: Isparta Anadolu İmam Hatip Lisesi (1997-2001)

Yabancı Dil:

İngilizce – İleri

İş Deneyimi:

Isparta Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, ISMEK Birimi, İngilizce Öğretmenliği, (2010 – Halen)